

KIBRIS

ARAŞTIRMALARI VE İNCELEMELERİ DERGİSİ

Alasya Antik Kenti'nin 1963 Yılında Amerikan Hava Kuvvetleri Tarafından Havadan Çekilmiş Fotoğrafı (KKTC, Gazimağusa/Tuzla)
Kaynak: <https://maps.palsurveying.com>

- *"Kıbrıs Ağızlarında Kullanılan Birtakım Alışılmadık Ekler ve Türemiş Kelimeler"*
Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler
- *"Türk Romanında Kayıp Vatan Mitosu ve Kıbrıs Türk Romanındaki Etkileri"*
Doç. Dr. Nazım Beratlı
- *"Kıbrıs'ın Güzide Bir Gazetecisi ve Şairi: İlder Veziroğlu"*
Doç. Dr. Osman Yıldız
- *"Ekrem Uc'un 'Almanya Destanı'nda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı"*
Yard. Doç. Dr. Emin Onuş
Özge Çaylak
- *"1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası'nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme"*
Arş. Gör. Dr. Çağdaş Yüksel
- *"Kıbrıs/Alaşiya'nın M.Ö. 2. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi"*
Arş. Gör. Tolga Han Arun
- *Kitap Tanıtımı: "Fatih Yahya Ayaz, Memlük-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hakimiyeti"*
Arş. Gör. Nurcan Gül Arslan

KAİD

Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi

Sahibi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Araştırmaları Enstitüsü adına;
Prof.Dr. Enver Arpa

Owner

On Behalf of Ankara Social Sciences University –Institute for Area Studies
Prof.Dr. Enver Arpa

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Editor

Yrd.Doç.Dr. Zeki Akçam

Yayın Kurulu / Editorial -Board Kurum / Institute

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ / Prof. Dr.
İstanbul Medeniyet University
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL/ Prof. Dr.
The European University of Lefke
Prof. Dr. Habib DERZİNEVESİ / Prof. Dr.
Ankara Social Sciences University
Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ / Prof. Dr.
Necmettin Erbakan University
Doç. Dr. Osman ERCİYAS / Assoc. Prof. Dr.
The European University of Lefke
Doç. Dr. Hatice KAYHAN / Assist. Prof. Dr.
Cyprus International University
Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM / Assist. Prof. Dr.
Ankara Social Sciences University
Dr. Seyit Özkutlu / Dr.
Near East University
Dr.İsmail BOZKURT
KIBATEK

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Posta adresi: Haspolat Kavşağı Yanı, P. K. 717
Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs. Mersin 10, TÜRKİYE Tel: 0392 2335522
Web: <http://dergipark.gov.tr/kaid> e-mail: zeki.akcam@asbu.edu.tr

Türkçe-İngilizce Sorumlusu

Yrd.Doç.Dr. Zeki Akçam

Tasarım-Dizgi-Düzenleme

Yrd.Doç.Dr. Zeki Akçam

Cilt-III Sayı: 6-7

Haziran 2020-Aralık 2020

E-ISSN: 2587-1129

KAİD'de yayınlanan yazıların yayın hakkı Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesine aittir. Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu ise yazarlara aittir. Yılda iki kere ve çevrimiçi (online) çıkar. **KAİD** uluslararası, hakemli, akademik bir dergidir. Dergipark projesinde de yer almaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

All rights reserved by ASBÜ. Format, content and language responsibilities of papers belong to authors. **KAİD** is published two and online times a year. **KAİD** is an international academic journal and is included in the Dergipark project. The language of the journal is Turkish and English.

Sunuş

Değerli okurlar, bu sayıdan itibaren dergimiz Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Bölge Araştırmaları Enstitüsü'ne bağlı olarak yayımlanacaktır. Bildiğiniz üzere dergimiz KKTC Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi bünyesinde faaliyet göstermekte idi. 2020 yılı Haziran ayında yapılan yeni protokol ile Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi KKTC Akademik Birimi olarak faaliyetlerimizi yürütmeye başladık. Gerek yönetsel gerekse idari değişiklikler yanında dünya genelinde meydana gelen salgın nedeni ile dergimizi 2020 yılı içerisinde yayımlayamadık. Bu nedenle dergimizin 2020 yılında yayımlanması gereken her iki sayısını şimdi tamamlayarak yayımlıyor, dergimizin altıncı ve yedinci sayıları ile karşınızdaki olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. 2017 yılında yayımlanmaya başlayan dergimizin bu sayısında, 6 araştırma makalesi ve 1 kitap tanıtımı yer almaktadır. 6. ve 7. sayılarımızda tarih, edebiyat ve dil alanındaki çalışmalar karşınıza çıkmaktadır. Dergimizin altıncı ve yedinci sayısını sizlere takdim ederken, KISBÜ Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'ni akademik hayata kazandıran Prof. Dr. İsmail Güleç ile eski KISBÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Tümer'e, eski rektör yardımcımız Prof.Dr. Abdurrahman Özdemir'e, yazarlarımıza, yayın ve hakem kurulunda yer alma nezaketini gösteren kıymetli hocalarımıza, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'ne bağlandıktan sonra çalışmalarımızı destekleyen, Rektörümüz Prof.Dr. Musa Kazım Arcan ile ASBÜ KKTC Akademik Birimi Koordinatörü ve Bölge Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Enver Arpa'ya teşekkürü bir borç biliyorum. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'nin, Kıbrıs Türk-İslam kültürü araştırmalarına katkı sağlaması temennisıyla, tüm okurlarımıza en derin saygılarımı sunuyorum.

Dergi Editörü

Yrd. Doç. Dr. Zeki Akçam

Bilim Kurulu/Advisory Board

- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek BATİSLAM, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih Andı, İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati Develi, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Latife SUMMERER, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Duman, İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul FSM Vakfı Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL, Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK, Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KAÇAR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Habib DERZİNEVESİ, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

Bu Sayının Hakem Kurulu/Reviewers

- Prof.Dr. Saadettin Yıldız, Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof.Dr. Selahittin Tolkun, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Nazım Beratlı, Kıbrıs İlim Üniversitesi
Doç.Dr. Selim Kaya, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç.Dr. Osman Yıldız, Kıbrıs İlim Üniversitesi
Doç.Dr.Gökçe Yükselen Peler, Erciyes Üniversitesi
Doç.Dr. Gürkan Gümüştam, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Ejdan Sadrazam
Yrd.Doç. Dr. Emin Onuş, Girne American University
Dr.Öğretim Üyesi Talat Koçak, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Gıyas Şüküroğlu
Dr. Ahmet Üngüder

İçindekiler/Contents

Doç.Dr. Gökçe Yükselen Peler, <i>Kıbrıs Ağızlarında Kullanılan Birtakım Alışılmadık Ekler ve Türemiş Kelimeler</i>	5
Doç.Dr. Nazım Beratlı, <i>Türk Romanında Kayıp Vatan Mitosu ve Kıbrıs Türk Romanındaki Etkileri</i>	19
Doç.Dr. Osman Yıldız, <i>Kıbrıs 'ın Güzide Bir Gazetecisi ve Şairi: İlder Veziroğlu</i>	31
Yrd.Doç.Dr. Emin Onuş; Özge Çaylak, <i>Ekrem Uc'un "Almanya Destanı"nda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı</i>	54
Arş.Gör.Dr. Çağdaş Yüksel, <i>1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası 'nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme</i>	66
Arş. Gör. Tolga Han Arun, <i>Kıbrıs/Alaşıya'nın M.Ö. 2. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi</i>	85
Arş. Gör. Nurcan Gül Arslan, <i>Kitap Tanıtımı</i>	111

Kıbrıs Ağızlarında Kullanılan Birtakım Alışılmadık Ekler ve Türemiş Kelimeler**

Doç.Dr. Gökçe Yükselen Peler*

Öz

Türk dili, Kıbrıs adası üzerinde konuşılmaya başlandığı günden itibaren, hep çok kültürlü bir ortam içerisinde bulunmuştur. Rumca, Arapça, Ermenice, İtalyanca (aslında Venedikçe ve Cenevizce), Fransızca, Latince ve İngilizce Kıbrıs'ta Türkçenin temas içerisinde olduğu kesin olarak bilinen dillerdir. Dünyanın her yerinde vuku bulan dil karşılaşmaları neticesinde meydana gelen birtakım dillik gelişmelerin Kıbrıs ağızlarında da görülmesi gayet olağan bir durumdur. Dil karşılaşması sonucunda meydana gelen gelişmeler, en çok Kıbrıs ağzlarının cümle yapısında ve kelime hazinesinde kendini hissettirmektedir. Kıbrıs ağzlarının cümle yapısı umumi Türkçe cümle yapısından farklıdır. Kurallı cümle nerede ise yok denecek kadar azdır. Kelime hazinesinde ise pek çok Rumca, İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Arapçadan (Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı olarak) kopyalanmış kelime bulunmaktadır. Dil temasına bağlı gelişmelerin Kıbrıs ağızlarında kendini gösterdiği bir diğer alan morfolojidir. Kıbrıs ağızlarında komşu dillerden kopyalanmış bir takım ekler kullanılmaktadır. Bu eklerin hiçbiri işlek değil ve belirli kelimelere yapışmış şekilde kullanılmaktadır. Bu meyanda en fazla ekin Rumcadan kopyalandığı görülmektedir. Bu eklerden Rumca çokluk eki ve dişilik eki en çok kullanılan eklerdir. Dikkati çeken bir diğer durum Arapça çokluk ekinin Ölçünlü Türkiye Türkçesine oranla daha fazla kelimedede kullanılıyor olmasıdır. Eklerin kullanımı ile ilgili dikkati çeken bir diğer durum, bazı Türkçe eklerin Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı bir şekilde kullanılıyor olmasıdır. Bazı Türkçe ekler, Ölçünlü Türkiye Türkçesinde alışık olunmadık şekilde kelimelerle birleştiği görülmektedir. Bu çalışmanın konusunu, Kıbrıs ağızlarında bu olağan dışı ek kullanımı teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Türk Ağızları, kopyalanmış ekler, Türkçe kökenli ekler, işlek olmayan ek, dil teması

** Araştırma Makalesi

*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkçe Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, el-mek: gokceyükselen@gmail.com

1. Giriş

Kıbrıs adası; hac, göç ve ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle, tarihin bilinen her döneminde çok kültürlü ve çok dilli bir demografik yapıya sahip olmuştur. Bu çok kültürlü ortam, kaçınılmaz bir şekilde çeşitli kültür karşılaşmalarına sebep olmuş ve adada yaşayan halkların dilleri bu kültür karşılaşmalarından az veya çok etkilenmişlerdir. Hâliyle en geç Bizans döneminden itibaren (tam olarak 1191)¹ adada oldukları tespit edilebilen Kıbrıs Türkleri ve dilleri de bu durumdan nasibini almıştır.

Ada Türklerinin maruz kaldıkları bu kültür ve dil karşılaşmalarının sonucunda, dilleri pek çok bakımdan etkilenmiştir. Kıbrıs Türklerinin konuştukları ağızların cümle yapısında ve kelime hazinesinde bu karşılaşmaların tesirini açık bir şekilde görmek mümkündür. Zira meydana gelen gelişmeler, en çok Kıbrıs ağızlarının cümle yapısında ve kelime hazinesinde kendini hissettirmektedir. Kıbrıs ağızlarının cümle yapısı umumi Türkçe cümle yapısından farklıdır. Kurallı cümle nerede ise yok denecek kadar azdır. Kelime dizilişinde görülen bu kuralsızlıkların yanında, birtakım cümlelik yapıların da temas içerisinde bulunan dillerden olduğu gibi kopyalandığına şahit olunmaktadır. Kıbrıs ağızlarının cümle yapısı ile ilgili Nurettin Demir önemli çalışmalar (2002a, 2002b, 2005, 2007 bunlardan bazılarıdır) yayınlamıştır².

Kıbrıs ağızlarının kelime hazinesinde ise pek çok Rumca, İtalyanca (aslında Venedikçe ve Cenevizce), Fransızca, İngilizce ve Arapçadan (Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı olarak) kopyalanmış kelime bulunmaktadır. Bu kelimeler hakkında ayrıntılı bilgiye Kıbrıs ağzının etimolojik sözlüklerinde (Hakeri 2003; Gökçeoğlu 2008; Kabataş 2009) ulaşılabilir.

Dil temasına bağlı gelişmelerin Kıbrıs ağızlarında kendini gösterdiği bir diğer alan morfolojidir. Kıbrıs ağızlarında komşu dillerden kopyalanmış bir takım ekler kullanılmaktadır. Bu eklerin hiçbiri işlek değil ve belirli kelimelere yapışmış şekilde bulunmaktadır. Bu meyanda en fazla ekin Rumcadan kopyalandığı görülmektedir. Bunlardan Rumca çokluk ve dişilik eki en çok kullanılan eklerdir. Dikkati çeken bir diğer durum çokluk bildiren Arapça kökenli *+at* ekinin Ölçünlü Türkiye Türkçesine oranla daha fazla kelimedede kullanılıyor olmasıdır. Eklerin

¹ Kıbrıs'ta Osmanlı hâkimiyeti öncesinde var olan Türk varlığının her dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Peler 2018, Peler 2020, Kaya 2020, Şükürov 2020, Koçak 2020, Bozkuş 2020, Bozkurtoglu 2020 ve Akçam 2020.

² Kıbrıs ağızlarının cümle yapısındaki farklılıklar hakkında Nurettin Demir'den tamamen farklı bir görüş için şuraya bakılabilir: Peler 2019a.

kullanımı ile ilgili dikkati çeken bir diğer durum, bazı Türkçe eklerin Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı bir şekilde kullanılıyor olmasıdır. Türkçenin yaygın olarak küçültme eki olarak bilinen isimden isim yapma eki +Cık ekinin de Kıbrıs ağızlarında Ölçünlü Türkiye Türkçesine göre çok daha sık ve daha çeşitli işlevlerle kullanılması da bu meydana addedilebilir. Ancak bu ek üzerinde daha önce ayrıntılı bir şekilde çalışıldığı (Duman 2000; Tolkun 2019) için burada üzerinde durulmayacaktır. Morfolojik olarak Kıbrıs ağızlarında farklılık gösteren bir diğer alan fiil çekim eklerinin kullanılışıdır. Kıbrıs ağızlarının çekimli fiil sistemi; zaman, görünüş, kip ve kiplik bakımından Ölçünlü Türkiye Türkçesi ve diğer pek çok Türkiye Türkçesi ağızından önemli farklılıklar göstermektedir. Bu alan da daha evvel ayrıntılı bir şekilde çalışıldığı için (Abdurrazak Peler 2013a; Abdurrazak Peler 2013b) bu çalışmada üzerinde durulmayacaktır.

2. KIBRIS AĞIZLARINDA KULLANILAN BİRTAKIM EKLER

2.1. Türkçe Kökenli Ekler

Yukarıda da bahsedildiği üzere, birtakım Türkçe kökenli eklerin Kıbrıs ağızlarında Ölçünlü Türkiye Türkçesinde veya diğer Türkiye Türkçesi ağızlarında görülmemiş şekilde kelime türettiklerine şahit olunmaktadır. Bu duruma örnek olarak fiilden isim yapma ekleri –GA ve –GAn gösterilebilir.

2.1.1. Fiilden İsim Yapma Eki –GA

Bu ek Türkçenin en eski devirlerinden beri çok işlek bir şekilde kullanılan bir ektir. Kıbrıs ağızlarında *dişlenga* kelimesinde bu eke alışılmadık bir şekilde rastlanmaktadır. Bu kelimenin *dişlenga* < diş+le-n-ga şeklinde yapıldığı açıktır. Kelime sevimlilik içeren *hellim dişli* tabirine zıt olarak daha çok hakaret içeren bağlamlarda kullanılmaktadır. Kıbrıs ağızlarının her üç etimolojik sözlüğünde de yer almayan bu kelime, sözlü olarak derlenmiştir (KK 1, KK 2, KK 3). Anlam olarak Ölçünlü Türkiye Türkçesindeki *dişlek* kelimesini karşılamaktadır.

2.1.2. Fiilden İsim Yapma Eki –GAn

Türkçede yine çok işlek olan bu ek, Kıbrıs ağızlarında Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı olarak *şişirgen* ‘balon’ kelimesinde bulunduğunu Kabataş (2009) kaydetmektedir. Kelimenin *şişirgen* < şiş-i-r-gen şeklinde türediği gayet açık bir şekilde görülmektedir.

2.2. Rumca Kökenli Ekler

Birtakım Rumca kökenli eklerin de Kıbrıs ağızlarında bulunduğu görülmektedir. Bunlardan dikkati çekenler dişillik bildiren +(i)na, çokluk bildiren +os ve küçültme / sevimlilik bildiren +ka / +ko ekleridir.

2.2.1. Dişil Eki +(i)na

Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü adlı eserde *saçaklina* ‘saçları taranmamış kadın’ şeklinde bir kelime mevcuttur (Kabataş 2009: 485). Kabataş bu kelimeyi “*saçak* + *-li* sıfat eki + Rumca dişil *-na* eki” şeklinde açıklamaktadır³. Kabataş bu şekilde türetilmiş bir tek bu kelimeyi kaydetmektedir. Ancak sözlü kaynaklardan aynı şekilde türetilmiş *sidiklina* ‘altını çok ıslatan veya sık sık küçük abdest ihtiyacı hisseden kız çocuğu’ (KK 1) ve *ateşlina* ‘kiskanç kız çocuğu veya genç kız’⁴ (KK 2) kelimelerinin de Kıbrıs ağızlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu örnekler dışında, bu Rumca dişillik ekinin isimden isim yapma +II ekinin üzerine gelmediği örneklerin de mevcut olduğu görülmektedir. Kabataş (2009), *çarşambina* ‘çarşamba karısı’, *çaputina* ‘kötü giyimli, pasaklı kadın’ ve *gadina* ‘yaşlı kadın’ şeklinde üç kelime daha kaydetmektedir. Kıbrıs Rumcasının sözlüğünü yazmış olan Yiangoullis (2009), ikinci kelimeyi “kadının (dinî hâkimin) karısı; işsiz güçsüz” şeklinde kaydetmektedir. Kabataş her üç kelimenin de geri ödünçleme olduğu düşüncesindedir. *Çarşambina* örneğine bakıldığı zaman Kabataş’ın bu düşüncesinde haklı olmayabileceği akla gelmektedir. Zira Çarşamba günleri ortaya çıktığına inanılan kötü ruhlu yaratık için, Kıbrıs ağızlarında “çarşamba karısı” adı zaten mevcuttur. Bu sebeple Kıbrıs Türklerinin kendi inanç sistemlerinde ve dillerinde zaten var olan bir kavram için Rumcadan bir kelime kopyalama ihtiyacı hissetmeleri akla pek yakın gelmemektedir. Bu kavramı zaten bilen bir Kıbrıs Türk grubunun bu kelimeyi kendilerinin türetmiş olmaları daha akla yatkındır. Ancak *çaputina* ve *gadina* örneklerinde Kabataş’ın haklı olması pek muhtemeldir. Zira *gadina* kelimesi (bilhassa Rumca şekli) olumsuz bir anlam içermektedir ve

³ Türkçenin Rumca ile güçlü ilişki içerisinde olduğu başka bir bölge olan Karadeniz bölgesinde, Trabzon Maçka ağızında da Türkçenin bu eki kopyaladığına şahit olunmaktadır. Maçka ağızında, +ina eki, kadınlara kocalarının adlarına son ek olarak takılarak ad vermek için kullanılmaktadır. Mesela; Ethemina – Ethem’in karısı, Muallimina – Mualliminin karısı, Hafızina – Hafız’ın karısı, Topalina – Topalın karısı vs. (Emiroğlu 1989: 132).

⁴ Kıbrıs ağızlarında *ateşlenmek* ‘kışkırtmak’ şeklinde bir kelime mevcuttur.

Türkler tarafından türetilmiş olması pek muhtemel görünmemektedir, *çaputina* kelimesi de zaten bu şekli ile Rumcada mevcuttur.

Kabataş, ekin bu Türkçe kelimeler üzerine eklenen örneklerine ilave olarak bir de *viraguna* ‘dev anası’ şekline Rumca kökenli bir kelimeye eklenmiş şeklini kaydeder. Bu kelimenin Yiangoullis’in (2009) kaydettiği *draguna* ‘dişi dev yaratık’ kelimesinden geldiğine şüphe yok. Kabataş, Kıbrıs ağızlarında bir de *virago* ‘dev yaratık’ şeklinde bir kelime olduğunu kaydeder. Bunun da Rumca *dragos* ‘ejderha’ kelimesinden geldiğini ifade eder. *viraguna* kelimesinin bu kelimenin dişil şekli olduğu anlaşılmaktadır. Kelimenin hem eril hem de dişil şekillerinin Rumcadaki asli şekillerinden anlam olarak farklılaşarak Türk masallarında sık sık geçen “dev anası” ve “dev” manalarına gelmesi, kopyalandığına delil olarak kabul edilebilir. Ancak Türk masallarında sık sık geçen bu iki yaratık için neden Rumcadan kelime kopyalanma ihtiyacı hissedildiği cevaplandırılması gereken bir konudur.

Bu ek ile türetilip türetilmediği tartışılabilir bir diğer kelime *hacina* ‘çöpçatan, muhabbet tellalı’ kelimesidir. Kabataş, bu kelimeye iki muhtemel kök vermektedir. Biri, Anadolu ağızlarında kullanılan *hacana* ‘dügünde geline önderlik eden kadın’ diğeri ise Rumca *hacina* ‘hacı olmuş kadın’. Rumca kelimenin kökünün de Rumcaya Türkçeden geçtiğini belirtmekte fayda var. Kıbrıs ağızlarında kullanılan kelimenin hangisinden türediğini söylemek gerçekten çok kolay değil. Kelime anlam olarak Anadolu’da kullanılan kelimeye daha yakın iken şekil olarak Rumca kelime ile birebir örtüşmektedir. Muhtemelen Kıbrıs ağızlarındaki kelime, Anadolu’dan getirilen kelimenin Rumca kelimedeki etkilenmesi ile ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Çokluk Eki +os / +oz

Grek dilinin birkaç çokluk ekinde biri olan +os ekinin Kıbrıs ağızlarında kalıplaşmış şekilde birkaç kelimedeki kullanıldığı görülmektedir. Kıbrıs Türk edebiyatçısı Özben Aksoy’un İngilizlere başkaldıran eşkıya Cemal Mehmet Mida’nın hayatını romanlaştırdığı iki ciltlik *Vreççalı Mida* adlı eserinde kullandığı *Osmanlı-Otomanos Almanıla birleşti* ‘Osmanlılar, Almanlarla ittifak yaptı’ (Aksoy 1990: 12) şeklindeki cümlesinde geçen *Otomanos* kelimesi ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Kıbrıslı Türk gazeteci Hüseyin Çakmak’ın mizahi bir edayla Kıbrıs ağzı kullanarak oluşturduğu eserinde kullandığı *Bu iki Hasanoz nabdılar bilirsiniz be insannar?* ‘Ey insanlar, bu iki Hasan’ın ne yaptığını biliyor musunuz?’ (Çakmak 2001: 65) cümlesinde görüldüğü üzere, Türkçenin yapısına aykırı bir şekilde sayı ismini müteakip çokluk eki kullanılmıştır.

2.2.3. Küçültme Eki +ka / +ko

Kıbrıs ağızlarında zaman zaman kullanılan Rumca kökenli olarak değerlendirilebilecek bir diğer ek ise küçültme veya sevimlilik bildiren +ka ekidir. Küçük burunlu bir çocuk, *burnikka* ‘küçük burun’ (KK 6) denilerek sevilir. Yine kelimeleri henüz doğru telaffuz edemeyen çocuklar veya peltek konuşan sevimli birisi için *tatariko* ‘peltek konuşan’ (KK 1) ifadesi kullanılır. Kabataş. *tatari* kelimesini “kekeme olan, dengesiz kimse” şeklinde açıklamaktadır. *tatariko* kelimesinin bu kelimenin küçültülmüş şekli olduğu gayet açıktır.

Yalnız burada Türkiye Türkçesinde kullanılmamakla birlikte Türkçede de küçültme ve sevimlilik bildiren bir +KA ekinin olduğunu belirtmek gerekir. Mesela Özbek Türkçesinde *atake* ‘yaşlı adamlara hitap şekli’, *enege* ‘üvey ana’ ve Kazan Tatar Türkçesinde *etkem* ‘babacığım’, *enkem* ‘anacığım’ gibi ifadeler mevcuttur⁵. Geçmişte, Osmanlı döneminde ve bilhassa Osmanlı hâkimiyeti öncesi devirlerde, Kıbrıs’ta bulunan Kıpçak varlığı düşünüldüğü zaman⁶, eski bir Kıpçak Türkçesi ekin Rumca ek tarafından pekiştirilmiş olabileceği ihtimali dikkate alınmalıdır.

2.3. Arapça Kökenli Çokluk Bildiren –at Eki

Arapçada çokluk bildiren –āt eki, pek çok Arapça kelime ile birlikte Türkçeye girdiği gibi, “gidişat” örneğinde olduğu gibi ender olarak Türkçe kökenli kelimelere de geldiği görülmektedir. Kıbrıs ağızlarında, sayısı yine sınırlı olmakla beraber, bu Arapça çokluk bildiren –āt eki ile türetilmiş kelimelerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Bunlardan en sık kullanılanı *asabat* ‘sınırlar’ (KK 3, KK 4) kelimesidir. Kıbrıs ağızlarının her üç sözlüğünde de bulunmayan bu kelime umumiyetle *asabatı bozul-* ‘asapları bozulmak’ şeklinde kullanılmaktadır. Bu kelimenin bu şekliyle Arapçadan alınmış olması neredeyse imkânsızdır. Zira kelime, Arapçada tekil olarak ‘*asab*, çoğul olarak ise *a’sāb* şeklindedir. Eğer kelime, çoğulluk durumunu kitabi Arapçadan farklı işaretleyen bir Arap lehçesinden kopyalanmamışsa Kıbrıs ağızlarında türetilmiş olduğu düşünülebilir.

⁵ Bu bilgiler için Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden Prof. Dr. Selahittin Tolkun’a teşekkürü bir borç bilirim.

⁶ Kıbrıs’ta Kıpçak varlığı için Peler 2018 ve Peler 2020’ye, Kıbrıs Türk ağızlarındaki Kıpçak Türkçesi etkisi için ise Peler 2019b’ye bakılabilir.

Özben Aksoy'un yine *Vreççalı Mida* adlı eserinde kullandığı *Ama şimdi geldi İngilizat aldı Kıbrıs'ı. Hem gavuratu. Hem da bizi vali idare eder oldu* 'Ama şimdi İngilizler gelip Kıbrıs'ı aldı ve hem gâvurları hem de bizi vali idare eder oldu' (Aksoy 1990: 12) ve *Da ben bu İngilizata tutulmam* 'Ben bu İngilizlere yakalanmam'(Aksoy 2006: 28) şeklindeki cümleleri, bu ekin kullanıldığı diğer kelimelere güzel örnekler teşkil etmektedir. Bu iki cümlede geçen *gavurat* ve *İngilizat* kelimelerinin Kıbrıs ağızlarında türetildiğine şüphe yok. Zira her iki örnekte de ek Arapça kökenli olmayan kelimelere gelmiştir ve her iki kelime de gerek Ölçünlü Türkiye Türkçesinde gerekse ağızlarda mevcut değildir.

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde sadece "hayvanat bahçesi" birleşik isminde kullanılan "hayvanat" kelimesinin de Kıbrıs ağızlarında "hayvanlar" anlamında daha sık kullanıldığı anlaşılmaktadır. *Hapodami otlaklarında istediği denli hayvanatını yeyintilere alabilirdi* 'Hapodami otlaklarında hayvanlarını istediği kadar otlatılabildi.' (Aksoy 2006: 110) cümlesinde görüldüğü üzere, kelime Arapçadaki özgün anlamı ile kullanılmaktadır.

2.4. Kökeni Belli Olmayan Bir Ek: İsimden İsim Yapma Eki +şA

Bu ek *gulasğa* 'kepçe kulaklı' (KK 4) ve *dudagşa* 'kalın dudaklı' (KK 5) şeklinde iki kelimedede görülmektedir. Her iki kelime de Kıbrıs ağızlarının etimolojik sözlüklerinde mevcut değil ve sözlü olarak derlenmiştir. Her iki kelimenin de anlamında aşırılığın yanında sevimlilik mevcuttur.

Ekin +CAk ekinin bir türevi olabileceği akla gelmektedir. +CAk ekinin başlıca işlevleri arasında, küçültmenin yanında sevgi ifadesi de bulunmaktadır. Yani aslında her iki örnekte de dikkati çeken hususların ilgili uzuvlar olduğu düşünülürse kelimeleri "kulakçık" ve "dudakçık" şeklinde düşünmek mümkün. Ekin +CAk > +CA > +şa şeklinde gelişme gösterdiği düşünülebilir. Nitekim Ergin (2003: 165) de *çabucak* ve *ailecek* örneklerinde olduğu gibi +CAk ekinin "olarak" ve "birlikte" anlamları ile +CA ekinin yerine kullanıldığını ifade etmektedir.

+şa ile ilgili akla gelen bir diğer ihtimal, sevimlilik anlamı taşıyan "kızçe" kelimesindeki küçültme ekidir. Burada da yine "kulakçık", "dudakçık" şeklinde aşırılığın sevimlilik katılarak küçültme ile bildirilmesi durumu söz konusu olabilir.

3. Sonuç

Sonuç olarak görölmektedir ki Kıbrıs ağızlarında, Ölçünlü Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin diğeri ağızlarından farklı olarak birtakım Rumca ve Arapça kökenli ekler mevcuttur. Bu ekler içerisinde en yaygın olarak kullanılanın dişillik bildiren Rumca kökenli *+(i)na* eki olduğu görölmektedir. Bu ekin Türkçe tabanlara getirilmiş örneklerinin çoğunun geri ödünçleme şeklinde Kıbrıs ağızlarına girdiği anlaşılmaktadır. Ancak bazı örneklerin Kıbrıs ağızlarında türetilmiş olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Rumca kökenli çokluk bildiren *+os / +oz* ekinin de çok sınırlı sayıda örnekte tespit edilebildiği görölmektedir. Yine Rumca kökenli küçültme ve sevimlilik bildiren *+ka / +ko* ekinin de Kıbrıs ağızlarında sınırlı da olsa bir kullanım alanına sahip olduğuna şahit olunmaktadır.

Arapça kökenli çokluk bildiren *+at* ekinin Kıbrıs ağızlarında, Ölçünlü Türkiye Türkçesiyle kıyaslandığı zaman daha fazla örnekte tespit edildiği görölmektedir. Üstelik Ölçünlü Türkiye Türkçesinde sınırlı bir kullanıma sahip olan “hayvanat” kelimesinin de Kıbrıs ağızlarında hem özgün anlamıyla hem de daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkçe kökenli birtakım yapım eklerinin de *dişlenga* ve *şişirgen* kelimelerinde olduğu gibi, Ölçünlü Türkiye Türkçesindekinden farklı kelimeler türetmek için kullanıldığı görölmektedir.

Kıbrıs ağızlarında bir de aşırılık ve sevimlilik anlamlarını bir arada barındıran isimden isim yapma *+şa* eki tespit edilmiştir. Bu ekin kökenini tespit etmek mümkün olmamıştır. Sevimlilik anlamı; “yavrucak”, “yumurcak” örneklerindeki *+CAk* ekini veya “kızçe” kelimesindeki *+çe* ekini akla getirmektedir.

4. Kaynaklar

4.1. Yazılı Kaynaklar

Abdurrazak Peler, Gökçe Yükselen (2013a). “Kıbrıs Ağızlarındaki Geçmiş Zaman Ekleri ve Bu Eklerin İşlevleri Üzerine Birkaç Not”. *Diyalektolog – Ağız Araştırmaları Dergisi* 6: 41-51.

- _____ (2013b). *The Tense – Aspect – Mood / Modality System of the Turkish Spoken in Cyprus: Sociolinguistic Factors in the Formation of the Finite Verbal System of Turkish Dialects of Cyprus*. Saarbrücken: Scholars' Press.
- Akçam, Zeki (2020). "Osmanlı Öncesi Kıbrıs'ta Türklerin Varlığı ile İlgili Karpaz Bölgesinde Anlatılan Bir Efsane ve Bu Efsaneyi Destekleyen Arkeolojik Veriler Üzerine Bir Deneme". Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 161-177). İstanbul: Hiperyayın.
- Aksoy, Özben (1990). *Vreççalı Mida*. Lefkoşa: yayınevi yok.
- _____ (2006). *Vreççalı Mida 2*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Bozkurtoğlu, Özge (2020). "Lusignanlar Döneminde Türklerin Kıbrıs'taki Varlığına Dair Bulgular". Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 213-222). İstanbul: Hiperyayın.
- Bozkuş, Mehmet Ali (2020). "Kıbrıs'ta Türk-Memlük Yönetimi (1426-1517)". Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 199-208). İstanbul: Hiperyayın.
- Çakmak, Hüseyin (2001). *Gappellari Fuad Dayı. İlg Hikayeleri*. Lefkoşa: Akrep Yayınları.
- Demir, Nurettin (2002a). "Kıbrıs Ağızlarında *imiş* Hakkında". *Bilig* 23: 129-139.
- _____ (2002b). 'Wollen' im Zyperntürkischen. *Mediterranean Language Review* 14: 9-20.
- _____ (2005). Kıbrıs Ağızlarında İstek Eki almış Cümleler. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı I* içinde (s. 725-729). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____ (2007). "Kıbrıs'ta Türkçe". Ed. N. Öztoprak ve B. A. Kaya, *Suya Düşen Sancak – Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine İncelemeler* içinde (s. 60-79). İstanbul: 47 Numara Yayıncılık.

- Duman, Mussa (2000). “Kıbrıs Ağzının Morfolojik Kaynakları: +cık Küçültme Ekinin Kullanımı”. Ed. İ. Bozkurt, *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi* içinde (s. 15-25). Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Emiroğlu, Kudret (1989). *Trabzon – Maçka Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Sanat Kitabevi.
- Ergin, Muharrem (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gökçeoğlu, Mustafa (2008). *Kıbrıs Türk Ağzları Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hakeri, Bener Hakkı (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı.
- Kabataş, Orhan (2009). *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. 2. Baskı. Lefkoşa: Yayınevi yok.
- Kaya, Selim (2020). “Anadolu Selçuklularının Kıbrıs ile Münasebetleri Çerçevesinde Ticaret ve Nüfus Meselesi”. Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 81-99). İstanbul: Hiperyayın.
- Koçak, Talat (2020). “Türk Kökenli (Doğu Romalı) Bizanslı Komutanı Tatikos ve Kıbrıs'taki Faaliyetleri”. Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 183-194). İstanbul: Hiperyayın.
- Peler, Gökçe Yükselen (2018). “Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türk Varlığı”. Ed. H. Yalap, 2. *Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Tam Metin Kitabı* içinde (s. 739-746). Nevşehir.
- _____ (2019a). “Kıbrıs Türklerinin Dillik Ataları Gerçekten İç Anadolu ve Akdeniz Sahillerine mi dayanmaktadır?”. Ed. G. Y. Peler ve G. Arıklı, *Rauf Raif Denктаş ve Dr. Fazıl Küçük I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı* içinde (s. 41-58). İstanbul: Hiperyayın.

- _____ (2019b). “Kıbrıs’ta Kıpçak Varlığına Kıbrıs Ağızlarından Deliller”. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Samsun, Türkiye, 16 - 18 Ekim 2019* içinde (s. 861-873). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- _____ (2020). “Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türk Askerî Varlığı”. Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 129-156). İstanbul: Hiperyayın.
- Şükürov, Qiyas (2020). “Kıbrıs Türk-İslâm Tarihinin Osmanlı Öncesi Dönemleri Üzerine Bazı Tespitler”. Ed. Z. Akçam, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu, I. Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13/15 Mayıs 2019 Haspolat / Lefkoşa* içinde (s. 105-123). İstanbul: Hiperyayın.
- Tolkun, Selahittin (2019). “Küçültme İşlevli Eklerin Kıbrıs Türk Ağzı ile Özbek Türkçesi Kullanımı Üzerine”. Ed. G. Y. Peler ve G. Arıklı, *Rauf Raif Denктаş ve Dr. Fazıl Küçük 1. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı* içinde (s. 13-27). İstanbul: Hiperyayın.
- Yiangoullis, K. (2009). *Thisavrós Kypriakís Dialéktou* (3. Baskı). Lefkoşa: Theopress.

4.2. Sözlü Kaynaklar

KK 1: Gülseren Peler, 65, Girne

KK 2: Çimen Güldaş, 60, Girne

KK 3: Yeşim Demiray, 58, Lefkoşa

KK 4: Polat Hiçkorkmaz, 47, Gazimağusa

KK 5: Hasan Peler, 72, Girne

KK 6: Kasım Şahoğlu, 71, Girne

Some Unusual Suffixes And Derivatives Used In The Turkish Dialects Of Cyprus**

Doç.Dr. Gökçe Yükselen Peler*

Abstract

From the beginning of the date the Turkish language has been spoken on the island of Cyprus, it always existed in a multicultural environment. Greek, Arabic, Armenian, Italian (in fact Venetian and Genoese), French, Latin and English are languages, which are known for sure that Turkish has been in contact in Cyprus. Naturally universal developments, which occur as a result of linguistic contact, are observed in the Turkish dialects of Cyprus as well. Developments due to linguistic contact are mostly seen in the syntactic and lexical structure of the Turkish dialects of Cyprus. The syntax of Turkish dialects of Cyprus is different than that of general Turkic. Regular sentences in Turkish dialects of Cyprus are almost non-existent. Many words copied from Greek, Italian, French, English and Arabic (different than Standard Turkish) exist in the vocabulary of Turkish dialects of Cyprus. Another field, where developments due to linguistic contact is observed, is the morphological structure. Some suffixes copied from neighbouring languages are used in the Turkish dialects of Cyprus. Most of these are copied from the Greek language. The Greek plural and feminine suffixes are the most frequently used copied suffixes. Another striking characteristic is the use of the Arabic plural suffix more often than Standard Turkish. It is also seen that some Turkish suffixes are used rather different than in Standard Turkish. Some Turkish suffixes combine with words in a way, which is unusual for Standard Turkish. This study tackles the unusual suffix usage in the Turkish dialects of Cyprus.

Keywords: Turkish Dialects of Cyprus, copied words, copied suffixes, non-productive suffixes, language contact

** Research Article

*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkçe Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, el-mek: gokceyükselen@gmail.com

Некоторые необычные привязанности и производные слова, используемые в кипрских
диалектах**

Doç.Dr. Gökçe Yükselen Peler*

Резюме

Турецкий язык всегда был в мультикультурной среде с того дня, как на нем начали говорить на острове Кипр. Греческий, арабский, армянский, итальянский (на самом деле венецианский и генуэзский), французский, латинский и английский - это языки, которые наверняка известны на Кипре с турецким. Вполне нормально видеть некоторые лингвистические изменения в диалектах Кипра в результате языковых встреч во всем мире. Изменения, происходящие в результате языковой встречи, в большей степени ощущаются в структуре предложений и лексике кипрских диалектов. Структура предложений кипрских диалектов отличается от структуры предложений общего турецкого языка. Обычного предложения почти не существует. Во многих современных лексиконах итальянского, французского, английского и арабского языков (стандарт Турции отличается от турецкого) находится скопированное слово. Еще одна область, в которой развитие языковой темы проявляется в кипрских диалектах, - это морфология. В диалектах Кипра используется ряд суффиксов, скопированных с соседних языков. Ни один из этих суффиксов не является исчерпывающим и не используется в определенных словах. В этом отношении видно, что большинство суффиксов скопировано с греческого языка. Среди этих суффиксов чаще всего используются греческий суффикс множественного числа и суффикс женственности. Стандарт арабского языка в других случаях, поражающих множеством культур, заключается в том, что в Турции используется больше слов, чем в турецком. Поразительно использование суффиксов в других случаях, некоторые турецкие суффиксы. Стандарт используется иначе, чем турецкий турецкий. Некоторые вложения Турецкий, Турция В стандарте видно, что в сочетании с необычной формой слов используются в турецком языке. Предметом этого исследования является использование необычной добавки в кипрских диалектах.

** Research Article

*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkçe Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, el-mek: gokceyukselen@gmail.com

Ключевые слова: диалекты киприотов-турок, скопированные суффиксы, суффиксы турецкого происхождения, незанятый суффикс, языковая тема.

Türk Romanında Kayıp Vatan Mitosu ve Kıbrıs Türk Romanındaki Etkileri**

Doç.Dr. Nazım Beratlı*

Öz

Türk roman yazıcılığı, batıdaki türdeşinden görece gençtir. Yaşadığı çağın toplumsal çerçevesini anlatmak bakımından, klasik Türk romanı bir “kayıp vatan” hikâyesidir. Filizlendiği dönemde dört asırdan beri yaşanan Rumeli’nin terki, daha derin bir nefes alamadan gelen I. Dünya Savaşı yenilgisi ve Anadolu’dan bile kovulma tehlikesini yaşamış olması, Türk roman yazarlığını, bu büyük yıkıma karşı ilgisiz kılamazdı. Klâsik olsun, modern olsun Türk roman yazıcılığında “vatan” (patrié) önemli bir konu olmaya devam ediyor. Ortak tarih ve aynı endişeden dolayı, söz konusu endişe, Kıbrıs Türk romanının ana konusu olagelmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman, vatan, göç, kayıp vatan, Türk Kimliği. Kıbrıslı Türkler.

Giriş

Taner Akçam, “*Türk ulusal kimliği, yenilgiler, Müslüman katliamları ve toprak kayıplarının ürettiği bir intikam duygusu ile birlikte gelişmiştir... 19.yy ortalarından itibaren bu katliamlardan kurtulmak üzere, Anadolu’ya doğru kitlesel göçler yaşanır. Bu müslüman – Türk katliamları ve göçleri, Türk kimliği üzerinde derin izler bırakır...* ” der. (Akçam 1994: 76) “*Türk ulusal kimliği yok olmak, ortadan kalkmak, korkusu ile birlikte gelişmiştir*”. (Akçam 1994:55)

Tanıl Bora ise aynı durumu şöyle izah eder: “*19-20.yy dönümündeki Balkan gelişmelerinin nesnel bakımdan harekete geçirdiği etki-tepki sarmalı, kuşatılma, yalıtılma, ihanete uğrama, mağduriyet/mazlumluk algısının güçlenmesiyle beraber, bekâ kaygısının derinleşmesi yönündedir. Balkanlar, Osmanlı’nın ilk toprak yitirmeye başladığı coğrafyadır. Üstelik imparatorluğun yükselme devrinde, yüzünü batıya döndüğü, hep batıya doğru genişlemeye*

** Araştırma Makalesi

* Kıbrıs İlim Üniversitesi, el-mek: beratli@yahoo.com

öncelik verdiği düşünülürse, yitirilmesi özel anlam taşıyan bir coğrafyadır. Nitekim, Rumeli'nin kaybı Osmanlı devletli sınıfında olsun, Genç Osmanlı ve Jöntürk hareketinde olsun, devletin bekâsı kaygısının derinleşmesinde tayin edici bir travma etkisi yapmıştır". (Bora, 1995:248)

Balkan Savaşı'na bunun için girilmiş ve bütün Rumeli gibi ülkenin ikinci büyük şehri olan Selânik de elden gitmiştir! *"Yine yenilgi, yine katliamlar, yine göçler ve yine kaybedilen topraklar!"* Akçam, bunu bir şok dalgası olarak niteler. (Akçam 1994:58)

Balkan Savaşı'nın Türk Ruhuna Etkisi:

Meclis-i Mebusan'da 1914 yılı açılış konuşmasını yapan Halil Bey şunları söylemekteydi:

"Başka milletler, harben kaybettikleri vatan parçalarını unutmazlar... Gelecek nesillerin önünde onları daima canlı tutarlar. Onlarla birlikte felâket sahipleri de daima yaşar. Bu suretle, aynı sebeplerin felâketli neticelerinden, geleceği korurlar. Bu yüce kürsüden milletime tavsiye ederim: Unutmamasını! Hürriyet ve meşrutiyet meşalesi nurunun beşiği olan sevgili Selânik'i, yeşil Manastır'ı, Kosova'yı, İşkodra'yı, Yanya'yı; bütün güzel Rumeli'yi unutmamasını tavsiye ederim."

Meclis bu konuşmaya *"unutmayacağız"* çığlıkları ile karşılık vermiş! (Akçam 1994: 78/79)

Bu durum, Osmanlı Türk aydınında sürekli bir var olma-yok olma psikozu doğurmuştur... *"Yok olma korkusu, Türk ulusal kimliğinin ebesidir ve ulusal kimliğimiz, kendi görelî zayıflığı ve çaresizliğinin bilinciyle şekillenmiştir... Bu nedenle de kendi bünyesindeki diğer ulus ve etnik grupların demokratik taleplerini, kendi varlığına yönelik tehditler olarak algılamıştır."* (Akçam 1994:57)

Prof. Vamık Volkan, toplumların da bireyler gibi psikolojik travmalar yaşayabileceğini ve bunu nesilden nesile de aktarabildiğini anlatmaktadır. *"Birey ya da aileler gibi büyük gruplar da yas tutarlar"*. (Volkan 1999:51)

"Nesiller arası geçiş, yetişkin bir insanın bilinç dışı olarak, travmatize olmuş benliğini geliştirmekte olan bir çocuğun kişiliği üzerine dışsallaştırmasıyla oluşur. Çocuk bir önceki neslin istenmeyen sorunlu parçaları için bir rezervuar (depo) haline gelir. Yetişkinler çocuk üzerinde etkiye sahip olduklarından, çocuk onların istekleri ve beklentilerini içine alır (yutar) ve onlara göre davranmak için zorlanır. Atalarını travması için yas tutmak ve bu travmaya bağlı aşşağılanma ve çaresizlik duygularını tersine döndürmek, çocuğun görevi haline gelir." (Volkan 1999:57)

Akçam'a göre de bu "kayıp vatan" mitosu, hiç elden bırakılmamış, Türk ulusçuluğunun bilincî altında varlığını hep sürdürmüştür. *"Kaybedilen toprakları geri almak, sürekli bir istek olarak*

var olmuş, ve bu toprakları bizden alanlardan intikam arzusu ile at başı gitmiştir.” (Akçam 1994: 57)

Muhacirler ve Mübadiller:

1855'ten başlayarak Kırım Savaşı nedeniyle Anadolu'ya göçenlerin sayısı, 1 milyon kişidir. Sırp ve Girit isyanları, yüz binlerce Müslüman'ın Anadolu'ya göçüne neden olur. 1877-78 Savaşı'nda, Anadolu'ya üç milyon insanın göçtüğü söylenmektedir. 1912'de Balkan Savaşı sonucunda da Anadolu'ya göçtüğü söylenen nüfus, 3 milyon dolayındadır. Cumhuriyetin onuncu yılında Türkiye nüfusunun 15 milyon olduğu düşünülürse, yüzlerce yıllık evini barkını bir gecede bırakıp, yalınayak, başı kabak bir halde canını Anadolu'ya atmış olan insanların, nerede ise toplumun çoğunluğunu oluşturdukları, görülür. 1878-1904 yılları arasında, sadece Ermeniler'in yoğun oldukları bölgelere yerleştirenlerin sayısı, 850 bin'dir. (Akçam 1994:77) Bir kez “vatan kaybetmiş” insanların, bir daha kaybetme olasılığına karşı tahammülsüzlük göstermeleri, anlaşılabilir bir kaygıdır.

Anadolu halkının nerde ise %50'sinin zihninde, o “kayıp vatan” acısı hala yaşamaktadır. Zira onlar “muhacir” çocuklarıdır. Bu acı henüz çok taze iken, Enver Paşa Prof. Volkan'ın deyimi ile “yası ertelemek” için, Birinci Dünya Savaşı'na girer. Biraz tarih kitabı karıştıranlar görürler ki amaç, Rumeli ve Kafkasya'yı kurtarmaktı. Balkan savaşında beklenmeyen bir yenilgi yaşadığı için, bu defa Rumeli'yi Almanlar'a emanet edip Sarıkamış'ta Kafkas fatihliğine soyunur ve bir kez daha yenilir; Ruslar Muş'a girerler. Bu defa da bütün Arap vilâyetleri elden gittiği gibi, artık Anadolu'nun da elde tutulamaması gündeme gelir! 3 Temmuz 1919 günü Damat Ferit Paşa'nın, Refet Bele'ye gönderdiği ve Mustafa Kemal'in geri dönmesinin sağlanmasını istediği telgrafta, bu psikoz açıkça görülür:

“... İngiliz ihracına ve ilerlemesine karşı katiyyen mukabelede bulunmayınız... Mustafa Kemal Paşa meselesine gelince, bu mesele da had, müzmin ve muzir bir şekil aldı... Binaenalyh hatt-ı hareketinde devamı, merkez ile havalii şarkiyenin birbirinden ayrılması manasını tazammum edecektir... Madem ki avdeti lüzümü bir mesele-i ecnebie halini aldı, vekâleti diğerine bırakıp dönmeliydi. Bahusus ki İngilizler avdetinde kendisine birşey yapmayacaklarını resmen vaad ettiler... Kendisi neden korkuyor? İnkisamdan (parçalanma) değil mi? Halbuki şu hareketi ile inkisamı maazallah kendisi yapmış olacak... Halbuki henüz inkisam muhakkak değil, fayda ümid ediyoruz. Binaenalyh Mustafa Kemal Paşa eğer vatanını seviyorsa, onun faydası için hemen geri dönmelidir.” (Karay, 1992: 185-186) İnkisam, (parçalanma) Damat Ferit Paşa, elde bir “vatani” kalmışçasına; Temmuz 1919'da halâ “vatan parçalanacak” diye korkmaktaydı.

Edebiyatımızda Kayıp Vatan:

Erik Jan Zürcher, “Sevres Travması’nın” elite sınırlı kalmayıp, tabana da yayılmasına kanıt olarak, Halide Edip, Yakup Kadri ve Kemal Tahir’in bazı romanlarını örnek gösterir. (Zurcher, 1987: 133) Bu travmanın, yalnız Kemalist kadrolarla sınırlı olmadığı, karşı kanatta olan Refik Halid’in müterake devri anılarını anlattığı *Minelbab İlelmihrab* adlı kitabında da görülür. (Karay, 1992) Bakanlık da yapmış, bilinen bir “cumhuriyet aydını” Cahit Kayra 1997’de yayınladığı ve kapağına da Sevr’de Türkiye’ye bırakılacak Anadolu’nun bir kısmının haritasını koyduğu “*Sevr Dosyası*” adını verdiği kitabında, travmanın sürdüğünü kanıtlar. (Kayra, 1997) Tanzimat sonrası Türk edebiyatı, Türk romanı ve hikâyesi, “kayıp vatanlar” ve Sevres korkularının üzerine bina edilmiştir.

“Anadolu ve Rumeli ufkun iki ucunda iki ahşap konak gibi yanıyor; yangından çıkanların uçan saçlarıyla ufukta insanlar koşuyor: Doksan üç muhacirleri... Muhacir, gideceği yer olmadan, biteviye yürüyen hayalettir; adını bilmediği bir başka hayaletin ekmeğini yiyecektir. Fakat Moskof atı ve neferinin altı ayaklı vahşetle kovaladığı Türk muhacirine nispet başka muhacirler seyyah kadar eşyalı, erzaklıdır.

Doksan üç Harbinde üç şeyin hududu yoktur: Hastalığın, açlığın ve vatan toprağının. Alevde iki göz, demirde otuz iki diş: Bu, Moskof ordusu, Moskof süngüsü idi! Doksan üçte ölümün uykudan uyanmış gibi sersem bir hali vardı.. Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekilde koyamamıştır.. Dünyanın her yerinde aczin muhterem olan dört şekli (çocuk, kadın, hasta, ihtiyar) Moskof bayrağı altında yürüyen ölümün ilân ettiği müsavat önünde bir asker gibi demirle öldürüldü. Doksanüç muhacirinin Edirne’de gömleği, Aystefanos’ta eti, İstanbul’da derisi yoktur.” Mithat Cemal Kuntay’ın *Üç İstanbul* romanı, böyle başlar. (Kuntay, 1993)

Kayıp vatanlar belki 93 Harbi ile başlamış ama bitmemiştir.

Ömer Seyfettin, Bomba isimli hikâyesinde, Balkan dağ köylerinde, geceleri müslüman evlerinin önüne bırakılan sevilenlerin kesik başlarını anlatır. Reşat Nuri, o güzelim aşk romanı *Çalılıkusu*’nun nerede ise yarısını Balkan Savaşı’nda Kuşadası’na gelen yaralılara bakan kahramnı Feride’nin hastabakıcılık serüvenine, ayırmıştır. Halide Edip’in *Ateşten Gömlek*’inin tümü on yıl sonraki bir başka hastabakıcılık hikâyesidir!

Falih Rıfki Atay, “93’ten” kırk yıl sonraki Birinci Dünya Harbi’nden dönüşü şöyle anlatıyor:

“Tren giderken iki tarafımızdan Suriye ve Lübnan’ı sanki safra gibi boşaltıyoruz. Yarın kendimizi Anadolu köylerinin arasında Kudüs’süz, Şam’sız, Lübnan’sız, Beyrut’suz ve Halep’siz... öyle perişan bulacağız...”

İstasyon’da bir kadın durmuş, gelene geçene:

Benim Ahmet’i gördünüz mü? Diyor.

Hangi Ahmet’i? Yüz bin Ahmet’in hangisini?

Yırtık basmasının altından kolunu çıkararak, trenin gideceği yolun, İstanbul yolunun aksini gösteriyor:

Bu tarafa gitmişti, diyor.

O tarafa? Aden’e mi, Medine’ye mi, Kanal’a mı, Sarıkamış’a mı, Bağdat’a mı?

Ahmet’ini buz mu, kum mu, su mu, skorpit yarası mı, tifüs biti mi yedi? Eğer hepsinden kurtulmuşsa, Ahmet’ini görsen ona da soracaksın:

Ahmet’imi gördün mü?

Hayır... Hiç birimiz Ahmet’ini görmedik. Fakat Ahmet’in her şeyi gördü. Allah’ın Muhammed’e bile anlatamadığı cehennemi gördü!

... Biz Ahmet’ini kumarda kaybettik!”. (Atay, 1994)

Atay, Filistin cephesinden dönüyor.

Kemal Tahir, daha geç ama en büyük korkudan bahseder sık, sık: “Payitaht elden gidiyor”:

“İstanbul’da yabancı bandıralar bir misli çoğalmış, kepazelik diz boyunu geçmişti... Türkler’deki ilk şaşkınlığın, ilk yılgınlığın yerini görünüşte sakın, fakat dehşetli ve kurnaz bir kin tutmuştu.

Sakallı Hintlilere sakallı ve Hintli; omuzu harmaniyeli İtalyan Karabinerlerine, omuzları harmaniyeli; neşeli Fransızlara, neşeli; müzevir İngilizlere müzevir; içten pazarlıklı gülümsemelerle sırttan çirkin Japonlara, böyle çirkin ve sırtkan; Yunan ezunlarına, ponponlu patikleri ve pileli etekleriyle köçek oğlanlara benzedikleri; alabros saçlı Amerikalılara alabros saçlı; fakat hepsi ile birden galip düşman oldukları için kızıyorlardı...

Reaya dükkanlarında Ayasofya’nın tepesi haçlı resmi vardı.

Senegalli zenciler Gülhane Parkı’nın kapısında gündüz ortası çarşafli müslüman kadınlara tasallut etmek istemişlerdi. Tecavüze müdahale eden polis Cemil efendi işgal orduları Divan-ı Harbi tarafından müebbet hapse mahkûm edilerek Guyan’a sürülmüştü.

Avrupalı askerler köprü üzerinden gündüz ortası, açık otomobillerde anadan çıplak orospuları kucaklarına yatırmış oldukları halde, naralar atarak geçiyorlardı.

Eminönü meydanındaki İngiliz polis çavuşları tramvaya kadınlardan evvel binmek isteyen fesli adamların gırtlaklarına, kamış bastonun kıvrık ucunu takarak geri çekiyorlar, bu suretle centilmenlik dersi veriyorlardı...

Yüksek tabaka kadınları... bir İngiliz zabiti tarafından saçından tutularak ücreti ödenmiş bir orospu gibi öpülmekle öğütüyorlardı... ” (Tahir, 1982) Kemal Tahir mütareke İstanbul’unu tasvir ediyor.

Halikarnas Balıkcısı’nda ince ince Girit’i koklar okur, Orhan Kemal’de Adana’yı boşaltıp Konya’ya çekilişi ve Alaattin Tepsi’ni işgal eden asileri, bulur! Bir “muhacir çocuğu” olan Necati Cumalı’da Balkan Dağları’nda yanan komitacıların isyan ateşlerine baktıkça, ürpermesi gerektiğini öğrenir.

“Düşman! Düşman nasıl şeydi? Niçin geliyordu? Biz niçin kaçıyorduk? Bu toplar ne biçim şeylerdi?...

Karın lapa lapa yağdığı bir gün, trenimiz bir yaylanın yüzünde kara gömüldü. Herkes indi, biz de indik... Bursa yaylıları geldi... Arabaları kuvvetli atlar çekiyordu. Hamutlarındaki çingiraklarıyla karlı ovalara sesler sala sala bizi çekip götüren atlar fişliyordu... Babaannem kurt sürülerine dair bir şeyler sordu. Arabacı arkasına bakmadan cevaplar verdi. Geçende iki athıy atından alıp parçalamışlar.” Çocuk Orhan Kemal, Adana’dan Konya’ya çekiliyor! (Orhan Kemal, 1971: 16-17)

“Yıldız sarayındaki yangın o gece çıkmıştı.

Binbaşı Ferit yatar yatmaz, öyle kalın öyle dağdağalı bir uykuya dalmıştı ki gözlerini yummasıyla kendisini Gazze cephesinde bulması bir oldu: İngilizler yıpratıcı keşif çatışmalarından sonra, hatırı sayılır bir saldırıya geçmiş, olanca güçleriyle yükleniyorlardı. Cephe Komutanı Von Kress Paşa, düşmanı karşı saldırılarla durdurmak emrini vermişti.” Attilâ İlhan, 1960 İstanbulu’nda eski bir subayın gördüğü rüyada “kayıp vatan”ın bir parçasını anlatıyor: Gazze... (İlhan, 1981:127)

Kemal Tahir’in Yorgun Savaşçı’sı da meşhur Cehennem Yüzbaşı Cemil’in, Beşiktaş sırtlarında kovalanıp vurulan eski Diyarbakır valisi Reşit Bey’i, aynı Gazze Cephesi’nden, aynı Von Kress’in hediye ettiği dürbünle izlemesiyle başlar! Bu defa kaybolmakta olan, artık İstanbul’un ortasında, Beşiktaş sırtlarıdır. (<https://www.kitapindi.com/roman/savas/kemal-tahir-yorgun-savasci/>)

“Kayıp vatanın” bir parçası, Suriye, Lübnan ve Filistin kâh Binbaşı Ferit’in ağzındadır, Türk romanında, kâh Cehennem Yüzbaşı Karatopçu Cemil’in! Hem de Atillâ İlhan, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi “solcu” yazarların kaleminin ucundan dökülür bu özlem!

Kıbrıs'taki Türk Ulusçuluğu'nun Kendi Travmaları:

Kıbrıs'taki Türk milliyetçiliği, genel Türk milliyetçiliğinin, yukarıda aktardığımız merkezi travmalarına ek olarak, kendi özgün travmalarıyla da uğraşan kendine özgü bir düşünce biçimidir.

Terkedilmişlik:

Bu travmaların başında, kendine hiçbir şey sorulmadan, en az iki defa (1878 ve Lozan) terkedilmiş olması gelir. Kendince, eski “uyruklarının” insafına terkedilme anlamına gelen ve 1950'lerin ortalarına kadar da kâh “bizim Kıbrıs diye bir davamız yoktur”; kâh “sömürgecilerle iyi geçinin, başımıza dert açmayın” tavsiyeleriyle devam eden bu iki olay, Kıbrıs'taki Türk ulusçularının bilincinde, çoğu zaman derinde kimi zaman da yüzeyde ifadesini bulan bir “terk edileceğim” korkusu yaratmıştır. Başlangıcından bugüne, Kıbrıs'taki Türk ulusçuları, bu travmanın etkilerini yaşamayı sürdürüyorlar.

Dışlanmışlık- Kimlik Bunalımı:

Türkiye'deki deyim yerinde ise “Anadolucu” Türk ulusçuluğu'nun, TC sınırları dışında kalan Türkleri, “eksik Türkler” olarak görmek meyli ve zaman zaman bunun açıkça söylenilip yazılması da adadaki Türk ulusçuluğunun, bir başka travmasıdır. Bunu görmezden gelmeye çalışmak, psikolojik bir projeksiyonla giderek daha da etnosantrikleşerek, ırkçılık seviyesine inerek, kendini kanıtlamak gayreti, Kıbrıs'taki Türk ulusçuluğunun, fikirsel anlamda bir başka travmasıdır. Haklı veya haksız ama var olduğuna inandığı aşağılanma karşısında, kendini ispat edebilmek için, burada nerede ise toplumun tümünün de ırksal olarak Türk olduğu, herkesin de Anadolu'dan göçtüğu, (hem de Konya'dan!) ileri sürülmekte, Müslüman Afrikalılar'ın bile nerdeyse Oğuz Boylarından geldiğine inandırılmalarına çalışılmaktadır. Müslüman olmakla Türk soyundan gelmeyi de özdeşleştirerek, güney kıyısı kasabalarında yaşayan Arap soyundan gelmiş ve Türkleşmiş insanların, Filistinliler'in; özetle Türkmen etnisitesinden gelmeyen insanların geçmişini silerek, yok sayarak, toplumun bir kimlik bunalımı yaşamasına neden olunmuştur.

Ortak tarih bilinci konusunda da sıkıntıları vardır. Genel Türk ulusçuluğuna eklemlenmek üzere, adadaki okullarda Tarih diye, Türkiye'de okutulan resmi tarihin okutulması ve tarih bilincinin o eksen oturtulması, sonuçta toplumun üzerinde yaşadığı toprağa yabancılaşması noktasına doğru giderken, insanlar birden kendi topraklarının ve birebir kendi atalarının da

tarihini öğrenmek isteğine kapılmışlardır. Bu istek, toplumun katmerli bir kimlik bunalımına düşmesine neden olmuştur. Yerellik, yaşanan toprağa sahip çıkma bilinci, kültürel farklılığın bilince çıkması bu defa da yerel bir karşı ulusçuluğa, adeta bir mikrosovenizme doğru hızla gidilmesine yol açmış, amaçlananın, tam tersi sonuçlar doğurmuştur.

Vatan Sorunsalı:

Ortak bir vatan bilinci olmadan, ortak bir ulusçuluk fikriyatı olamaz. Kıbrıs'taki Türk Ulusçuluğu, bu konuda ne yapacağını ne söyleyeceğini bilemez halde kalmaya devam etmektedir. Çok uzun yıllar, Kıbrıslı Türkler'in Türkiye'ye girmesi, orada yaşaması, eğitim görmesi, çalışması, oradan biriyle evlenmesi izne tabi olup, bu durum bir tür "yabancılaşma"ya neden olmuştur. 1974'e kadar, bunun "adayı boşaltmamak" politikasının bir sonucu olduğuna dair ortaya atılan mazaretin, 74 sonrasında adaya yoğun bir nüfus aktarımı sürerken inandırıcılığı da kalmamıştır.

Bu bir sorun olmanın ötesinde, Kıbrıs'taki Türk ulusçuluğunun, ana sorunsalıdır! Ortak toplumun eşit üyesi olmadan, aynı vatani paylaşmadan, nasıl aynı ulusçuluğun eşit ortakları olunacağı sorusunun yanıtı, yoktur!

Kıbrıslı Türk'e, adadaki Türk ulusçuluğu düşüncesinin önermesi, "vatan"ın bu adadan ibaret olmadığıdır. Ama çok uzun yıllar, gösterilmiş bulunan başka bir vatan da yoktu. Bu bir çıkmaz sokaktır ve ideolojinin kendi iç tutarlılığı ile çelişmektedir.

Girit Travması ve Yok Olma Korkusu:

Kıbrıs'ın komşu adası Girit'in Yunanistan'ın eline geçmesi süreci, genel Türk milliyetçiliği için de bir uhdedir ama Kıbrıs'taki Türk ulusçuluğunun Girit travması, çok daha derinde yatan endişelerin sebebidir. İki komşu adanın, Osmanlı yönetimi altındaki son yıllarında, kaderleri arasında büyük bir benzerlik vardır. Birkaç yıl ara ile her ikisi de yabancı güçlerin yönetimine terk edilmiş, her ikisinde de ada Rumları ENOSİS için mücadele başlatmıştır. 1895'te Kıbrıs'ta yayınlanan *Mirat-ı Zaman* gazetesinin, Girit muhabiri vardır: Kandiyeli Mustafa Fehmi Efendi. İki adada yayınlanan *Mirat-ı Zaman* ile *Ümid* gazeteleri arasında işbirliği yapılmaktadır. (Beratlı, 1999: 44) Bundan, iki adadaki aydınların da işbirliği içinde olduklarını anlamak, mümkündür. 1894'te savaşıp, savaş kazanıldığı halde, 1912'de adanın Yunanistan'a devredilmiş olmasının yarattığı kuşku, Kıbrıs Türk zihniyetinde Rauf Denktaş'a kadar yaşamıştır.

1878'den itibaren, adada terkedilmişlik, dışlanmışlık, yönetim iken azınlık durumuna düşme ve müslüman olmayan bir ülkeye emanet edilmiş olmak gibi sıkıntılarla uğraşmaktayken, kendileri ile aynı durumda olan komşu adadaki yabancı yöneticilerin, bir anda adayı boşaltıp Yunanistan'a bırakmaları; bunun ardından yaşanan mezalim ve katliam, Yunanistan'ın adayı işgali karşısında İttihad ve Terakki hükümetinin hiç birşey yapamaması ve büyük bir göç! Bütün bu korkunç olaylar, Kıbrıs'taki Türk Ulusçuluğu'nun dimağında, büyük bir travmanın oluşmasına ve bunun da yok olma endişesi ile özdeşleşmesine yol açmıştır! Bu travma Kıbrıs'taki Türk ulusçuluğu düşüncesinin yapısını belirleyen başlıca etken olmayı, sürdürmektedir.

Kıbrıs Türk Romanı'nda Kayıp Vatan:

Türk romanının bir dalı olan Kıbrıs Türk romanı ise nerede ise sadece, "bir vatan kaybetmek" endişesi üzerine yazılmaktadır. Kıbrıs Türk romanı nerede ise bütünüyle, bir vatan kaybetmenin korkusunu işliyor. Çünkü bizim 1878'den beri toplumsal tarihimiz, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesi ve yerine ulus devletler kurulması tarihidir. Ve ne yazık ki herkes ama bu arada en yıkıcı olarak Türkler tarafından hissedilen bir sürgünler, göçler, terk edilen vatanlar öyküsüdür ki Kıbrıs'ta devam etmektedir.

"Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçmesi ile birlikte, büyük bir imparatorluğun yönetici unsuru iken, bir anda yabancı bir yönetimin üçüncü sınıf uyruğu durumuna düşmenin Türk toplumu üzerinde yaratmış olduğu travma, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması (ENOSİS) politikalarıyla daha bir derinleşmiştir. Bir yandan İngiliz sömürge yönetimine bir yandan da ENOSİS politikasını engelleme çabası, Türklerin Ada'daki varoluş mücadelesine dönüşmüştür." (Turan, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/metin_turan_kibris_turk_romani_cikarma_harekati.pdf Erişim 06.01.2021 saat 11.30)

Bu durum, özellikle ulusçu yazarların kaleminde, kayıp vatan endişesini nerdeyse ana konu haline getirmiştir. Özker Yaşın'ın, (*Bütün Kapılar Kapandı, Kıbrıs'ta Vuruşanlar, Kıbrıslı Kâzım, Girne'den Yol Bağladık*) bütün romanlarının ana konusu budur. Yaşın'a Bekir Kara'yı (*Kavuni, Bellekteki İzler*) Ahmet Gazioğlu'nu (*Kıbrıs'ta Aşk ve Savaş*) Sabahattin İsmail'i (*Savaşların Gölgesinde*) Numan Ali Levent'i (*Sen de Direneceksin*), Oğuz Yorgancıoğlu'nu (*Köklerimiz Nasıl Sallandı*) sayabiliriz. Ancak sol görüşlü yazarların romanlarında da aynı kaygı aşikârdır. Nazım Beratlı (*Turnalar Nerden Gelirdi*) İsmail Bozkurt (*Bir Gecede, Yusufçuklar Oldu mu?*) v.b. Aynı kayıp vatan kaygısını dillendirmektedirler. (Turan, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/metin_turan_kibris_turk_romani_cikarma_harekati.pdf)

Sonuç:

Bu bakımdan, yalnız 20.yy başlarının değil, modern romanının tümü, “*kayıp vatanlara*” bir özelemdir. Belki de Taner Akçam’ın Türk Ulusçuluğu fikrinin altında yattığını iddia ettiği “*koru*” nun kaynağında “*kayıp vatan*”lar yatmasa, o endişenin edebiyatta yaşatılması mümkün değildi. Kıbrıs Türk Romanı’nı da genel Türk Edebiyatının bir kolu olarak ele almak gerekmektedir. Elbette kendi yerelliği biçimine ve özüne da yansımaktadır ama sadece dili değil, konusu ve hissiyatı bakımından da Türk Edebiyatı’dır.

Kaynaklar

- Akçam, Taner. (1994). *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Falih Rıfki. (1994). *Zeytin Dağı*, MEB Yayınları: Ankara.
- Beratlı, Nazım. (2008). *Hoşçakal Kıbrıs*, Kalkedon Yayınları: İstanbul.
- (1999). *Kıbrıslı Türkler’in Tarihi*, Cilt-3 Galeri Kültür Yayınları: Lefkoşa.
- Bora, Tanıl. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, Birikim Yayınları: İstanbul.
- İlhan, Attilâ. (1981). *Sırtlan Payı*, Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Karay, Refik Halid. (1992). *Minel Bab İlel Mihrab*, İnkilap Yayınları: İstanbul.
- Karay, Refik Halid. (1996). *Bir Ömür Boyunca*, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Kayra, Cahit. (1997). *Sevr Dosyası*, Boyut Yayınları: İstanbul.
- Kemal, Orhan. (1971). *Baba Evi*, Varlık Yayınları: İstanbul.
- Kemal Tahir. (1982). *Bir Mülkiyet Kalesi*, Tekin Yayınevi: İstanbul.
- Mithat Cemal Kuntay. (1998). *Üç İstanbul*, Oğlak Yayıncılık: İstanbul.
- Ömer Seyfeddin, (1980). *Pembe İncili Kaftan*. Dilek Yayınevi: İstanbul.
- Van Zürcher, Erik. (1987). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. Bağlam Yayınları: İstanbul.
- Volkan, Vamık. (1999). *Kanbağı/Etnik Gururdan, Etnik Teröre*, Bağlam Yayınları: İstanbul.
- 1999

Elektronik Kaynaklar

Turan, Metin

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/metin_turan_kibris_turk_romani_cikarma_harekati.pdf

(Erişim 06.01.2021 saat 11.30)

<https://www.kitapindi.com/roman/savas/kemal-tahir-yorgun-savasci/> (Erişim 2602.2021 saat 11.45)

**Missed Home Myth in the Turkish Novel AND It's effects on the Turkish Cypriot
Literature****

Doç.Dr. Nazım Beratlı*

Abstract

As a form of literature not poetry but Turkish Novel is younger than its westerner synonyme. During the improvement of the novel in the Turkish literature, Ottoman Empire was at the last of her life. So many nation states have been established at the European part of the empire. As a result Turkish part of the population who had been living more than four centuries at that area, was exiled by the new founders, to the Asian part of the state! Those people were the most educated part among the Turks of the empire. Thus, writing novel as a literary form, born and improved among them. Conclusively, from the beginning to the modern times, one of the most popular subjects in the Turkish novel is about the myth of "missed homes". Because of the same anxiety and the common history, that apprehension is the main subject in the Turkish Cypriot literature.

Key Words: Novel, home, to be exiled, missed homes, Turkish identity. Turkish Cypriots.

** Araştırma Makalesi

* Kıbrıs İlim Üniversitesi, el-mek: beratli@yahoo.com

Миф о потерянной родине в турецком романе и его влияние на роман киприотов-турок**

Doç.Dr. Nazım Beratlı*

Резюме

Турецкие романы относительно моложе, чем их западные аналоги. Классический турецкий роман - это история «потерянной родины» с точки зрения описания социальных рамок эпохи, в которой он жил. Оставление Румелии, которая жила четыре столетия в период ее зарождения, поражение в Первой мировой войне без глубокого вздоха и опасность изгнания из Анатолии не могли оставить равнодушным писатель турецких романов. великое разрушение. Будь то классический или современный, «патриотизм» продолжает оставаться важной проблемой в турецком романе. Из-за общей истории и одной и той же озабоченности эта озабоченность стала главной темой романа киприотов-турок.

Ключевые слова: рома, родина, иммиграция, потерянная родина, турецкая идентичность. Турки-киприоты.

** Araştırma Makalesi

* Kıbrıs İlim Üniversitesi, el-mek: beratli@yahoo.com

Kıbrıs'ın Güzide Bir Gazetecisi ve Şairi: İlder Veziroğlu*

Doç.Dr. Osman Yıldız

Öz

Kıbrıs'ın güzide kalemlerinden biri de İlder Veziroğlu'dur. Çocuk denecek yaşta yazarlık mesleğinde atılan Veziroğlu, Atatürkçü kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. 80 yıla yaklaşan bir yaşamın her anı Atatürk'le iç içedir. Yazarın diğer bir vasfı da gazeteci kimliğidir. O, yüzlerce gazete ve dergide yazdığı köşe yazılarıyla, oluşturduğu özel sayfalarıyla ve haberleriyle Kıbrıs Türklüğünün haklı davasını bitmek bilmeyen bir enerji ile dünyaya duyurmak istemiştir. Yazarın diğer bir yönü de şairliğidir. Yazdığı yüzlerce şiirin ana konusu Atatürk sevgisi ve yalnızlıktır. O bütün bu vasıflarını, köşesine çekildiği odasından, Facebook aracılığıyla devam ettirmektedir. Çok iyi bir sosyal medya kullanıcısı olarak, sayısı binleri bulan fotoğraf, şiir yayınlamaktadır. Bu fotoğraflar ve şiirler, sosyal medyada Kıbrıs Türk kültürünün önemli bir arşivi konumundadır.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs Türklüğü, Kıbrıs basını, Kıbrıslı gazeteciler, Kıbrıslı şair, Atatürkçü

Giriş

1878'de Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye kiraya verilmesiyle birlikte adada bulunan Türk ahali için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem, 1974 yılında gerçekleştirilen Mutlu Barış harekâtına kadar geçen sürede çeşitli izolasyonları içine alan birtakım uygulamaları içerir. Bu tecritler karşısında

Kıbrıslı Türk aydınları adadaki Kıbrıslı Türklerinin sesini basın yoluyla dünyaya duyurmayı amaçlamışlardır. Oldukça kıt imkânlar içerisinde gerçekleştirilen bu faaliyet, yaklaşık bir asırlık süreyle kapsayan çetin mücadelelerle doludur.

Kıbrıs Türk Basını, biraz geç olmakla birlikte, Osmanlı Türk basınının paralelinde bir gelişme kaydetmiştir. Bu paralel yaklaşım Türkiye Cumhuriyeti ilan edildiğinde onun kurucusu Mustafa

* Bu makalede yer alan bilgilerin bir kısmı “*Kıbrıs Türk Edebiyatı Tarihi (1571-2017)*” adlı çalışmada “İlder Veziroğlu” başlığı altında yayımlanmıştır. (YILDIZ 2019: 487 – 490) Bu yüzden makalenin tamamını yayımlamak, Kıbrıs ve Veziroğlu hakkında araştırma yapacaklar için faydalı olacaktır.

Kemal'in devrimlerini de yakından takip eden bir pozisyonda ilerlemiştir. Kendisi de Karpazlı bir öğretmen olan *Hür Söz* gazetesinin sahibi Remzi Okan, adada Türklük bilincinin güçlenmesinde önemli bir yere sahiptir. *Hür Söz* gazetesi, Remzi Okan'ın vefat etmesiyle yayın hayatından çekilirken bu boşluğu Doktor Fazıl Küçük, 1942'de çıkarttığı *Halkın Sesi* gazetesiyle doldurur. Fazıl Bey'in toplum lideri olarak yürüttüğü yaklaşık kırk yıl süren basın hayatı, Atatürkçü çizgide olmuştur.

Bu süreçte, birçok Türk gazetesi çıkmıştır. Her birinin Kıbrıs Türklüğünün sesi olma konusunda büyük gayretleri olmuştur. Bunlardan 29 Mayıs 1959 ile 22 Aralık 1963 tarihleri arasında çıkan *Nacak* gazetesinin sahibi Rauf Raif Denктаş'tır. Gazetenin köşe yazarları arasında İlder Veziroğlu'nun yanı sıra Fuat Veziroğlu, Kutlu Adalı, M. Şinasi Tekman, Necati Taşkın, Cavit Ramadan gibi yazarlar bulunmaktadır. Yine 1 Şubat 1962-6 Ocak 1969 tarihleri arasında çıkan *Akın Gazetesinin* Kemal Akıncı, Ahmet Zaimoğlu, Yaşar Altay, Özker Özgür, Kutlu Adalı gibi yazarlarının arasında İlder Veziroğlu da bulunmaktadır. 1970'in ortalarına gelinen süreçte, 28 Ekim 1968'de yayın hayatına atılıp 12 Haziran 1970'e kadar çıkan *Savaş* gazetesinin de yazarları arasında İlder Veziroğlu bulunmaktadır. Yazarın bunların dışında Kıbrıs'ta ve Türkiye'de çıkan birçok gazetede yazıları ve şiirleri bulunmaktadır.

Hayatı:

a. Çocukluk ve okul hayatı

1941'de Kıbrıs'ın Mehmetçik (Galatya) köyünde doğan İlder Veziroğlu'nun babası Hasan Veziroğlu'dur. Annesi ise Kurtuluş köyünden Hüseyin Emir Mehmet Efendi'nin kızı Rahime Hanımdır. Babası Hasan Veziroğlu, o yıllarda köyün tek olan bakkalını işletmektedir. Bu yüzden babasının geliri nispeten iyidir. Küçük İlder, babasının gelir düzeyinin iyi olmasından dolayı çocukluk yıllarını varlık içerisinde geçirmiştir. Yazar bu yıllara ait küçük bir anısını hiç unutamamaktadır:

“Babam, bana üç tekerlekli bir bisiklet almıştı. O günün koşullarında böyle bir bisiklete sahip olmak neredeyse imkânsızdı. Çocukluk arkadaşlarım bu bisikletin arkasından koşarken, zaman zaman sırayla bu bisiklete binerek hoşça vakit geçirirdik...”⁷

⁷13 Nisan 2018'de halen Mehmetçik'te yaşayan İlder Veziroğlu ile bir mülakat gerçekleştirdim. Kendisi, hayatına dair bilgileri bu mülakattan sonra bir deftere kaydederek tarafıma vermiştir. Veziroğlu ayrıca kendi yazılarının arşivini benimle paylaşarak yaptığım bu çalışmaya birinci elden kaynaklık etmiştir. (O. Yıldız)

Mehmetçik Köyüne dışarıdan gelenler ilkin Hasan Veziroğlu'nun bakkalına uğrar, onun misafiri olurlardı. Bu gelenler arasında adanın tanınmış insanların yanı sıra gazeteciler de vardı. Çünkü köyün ileri gelenlerinin sohbet yeri babasının dükkânı idi. Babası, misafirlerinin konuklaması için ayrıca bir oda yaptırmıştır. Geceleyecekler için dükkânın yanında olan bu oda aynı zamanda Hasan Efendi'nin hoşça vakit geçireceği bir keyif alanıdır. Bu konuk alanı, köyün dış dünyaya açılan bir penceresi gibidir. Küçük İlder de bu pencereden alabildiğine istifade etmiştir.

Hasan Veziroğlu evlendikten yedi yıl sonra İlder doğmuştur. Bu yüzden, geç gelen aile mahsulü ayrı bir ehemmiyete haizdi. Bir dediği iki edilmezdi. Varlıklı aile, çocuklarıyla ilgilenmesi için yanında kızı olan bir kadını hem evin işini görmek hem de küçük İlder'e bakmak için evlerine almıştır. Özel bir ihtimamla büyütülen İlder, 1948'de İlkokula başlar.

Okulda, sakin, disiplinli bir öğrencidir. Kavga nedir bilmeyen bu çocuğun sadece matematik dersleriyle arası yoktur. Fakat diğer derslerdeki başarısıyla ve sakin kişiliğiyle öğretmenlerinin dikkatini çekmiş ve takdirini toplamıştır.

Henüz ilkokul çağında olmasına rağmen, milli hassasiyetleri erken olgunlaşan İlder'in bir şey dikkatinden kaçmamıştır. Okulda Türk bayrağı yerine İngiliz bayrağı asılıdır ve İstiklal Marşı yerine Kraliçe marşı söylenmektedir. Bu durum, küçük Veziroğlu'nun kalbinde fırtınalar kopartır.

İlkokul üçüncü sınıftayken okula İngiliz Valisi gelir. Öğretmenleri İlder'den şiir okumasını isterler. Onca öğrenci arasından kendisinin seçilmesi, İlder'i çok sevindirir. "Ey Genç Çiftçi" başlıklı şiiri heyecanla okur.⁸

1953'de ortaokula başlar. Türkiye hükümetinin İngiliz döneminde Kıbrıs'ta açtığı, üç ortaokul vardır. Namık Kemal Ortaokulu, Gönendere Ortaokulu ve Mehmetçik Ortaokulu. Mehmetçik'teki ortaokul, köhne iki odadan ibarettir. Bu odaya ertesi sene bir oda daha ilave edilir. Öğretmenlerden Kemal Yücel'in dışında hepsi Türkiye'den gönderilenlerden oluşmaktadır. Veziroğlu bu öğretmenlerden bahsederken, hepsinin ortak vasfı olarak idealist kişilerini hatırlamaktadır:

"Öğretmenlerimiz oldukça idealist insanlardı. Okul saatlerinin dışında bile bizimle ilgilenmekteydiler. Akşamları mütalaa (gece) dersleri veriyorlardı. O dönemde henüz elektrik olmadığından çoğu ahali gaz lambası kullanmaktaydı. Gaz lambası altında çalışmak oldukça zordu. Öğretmenlerimizin kaldığı evlerde daha çok ışık

⁸ İlder Veziroğlu'nun İngiliz Valisi karşısında Mehmet Emin Yurdakul'a ait bu şiiri okuması, anlamlıdır.

veren lüks lambalar vardı. Bu gece dersleri hepimiz için çok verimli geçmekteydi. O yıllarda yollar hep topraktı. Akşamları, özellikle kışın su dolu çukurlara düşmemek için mütalaaya giderken el feneri kullanıyorduk.”

1956'da Lefkoşa'daki Türk Erkek lisesinde öğrenime başlar. O yıllarda liseler; akademi, ticaret, edebiyat, fen bölümleri olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır. Bütün bölümlerde Rumca dersi verilirken akademi bölümünde ayrıca İngilizce dilinde eğitim verilmektedir. Mehmetçik Ortaokulunda Rumca dil dersi verilmediği için İlder Veziroğlu bu Rumca derslerinde sıkıntı çektiğini belirtmektedir:

“Bu yüzden Rumca lisan derslerinde imtihan kâğıdına, diğer çocuklar gibi, durumlarını belirten bir yazı yazılır, sınavdan geçmek için öğretmenlerden ricada bulunurduk. Lisede ilkokuldan beri aynı sırayı paylaştığım arkadaşlarım vardı. Bunlardan biri Erdoğan Kaymakamoğlu'ydu. Öğretmenin verdiği sınav kâğıtlarında yer alan 3'leri yine kırmızı kalemle 8 yapmak kolaydı. Öğrenci psikolojisi altında bu yapıldı. Karne dönemi geldiğinde arkadaşımızın notunun 8, kendi notlarımızın ise 3'de kaldığını görünce oldukça şaşırmiştık. Sonradan anladık ki, öğretmen bazı arkadaşların notlarını deftere geçirirken bazılarınınkini geçirmemiş. Arkadaşımın notu not defterine 8 olarak geçerken benim notum daha önce deftere geçirmiş olduğundan, karnede 3 olarak kalmıştı.”

b. Mesleki hayat

1959'da liseyi bitiren Veziroğlu, yine aynı yıl sınavla Öğretmen Kolejinde girer. İki yıllık bir öğrenimden sonra Eylül 1961'de Karpaz'ın Kaleburnu köyüne öğretmen olarak atanır. Öğretmen Kolejindeyken tanıştığı nişanlısı Hisarköylü Aliye Ahmet Hanım da Kaleburnu köyüne atanmıştır. 1962'de Lefkoşa Çağlayan Salonunda evlenirler. 1963'de Kaleburnu'na iki kilometre mesafedeki Kuruova İlkokuluna nakledilirler. Burada 53 öğrencileri vardır. Köyde okul dışı hizmet olarak sosyal geceler düzenlerler. Bu sosyal geceler arasında ulusal bir piyes sahnelerler. Köy gençleri bu piyeste rol alırlar. Hatta piyes gereği köyün imamını da sahneye çıkartır. İlder Bey'in köyde tiyatro geceleri düzenlemesi, köy halkının çok hoşuna gitmiştir. Onun bu girişimleri köylüler tarafından öğretmenlerinin çok sevilmesine sebep olmuştur. İlder Bey'in köydeki faaliyeti bununla sınırlı değildir. Çeşitli bilgileri içeren bir duvar gazetesini köy kahvehanesinde sergilemesi, halkın çok hoşuna giden faaliyetlerdendir. Fakat bu güzel

çalışmalar ile hoşnut olan halkın huzuru, 1963 yılının sonlarına doğru başlayan Rum saldırıları ile kaçar:

“21 Aralık 1963’de Rum saldırıları başlayınca okul binası köy yöneticilerinin isteği ile kısa süreliğine karargâha çevrildi. Bir buçuk ay sonra tekrar sınıflarımıza kavuşmuştuk. 21 Aralık gecesi Rum saldırıları başlayınca toprakta gömülü olan piyade, bren denilen silahları okula getirip temizliği yapıldı. Ve Rum saldırılarından korunmak için bu silahlar köylülerce kullanıldı. Rum saldırılarının başlamasıyla Mağusa veya başka bir yere gitmek mümkün değildi. Çünkü bir yere gitmek icap ettiğinde Rum köylerinden geçmek gerekiyordu. Avtepe, Kuruova ve Kaleburnu köyleri baş kantonu oluşturmakta idi. En uçtaki köy Kaleburnu idi. Arada Kuruova ve sonra da Avtepe geliyordu. Avtepe halkının hareket olanağı, Rum köylerine yakın olan Kaleburnun’a kadardı. Dolayısıyla Avtepe’den öteye gidemiyorlardı. Çünkü Rumlar Ziyamet ve Yeşilköy bölgelerinde barikat kurmuşlardı. Bu barikatlarda durdurdıkları Kaleburnulu iki kişiyi alıp götürmüşlerdi. Bunların akıbetleri yıllarca bilinmemiştir. Sonradan öğrenildi ki, o iki kişi öldürülmüşlerdi. O yıl, Kuruova’da kaldıktan sonra tekrar Kaleburnu köyüne öğretmen olarak eşimle tayin edildim. O köyde sosyal faaliyetlerime devam ettim. Okulda altı öğretmen, müdür ve 200 öğrenci vardı.”

Rumların kurduğu barikatlarla köyler arası irtibatlar kesildiği gibi Magosa’ya gitmek de imkânsız hale gelmiştir. Kanton uygulamalarının uzun sürmesi, şehirle irtibatı kesilen birçok köylerde, bir takım sıkıntıların doğmasına sebep olmuştur. Bu sıkıntıların başında özellikle gündelik asayiş olayları, arazi meseleleri gibi hukuki durumlar gelmekteydi. Böylesi durumla karşılaşan halk, sorunlarını iletme için önüne konan barikatları aşamadığından ilgili mercilere ulaşamamaktaydılar. Bu durum karşısında Kıbrıs Türk halkı, çok önemli bir teşebbüse imza atmıştır. Kanton bölgelerinde kurulmuş otonom mahkemelerle bu sorunu çözüme kavuşturma cihetine gitmiştir:

“Magosa ile irtibat olmadığından otorite boşluğu doğmuştu. Gidip gelme olanağı yoktu. Kaleburnu, Kuruova, Avtepe kantonunda otorite olmadığından köylerde hırsızlık, kargaşalıklar ve tacizler söz konusu olmaya başlamıştı. Bunun üzerine Magosa’daki Bayraktarlık üç köyün öğretmenlerinden oluşan yargıç ve adli mahkeme kurulmasını sağlamıştı. Yargıçlar arasında okul müdürümüz Hasan Madi, ben ve Avtepe öğretmeni Özkan İrfanoğlu bulunmaktaydı. Savcı ise, Mücahit Çavuşu Mustafa Mehmet Ali idi. Mahkeme, otonom bölgede hapislik, para cezası ve köyde

bazı köy hizmetlerin yaptırmak gibi cezai işlemlere yetkiliydi. Bu sayede kurulan mahkeme bölgede hayli iyi işler yaparak düzeni uzun süre sağlamıştı.”

1967'nin ortalarına kadar Kaleburnu köyünde öğretmenliğe devam eden İlder Veziroğlu, kurulan bu barikatlar sebebiyle on dokuz kilometre ötesindeki Mehmetçik köyüne gidememiştir. Yazarın çeşitli gazetelerde Rumların yaptığı cinayetler aleyhine yazılar yazması, onun mimlenmesine neden olmuştur:

“Devrim gazetesinde köşe yazarı idim. Ve bu paralelde devamızla ilgili Rumların aleyhine yaptıkları cinayetlere karşı yazılar yazıyordum. Bir gün Kaleburnu şoförü bana gelip Ziyamet'teki Rum polislerinin ve askerinin beni soruşturduğunu söyleyerek sakın yola çıkma seni tutuklayabilirler demişti. Halk 1964'ün sonlarına doğru yavaş yavaş İngiliz eskortlarla Magosa'ya gidip gelebiliyorlardı. Ana barikatlarda çok eziyet yapılıyordu. Kimsenin güvenliği yoktu. Barikatlarda Rumlar, istediklerini alıp götürüyorlardı. Bu koşullar yüzünden ben 1968 yılına kadar kanton dışına çıkamadım. 1968'de Rumlar güneydeki Geçitkale ve Aytotro köylerine Grivas önderliğinde yaptıkları saldırılarda çok şehitler verdik. Türkiye, Süleyman Demirel döneminde Yunanistan'a nota vererek barikatların kaldırılmasını ve Yunan askerinin adadan çıkmasını istedi. Aksi halde adaya müdahale edeceğini belirtti. Bundan korkan Yunanistan hem askerlerini çekti hem de Türklere eziyet çektiren barikatları kaldırdı. İşte bunun üzerine ben de beş yıl sonra köyüm Mehmetçik'e gidebildim.”

1968 Eylülünde Mehmetçik yakınındaki Balalan İlkokuluna tayin edilen Veziroğlu, Balalan'da dört yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1972'de Mehmetçik'e nakledilir. 1974 Barış Harekâtı ile artık Rum tehdidi kalmamıştır. Fakat bazı işler, istenildiği gibi gitmemektedir. İltimas, adam kayırmacılık gibi hususlar, çetin bir mücadelenin çilesini çekmiş insanlar için kırgınlık sebebidir. Bu kırgınlık, onurlu bir mücahidin dilinde açıkça ifadesini bulmasa da, anlaşılmaktadır. Onun 1977'deki bazı köşe yazılarında haksızlığa uğramış bir insanın isyankâr ifadeleriyle karşılaşırız. “Kimimiz Öldük, Kimimiz Nutuk Salladık” başlıklı yazıları bu açıdan değerlendirilebilir.⁹

⁹ “Kıbrıs Mektubu” sütunu altında “Kimimiz Öldük Kimimiz Nutuk Salladık”; 5 Mayıs 1977, 12 Nisan 1977; “Kul Hakkını Yeme Er Geç Hesap Verirsin” 16 Mayıs 1977.

İlter Veziroğlu'nun Kıbrıs'ın kırsal kesiminde her türlü sıkıntıya karşın göğüs geren eğitimci gayretleri, küçük bir ödüllendirmeyi hak etmektedir. Fakat bu ödül, büyük bir uğraşın neticesinde hak sahibini bulur. Maarif Dairesinin başöğretmenlik atamalarındaki tutumu, buna örnektir:

“1977’de başöğretmenlik münhalleri çıktı. Yedi tane başöğretmen alınacaktı. Ben de müracaat ettim. Eskiden Maarif Dairesindeki Müfettişler Kurulu kararı ile derecesine göre başöğretmen atanıyordu. Ancak Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi kurulduğunda, bakanlar üye sıfatı ile Maarif Dairesinde görev yapıyorlardı. Ve teftiş eğitim üyesinin de onayı gerekiyordu. Bana müfettişler, yedi kişilik listede benim de var olduğumu belirterek terfi alacağımı söylediler. Eğitim üyesine giden onay listesi açıklanınca terfi listesinde benim ismim çıkmadı. İlgili eğitim üyesi benim başöğretmenliğimi onaylamamıştı. Eğitim üyesi Dr. Derviş Eroğlu idi. UBP milletvekilliğinden oraya atanmıştı. O dönemde benim de kardeşim TKP’den milletvekili idi. Bu yüzden benim başöğretmenliğim onaylanmadı. Bunun üzerine kuzenim Fuat Veziroğlu yüksek mahkemeye müracaat edip yapılan terfilerin haksızlıklarla dolu olduğunu bildirerek iptalini istedi.

Uzun süren mahkeme sonunda Fuat Bey, davayı kazanarak yapılan terfiler iptal edildi. Daha sonra yapılan terfilere benim de adım katılarak terfium verildi. Ve beni 1982’de Sipahi Köyüne başöğretmen olarak atadılar. Ancak ben gelen başöğretmenlik atama belgesini ertesi günü gidip İlköğretim Dairesine iade ettim. Çünkü o yıllarda başöğretmenler sınıflarda derse giriyordu. Benim açımdan başöğretmenliğin hiçbir avantajı yoktu. Ancak müfettişler bana, “ileride bu hakkımı kullanmak üzere başöğretmenlik terfiumi iade ediyorum” şeklinde yazınız, dediler. Ben de başöğretmenliği iade ederken öyle yazmışım. 1992’de başöğretmenlerin sınıfa girmemeleri gerçekleşince müracaat edip başöğretmenliği aldım. Ve beni yine yıllar öncesi Sipahi köyüne başöğretmen atadılar. İki yıl burada görev yaptıktan sonra Yeşilköy’e başöğretmen olarak gittim.”

1995’de Yeşilköy’de müdür olarak görev yapan Veziroğlu, daha sonra kendi köyüne Mehmetçik’e müdür olarak tayin edilir. 6 Nisan 1996’da da emekliye ayrılır. 2000’de öğretmen olan eşi Aliye Hanım’ı kaybeder. Bu evlilikten Ece ve Öz isimli iki kız ve Hasan isimli bir erkek çocuğu olan İlter Bey, beyin tümöründen vefat eden eşinin ölümünden altı yıl sonra amcasının kızı Feyhan Hanımla evlenmiştir.

c. Yazı faaliyeti

1. Yazarlık ve gazetecilik

Yazı hayatına daha ortaokul yıllarındayken başlayan Veziroğlu, 1953’de (İngilizce-Türkçe ve Rumca) dillerinde aylık olarak çıkan Rençber adlı bir tarım dergisinde yazmaya başlar. Derginin bir sayısında “köyleri tanıtan haberleri yazacak muhabirler aranıyor” şeklinde yer alan ilan üzerine dergiye başvuruda bulunur. İlanda ayrıca, haber yayınlandığında muhabire sütun inç i için iki şilin ödeneceği belirtilmektedir. İlanı gören Veziroğlu, dergiye “köy muhabirliği” için başvuruda bulunur:

“Rençber dergisine müracaat ettim. Ve on beş gün sonra muhabirliğimin kabul edildiğini bildirdiler ve her ay Rençber’e yazı göndermeye başladım. İlk yazım Rençber dergisinde yayınlandıktan sonra bana telif ücreti olarak 20 şilin çek gönderdiler.”

Veziroğlu, bu başlangıç yazısından sonra konusu tarım olan birçok yazılar yazmıştır. 1963’de *Bozkurt* gazetesinde “Köy ve Köyler Meselesi” yazan yazar, İngiliz sömürge döneminde ihmal edilen Türk köylerine ve Türk köylüsüne temas eder. 1967’de “Balan’da Hayvancılık” başlıklı yazısı, artık köylünün sorunlarına çözüm üretmeye çalışan biri olarak karşımıza çıkar. *Çiftçi* dergisinde yayımlanan yazı “Köyden Mektup” başlıklı sütun altında yer almıştır.¹⁰ Onun köy ve köylüye olan ilgisi ilerleyen yıllardaki yazılarında da karşımıza çıkmaktadır. “Kıbrıs Federe Devleti Toprakları Bağıcılığa Elverişli”dir başlıklı yazısı, bunlardan biridir.¹¹ Yazarın köy ve tarım meselelerine el atmasının temelinde, yetiştiği ve yaşadığı köy ortamı ve etken olmuştur. Uzun yıllar köy okullarında öğretmen olarak bulunması, onun köylünün sorunlarını ve kültür ortamını yakında tanımasına olanak sağlamıştır. Bu olanak, yazarın folklor çalışmalarında da kendini gösterir. Folklor çalışmalarıyla ilgili onlarca yazı yazmıştır. Yazarın bu çalışmalara dair köşe yazılarının bir kısmı, ilerleyen bölümlerdeki dipnotlarda belirtilmiştir. Fakat burada yazarın *Türk Folkloru Araştırmaları* dergisinde yer alan “Kıbrıs Türk Folklorunun Kökenleri” başlıklı yazısı, mahiyet itibariyle ayrı bir önem arz etmektedir. Veziroğlu, yazısında Kıbrıs Türk Folklorunu tarihsel dönüm noktalarına göre tasnife girişmiştir.¹²

Veziroğlu’nun ele aldığı konular sadece bunlardan ibaret değildir. Lise ve Öğretmen Kolejinin okuduğu yıllarda (1956-61) gazetecilikle ilgilenmeye başlar. Bu dönemde ilk yazısı *Halkın Sesi*

¹⁰ Veziroğlu, İltar; “Balan’da Hayvancılık”, *Çiftlik*, Temmuz-Ağustos 1967, sayı 8, yıl: 2, s. 22.

¹¹ Veziroğlu, İltar; “Kıbrıs Federe Devleti Toprakları Bağıcılığa Elverişli”, *Tasvir* gz, 21 Aralık 1976.

¹² Veziroğlu, İltar; “Kıbrıs Türk Folklorunun Kökenleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Ekim 1977.

gazetesinde ve daha sonra da *Bozkurt* gazetesinde çıkar. Bu gazetelerdeki yazıları genellikle spor haberleridir. 1959’da *Nacak* gazetesinde zaman zaman köşe yazarlığı yapar. Buradaki yazılarını “*Pencere*” sütunu altında yayımlayan yazarın dikkat çeken bir yazısı “Büyük Vazifemiz” başlığını taşımaktadır.¹³ Lefkoşa’da bulunduğu bu süre içerisinde, Kıbrıs’ın önemli isimleriyle de yakından tanışır. Arif Hikmet Mopalar, bunlardan biridir:

“*Yine o yıllarda Hikmet Arif Mopalar’ın Kitap Sarayı isimli bir kitapevi vardı. Ve bu kitapevi Atatürk meydanından doğu yönüne gidildiğinde Mecidiye sokakta yer almaktaydı. Buraya gidip kitap alıyordum. Benim devamlı kitap almam Mopalar Bey’in dikkatini çekmişti. Benimle ilgilenen Mopalar’ın kendisi de hikâye, öykü yazarı idi. Aramızda yakınlık doğunca ben daha sık kitapevine gitmeye başladım. Zaten ülkenin şair ve yazarları aydın kesiminden bazıları hep burada toplanır, sohbet ederlerdi. Kitap Sarayı’nın karşısında da küçük bir odada Beşparmak dergisi yayınlanıyordu. Kuzenim Fuat Veziroğlu, Osman Türkay, Kutlu Adalı, Erol Erduran gibi isimler bu derginin yönetimindeydiler. Beşparmak dergisi benim de uğrak yerim olmuştu. İşte bu sanatçılar içinde benim de sanata, şiire hevesim oluştu. Bu etki altında şiir ve yazı denemelerine başladım. Yıllar yılları kovaladı, yazdıkça deneyim kazandım, güçlendim. Yazı ve şiirlerimin yayınlanmaya başlamasıyla kendime güvenim geldi.”*

1963 yıllarında Hikmet Arif Mopalar’ın *Devrim* gazetesi günlük olarak çıkarmaya başladığında Veziroğlu da burada köşe yazarlığına başlar. “*Bugünden Yarına*” başlıklı sütun altında köşe yazarlığı yapan yazarın *Elefteria* gazetesiyle ilgili girdiği polemik dikkat çekicidir.¹⁴ 1963 hadiselerinin başlaması ile gazete *Rumlar* tarafından tahrif edilir.¹⁵

Veziroğlu’nun ilk dönem yazı hayatı bunlarla sınırlı değildir. Türkiye’nin en önemli edebiyat – sanat – fikir dergilerinden olan *Varlık*’ta yazmaya başlar. Yazarın yazılarıyla ilgili tuttuğu arşivler arasında *Varlık* dergisinin 1 Aralık 1963 tarihli kapağı ve bu kapak üzerine iliştiirdiği bir not mevcuttur. Bu not, yazarın kalem mahsullerini tespit edecekler için büyük bir önem taşımaktadır.¹⁶

¹³ Veziroğlu, İlder; “Büyük Vazifemiz”, *Nacak*, 22 Mart 1963.

¹⁴ Veziroğlu, İlder; “Elefteria Abuk Sabuk Şeyler Okudu”, *Devrim* gz., 26 Kasım 1963.

¹⁵ İlder Veziroğlu, *Devrim* gazetesinin ve *Beşparmak* dergisinin koleksiyonunu Ata Atunların Magosa’daki Kıbrıs Vakfına hediye ettiğini belirtmektedir. (O.Y.)

¹⁶ Bu nota göre İlder Veziroğlu; *Varlık* dergisinde (1962-68); Necdet Evliyagil’in *Ajans Türk Dergisi*’nde (1975-81); İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun *Yeni Adım* dergisinde (1982), Şemsi Belli’nin *Antoloji* dergisinde (1982); Fevzi Halıcı’nın *Çağrı* dergisinde (1976-85); kadın – sanat – turizm dergisi *Ana*’da (1977-1990); *Kemalist Ülkü* dergisinde (1976-95); müzik – kültür – turizm dergisi *Mızrap*’ta (1982-87); meslek – kültür – aktüalite dergisi *Postel*’de (1977-85); siyasi – edebi – fikir dergisi *Gülpınar*’da (1977-95); fikir – sanat – aktüalite dergisi *Güvercin*’de (1969-71); zirai mecmua – tarım – hayvancılık dergisi *Çiftlik*’te (1969-85); kadın dergisi *Gönül Kadını*’nda (1976-81) yılları arasında yazmıştır.

İlter Veziroğlu'nun ilk şiirleri Kıbrıs'ta çıkan *Beşparmak* dergisinde yayımlanır. Yazarın köşe yazıları ile ilgili notları arasında bu dergide yer alan yazılarının 1959 - 61 yılları arasında yayımlandığı kaydı vardır. *Beşparmak* dergisinin bütün bir koleksiyonuna ulaşamadığımızdan burada sadece yazarın kendisinden temin ettiğimiz bir sayısında yer alan yazısını verebilmekteyiz. “Kıbrıs'ın Anadolu İle İlişkisi” başlığını taşıyan yazı “*Kıbrıs Mektubu*” sütununda yer almaktadır.¹⁷ Bu sütun adı, yazarın yazı hayatı boyunca süregelen hemen hemen bütün yazılarının büyük bir bölümünün ana başlığı olarak kullanılmıştır. Yazarın ilk dönem yazıları ilgili bir not da Kıbrıs'ta çıkan sanat düşünce dergisi olan *Uyarı* (1960) ve *Şölen* dergisinde (1962) yayımlandığı bilgisidir.

1963 olaylarının Kıbrıs Türk'ü üzerindeki etkisi, büyük olmuştur. Bir daha aynı olayların yaşanmaması için, Türk kamuoyunun ve yöneticilerinin sürekli olarak dikkatlerinin çekilmesi gerekmektedir. Veziroğlu, bu maksat doğrultusunda kalemin her fırsatta kullanan bir gazetecidir. 1965'de Türkiye'de hükümet değişikliği olduğunda Suat Hayri Ürgüplü, başbakan olmuştur. Yazar, başbakana hitaben Bursa'da çıkan *Hâkimiyet* gazetesinde açık bir mektup yazar.¹⁸ Mektupta, yeni başbakanın Kıbrıs Türklüğüyle yakından ilgileneceğine olan inanç dile getirildikten sonra Makarios'un adada yürüttüğü politikalara temas eder. İsim vermeden Papaz olarak belirttiği Makarios'un “*adaya gizlice soktuğu on beş bin Yunan milis ve askerleriyle kuvvet dengesini aleyhimize değiştirdiği*”nden bahseder. Yazar, bir sonuç cümlesi olarak “*hadiselerin başlangıcından beri başımız Toroslara çevrili gözlerimiz ağlamaklı seni bekledik*” diyerek Kıbrıs Türk'ünün ve kendisinin Suat Hayri Ürgüplü'den olaylara müdahale etmesini beklediğini belirtir. Veziroğlu'nun bu uyarılarını, yine aynı gazetenin daha önceki sayıların da görmekteyiz. 15 Mayıs 1965'de “*Elenizm Tehlikesi*”nden bahsetmesi gibi.

Yazarın 1969'dan itibaren gazetecilik faaliyetini yoğunlaştırdığını tespit etmekteyiz. Genellikle *Tasvir* ve *Son Havadis* gazetesinde yazıları görülen Veziroğlu'nun *Durum* ve *Türk Yolu* dergilerinde de yazmaktadır. Genellikle Kıbrıs'ta yaşanan hadiseleri kaleme alan yazarın dönemin Türkçü fikir, sanat ve siyaset adamlarının bir araya geldiği *Türk Yolu* dergisinde Hüseyin Nihal Atsız, Bilge Ercilasun, Alpaslan Türkeş gibi şahıslarla birlikte yazması, onun Türkçü mahfillerle siyasal anlamda ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.¹⁹ Nitekim onun

¹⁷ Veziroğlu, İlter; “Kıbrıs'ın Anadolu İle İlişkisi” *Beşparmak*, Eylül – Ekim, sayı: 19, s.9.

¹⁸ Veziroğlu, İlter; “Suat Hayri Ürgüplüye Açık Mektup”, *Hâkimiyet* gz. 31 Mayıs 1965.

¹⁹ Yazarın *Türk Yolu* mecmuasındaki yazıları şunlardır: “Milliyetçilik Üzerine Düşünceler”, 12 Mayıs 1969; “Kızılların En büyük Silahı Toplumları parçalamak”, 26 Mayıs 1969; “Öğretmen Meselemiz”, 2 Haziran 1969; “Kıbrıs Görüşmeleri Üzerine”, 9 Haziran 1969; “Ülkücüler Birleşin” 16 Haziran 1969; “Bizans Oyunları” 23 Haziran 1969.

Tasvir gazetesinde yer alan 27 Eylül 1969 tarihli “Kıbrıs'ta Hükümet Mekanizmasına Komünistler Sızmaktadır” başlıklı yazısı, Hüseyin Nihal Atsız'ın 3 Mayıs 1944'de İsmet İnönü'ye yazdığı “Açık Mektup”unu hatırlatmaktadır.

1970'de yoğun olarak *Son Havadis* gazetesinde köşe yazıları yazan Veziroğlu, bu dönemde Kıbrıs konulu yazılarının yanı sıra edebiyat ve sanat yazılarıyla *Tasvir* gazetesinde görülmeye başlar.

Yazarın 1971'den 1974'e kadar olan süreçte yazı yazma faaliyetinin biraz duraksadığını tespit ediyoruz. Bunda Kıbrıs'ta yaşanan hadiselerin şiddet kazanması rol oynamıştır diyebiliriz. Bu dönemde Veziroğlu, Kıbrıs Türk Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını olan *Çocuk Dergisi*'nde üç yıl boyunca yazılar yazarken 1973'de *Son Havadis* gazetesinde yazdığı yazılarla Kıbrıs meselelerine temas etmeyi sürdürür. Onun bu gazetede çıkan 9 Aralık tarihli “Çıkar Yol: Taksim” başlıklı yazısı ile 25 Aralıktaki “*Yavruvatan Mücahitleri And İçtiler*” başlıklı yazısı Kıbrıs'ta gelinen son durumu gözler önüne sermektedir.

1974 yılının ilk aylarında pek fazla köşe yazısı yazmayan yazar, Mayıs ayından itibaren yazılarının sayısı bir anda artmıştır. Haziranın ortalarına kadar Kıbrıs'ta meydana gelen olayları ele alan Veziroğlu, Mutlu Barış Harekâtından sonra özellikle Kasım ayından itibaren Kıbrıs meselelerinin yanı sıra edebiyat ve folklor alanında yazılar yazmaya başlar. *Son Havadis* ve *Hür Anadolu* gazetelerinde yayınlanan bu yazılardan hareketle diyebiliriz ki, Barış Harekâtından sonra Veziroğlu, asıl ilgi sahası olan sanat ve edebiyat yazıları için fırsat bulmuştur.²⁰

Veziroğlu'nun 1975'de yazdığı gazetelerin çeşitliliği de artmıştır. Türkiye'deki birçok yerel ve ulusal gazetede Kıbrıs meselesine dair yazılarının yanı sıra yoğunluklu olarak sanat, edebiyat ve folklor yazısı kaleme alır. Yazarın 1975 tarihli sanatsal nitelikli yazılarını şu şekilde tasnif edebiliriz:

²⁰*Tasvir*'deki yazıları: "Haykırış Üstüne" Kemal Öztürk'e Ait Şiir, 1 Ocak 1974; "İsa Kayacan ve Kıbrıs Tutkusu" 19.06.1974; "Babil Daha Uzakta" (Özker Yaşın'ın) 21.6.1974; "Oğlum Savaş'a Mektuplar" (Özker Yaşın'ın), 29.06.1974; "Kıbrıs Türk Milli Şiirler Antolojisi" 8.7.1974; "Ulusal Şiir Yarışması" 9.7.1974; "Kıbrıs'ta Türk Müzesi" 13.7.1974; "Tiyatro Bilinci" 17.7.1974; "Sanat ve Sanatçı" 20.07.1974; "Ödüllü Fotoğraf Yarışması" 30.7.1974; "Kıbrıs Destanları" 28.10.1974; "Güney'deki Kardeşlerimiz" 2.11.1974. "Şiirlerimizde Öğretmenler" 11.11.1974; "Nasrattınoğlu'nun Afyonkarahisar Tutkusu" 24. 11.1974; "Oğuz Kusetoğlu ve Şiirleri" 12 Aralık 1974; "Ozanlar ve Yurt Sevgisi" 18 Aralık 1974; "Şarkılarda Şiirlerde Gurbet ve Sıla" 28.12.1974. "(Özker Yaşın'ın) Acı ve Mutluluk Şiirleri", 30.12.1974. *Hür Anadolu* gazetesindeki yazıları: "Kıbrıs Türk Folkloru: Görücülük" 26.11. 1974; "İki Halk Ozanını Kıbrıs Anıları ve Değişleri (Aşık Dursun Cevlâni ve Ali İzzet Özkan" 31.12.1974; "Kıbrıs Türk Folkloru: Düşünleri" 3 Aralık 1974.

“Kayseri’de çıkan *Anadolu Gazetesi* : “(Nejat) Evliyagil’in Altinkum Vapuru”; 16 Temmuz. Ankara’da çıkan *Başkent gazetesi*: “Sanat ve Sanatçı” 28 Mayıs; “Âşık Sefil Gülhani'nin Kıbrıs Tutkusu” 4 Haziran; “Güner Ceylan Üstüne” 11 Haziran; “(Necdet) Buluz’un Öykülüğü Üstüne” 23 Temmuz; “Türk Şiirinde Ölüm Konusu” 6 Ağustos; “İtr Gürdemirel Üstüne” 9 Kasım; “Öğretmen Üstüne” 19 Kasım; Düzce’de çıkan *Ferhan gazetesi*: “Tanıdığım (Zehra) Pınarses ” 15 Şubat. *Güvercin dergisi*: “Nedim Orta ve Şiirleri” Ağustos sayı: 111-89, s. 16. *Hergün gazetesi*: “28 Mehmet Çelebi de Kıbrıs'ta Yatar” 1 Mart; “Behçet Kemal Çağlar ve Kıbrıs” 17 Nisan. *Memleket Gazetesi*: “Behçet Kemal Çağlar ve Kıbrıs” 25 Haziran; “Sarhoş Dünya (Ahmet Canbaba'nın şiirleri)” 31 Temmuz; “Halkçı Ozan Öğretmenler” 16 Temmuz; “Halide Nusret Zorlutuna ve Kıbrıs” 17 Eylül -15 Kasım; “Halk Ozanları ve Kıbrıs” 1 Ekim; *Tasvir gazetesi*: “Arif Nihat Asya ve Yavru Vatan” 15 Ocak; “Nedim Orta ve Şiirleri” 25 Şubat; “Sanatçı Dostlarımla Mektupları (Kıbrıs Barış Harekâtı münasebetiyle)” 26 Şubat; “Sanatta Kendini Aşmak” 27 Şubat; “Bir Akşam Yolcusuna (Uşaklı Necati Eldem)” 2 Mart; “Türk Şiirinde Anne Sevgisi” 3 Mart; “Türk Şiirinde Vatanlaşan Toprak” 4 Mart; “Saliha Anıl ve Gün Batmadan” 11 Mart; “Kutlu Adalı” 14 Mart; “Evrensel Değişiklikler” 18 Mart; “Eski Türkülerimiz” 20 Mart; “Maniler” 24 Mart; “Nasrattinoğlu ve Yeni Yapıtı” (İrfan Ünver’in Afyonkarahisar’da Evlenme Törenleri” 1 Nisan; “Sanat Dergisine Gereksinme” 14 Nisan; “Türk Şiirinde Anadolu” 15 Nisan; “Osman Atilla ve Gözlerimin Söylettiği” 16 Nisan; “Hikmet Arif Mopolar” 30 Nisan; “Unutulmayan Şiirler” 1 Mayıs; “Fuat Veziroğlu ve Şiirleri” 1 Mayıs; Fuat Veziroğlu ve Şiirleri” 14 Mayıs; “Ahmet Öztürk ve Şiirleri” 15 Mayıs; “Ozanlar ve Unutulmayan Şiirler” (Tasvir Gazetesi eki sayı: 106) 1 Haziran; “Anavatandaki Ozanlar ve Kıbrıs” 15 Temmuz; “Necdet Evliyagil’in Altın Kum Vapuru” 1 Ağustos; “Bayrak Sevgisi Üstüne (Arif Nihat Asya)” 5 Ağustos; “Ozanlar ve Ölüm Teması - II” 1 Eylül; “ Müziği ve Ötesi” 5 Kasım; “(İsa) Kayacan'ın Sanatçı Kişiliği ve Yapıtlar Üzerine” 1 Aralık. Kayseri’de çıkan *Yeni Sabah gazetesi*: “(Özker) Yaşın'ın Aşk Şiirleri (1, 2)” 25, 29 Ağustos; “(Güzide)Toranoğlu'nun ve Mutluluk Çiçek Açarı” 2 Eylül; “Kerim Özbekler'in Şiirleri” 25 Ağustos. *Yeni Tanin gazetesi*: “Sevgi Balın ve Gecemin Güneşi ” 20 Temmuz; “Halide Nusret Zorlutuna ve Kıbrıs” 27 Temmuz; “Ozan Osman Türkay Üstüne” 10 Ağustos; “Eğitimde Genç Ozanların Şiirleri” 17 Ağustos; “Türk Şiirinde Anne Sevgisi ” 30 Ağustos; “Anavatan'daki Ozanlar ve Kıbrıs” 31 Ağustos; “(Özker) Yaşın'ın Toplumcu Yanı” 21 Eylül; “Ozanlarımızda Atatürk Sevgisi” 28 Eylül; “(Ali Zühtü) Özgen'in Şiirleri Üstüne” 19 Ekim.

Veziroğlu'nun 1976 ve 77 yıllarında da yoğun bir kalem faaliyeti içerisinde olduğunu tespit ediyoruz. Bu yoğunluk 1980'den itibaren bu yoğunluk azalmaya başlamıştır. Yazarın 1977'den itibaren düşünce dünyasında bir değişimi de tespit etmekteyiz. Bu tarihe kadar Ülkücü çizgide dergi ve gazetelerde yazılar yazan Veziroğlu, bundan sonraki yazılarında devrimci nitelikli yazılar da sıklık kazanır.

Türk Milliyetçilerinin en çok okuduğu *Hergün* gazetesinde Kıbrıs'la ilgili yazılar yazmıştır. 1976'da Gündem gazetesinde "Kıbrıs'tan Mektup" sütünü altında sürekli yazılar yazmıştır. Basın İş adına imtiyaz sahibi İsmail Özkan olan ve 1964'de çıkan Gündem gazetesi o günün en önemli gazetelerinden biridir. Yazarın 1976 – 1977 yıllarında edebiyat, sanat ve folklorla ilgili yazılarını tasnif ettiğimizde bu durumun göze çarpar nitelikte olduğu görülecektir:

1976'da yazdıkları:

Başkent Gazetesi: "Türk Şiirinde İstanbul" 3 Mart; "Nasrattınoğlu'nun Afyonkarahisar için artan yüreği" 17 Mart; "(Balın) Arısan'ın Şiirleri Üzerine" 19 Mayıs; "Turan Şiirleri Üstüne" 9 Haziran. **Ferman gazetesi** (Düzce): "Özararat'ın Kıbrıs Şiirleri"; 14 Haziran. **Eleştiri gazetesi:** "Beş Ozan Üstüne" 22 Mart. **Gerçek gazetesi:** "İmece'nin Zaman Ağacı Üstüne" 11 Eylül; "Ayten Uyanın Toplumcu Şiirleri" 19 Eylül; "Yunus Yaşar'ın Şiirleri" 25 Ekim; "Necibe Öncü'nün Şiirleri" (*Edebiyat ve Sanat Eki*) 21 Kasım; "**Kağnı Dergisi**" (*Edebiyat Sanat Eki*) 13 Aralık; "Anadolu'dan Sesler" 16 Aralık; "Durucan'ın Şiirleri" (*Edebiyat ve Sanat eki*) 20 Aralık. **Gündem gazetesi:** "Bir Feminist Ozan" 29 Temmuz; "Gündem Gazetesi ve Nasrattınoğlu" 14 Eylül. **Memleket gazetesi:** "Sende Katılmalısın Yaşamı Savunmaya" (Kemal Özer'in şiirleri hk.) 10 Temmuz; "İlkay'ın (Adalı) Sekize Üç Kala'sı" 26 Temmuz. **Savaş gazetesi:** "İlter Veziroğlu ve Devrimci Şiirleri" 4 Haziran; "Anadolu'dan Sesler" 11 Haziran; "Fildişi Kulenin Ozanları" 19 Ekim. **Tasvir gazetesi:** "Güner Ceylan'ın Şiirleri" 15 Şubat; "Osman Türkay'ın Şiirleri" 1 Mart; "Sevgi Balın ve Gecenin Güneşi" 15 Mart; "Âşık Sefil Gülhani'nin Kıbrıs Tutkusu" 1 Mayıs; "Sorunlar ve Genç Ozanlar" 30 Haziran; "3. Silifke Müzik ve Folklor Festivalinden İzlenimler" 11 Haziran; "Folklor Semineri" 14 Haziran; "Cavit Erdem Anlatıyor (İngiltere'deki Festivaller ve Silifke Folklor Derneği Başkanı)" 15 Haziran; "Turistleri Cezbeden Bir Kent Magosa" 7 Temmuz; "Kerim Özbekler Üzerine"; 15 Temmuz; "Melih Özer Üstüne" 15 Eylül; "(Göktürk M.) Uytun'un Bir Yağmur Sonrası (şiir kitabı üzerine) 1 Kasım; "Necibe Öncü'nün Şiirleri Üstüne" 1 Aralık. **Yenice gazetesi:** "Kıbrıs'tan Selam" 30 Kasım. **Yenice Devrim gazetesi:** "Bu Düzen Böyle Devam Ettikçe" 25 Aralık.

Yenişehir gazetesi: “Ankara'dan İzlenimler - Ankara'nın Dost Gazetecileri Köşe Yazısı” 12 Ekim.

1977'de yazdıkları:

Başkent gazetesi: “Kadın Ozanların Üstüne” 15, 23 Mart; “Kadın ve Aşk Üstüne” 20 Nisan; “Aruz Gülnur ve Şiirleri”; 4 Mayıs; “Kıbrıs Türk Manileri” 10 Mayıs; “Getirip Diktiler Yurdun Bağına Durdukça Mayalanan Sömürü Üslerini” 6 Haziran; “İ. Ünver Nasrattinoğlu İle Söyleşi” 8 Haziran; “Kadın Sorunları Konusunda Ozan Necibe Öncü ile Söyleşi” 13 Temmuz; “Anadolu'nun Sosyal Gelişmede Sanatçı Görevi” 3 Ağustos; **Gerçek gazetesi** (Kırklareli): “Oya'nın Şiirleri Üstüne” 1 Mart; “Oya'nın Savaş Çocukları” 22 Mart; “Anadolu'dan Sesler” 15 Mayıs; “Genç Ozanların Sesi” 14 Haziran. **Gündem gazetesi:** “4. Silifke Müzik ve Folklor Festivalinden İzlenimler” 8-9 Temmuz; “Ayhan İnal'ın Dostlarımı” 27 Eylül; “Ozan Yolanda'nın Şiirleri” 4 Ekim; “Özcan Seyhan'la 2. Silifke Türkmen Şenlikleri Üstüne Söyleşi” 14 Ekim. **Konya'nın Sesi gazetesi:** “Okullarda Edebiyat Öğretimi Üzerine” 21, 23 Mayıs; “Sevinci İkiye Böldüler”(Çetin Kasapoğlu) 26 Mayıs; “Türk Roman Sanatı Üzerine Düşünceler” 27 Temmuz; “Bir Şenliğin Ardından”; 28 Temmuz; ; “Girne'den Lacivert Akdeniz'e” (Osman Atilla'nın) 29 Temmuz; “Necibe Öncü ile Söyleşi”; 29 Temmuz; “Genç Ozanların Şiirleri” 6 Ağustos; “Gençlerimiz Edebiyat Sanat Zevki İle Doldurulmalı” 1 Ağustos; ; “Ulusal Sanat İnsan Özünün Bir Bütünüdür” 3 Ağustos; “Gerçekçi Sanat Üzerine” 5 Ağustos; “Sanat ve Edebiyatımızın Halkla İlişkileri” 8 Ağustos “İsmail Gençtürk'ün Şiirleri” 19 Ağustos; “Ökkeş Öner Samanlı'nın Şiirleri” 22 Ağustos; “Muammer Hacıoğlu'nun Şiirleri” 29 Ağustos; “Doğduğum Gün (Şiir)”27 Eylül; “Yerli Sanata Eğilmelidir” (yazıda geçen bilgiden Çukurova Radyosunda Kemal öğretmenin hazırladığı Karacaoğlan Dadaloğlu saatinde Kıbrıs Halk Türküleri ve Oyunları konulu bir program yayınlanmıştır) 26 Eylül. **Memleket gazetesi:** “Özün Betikleri Arif Damar'ın Şiirleri” 15 Ocak; “Kıbrıs Türk Manileri”; 15 Ocak; “Bülent Ecevit'in Şiirleri”; 22 Ocak; “Halk Ozanı Kemal Bülbül”ün Kıbrıs Destanları” 15 Mart; “Yapıt Dergisi Üstüne” 26 Mart; “Halk Ozanlarının Görevi” 26 Nisan. **Polisin Sesi Gazetesi:** “Buluz'un Hikâyeler Yapıtı Üzerine” 1 Nisan. **Tasvir gazetesi:** “Umut Filizleri” (Emrullah Evli, Abdurrahman Günay ve Turan Gökmenoğlu'nun şiir kitabı) 1 Ocak; “Savrulan Yapraklar ve Ozan Mualla Anıl” 15 Ocak; “(Yaşar Faruk) İnal'ın Öğretmeni” 15 Şubat; “Saliha Anıl'la Söyleşi” 15 Nisan; “20 Mayıs Silifke'de Festivalde Buluşalım” 1 Mayıs; “Seninleyim Diyarbakır” 15 Mayıs; “(Necdet) Buluz'un Hikâyeler Yapıtı Üstüne” 15 Ekim; “Kerem Ali Hallaç'la Söyleşi” 15 Kasım; “Kıbrıs'ta Halk Müziği ve Oyunları” 15 Aralık. **Yenice gazetesi:**

“Bekleyişin Sonu Yok” 1 Ocak; “Ağrılı Ölüm” 15 Ocak; “Eşitlik Bir Edebiyattır Ağızlarında” 22 Ocak; “Bülent Ecevit’in Şiirleri” 5 Şubat; “İşçinin Alın Teri” 26 Şubat; “Mehmetçik Barış Türküsü” 5 Mart; “Yaptı Dergisi Üstüne” 6, 12 Mart; “(Uysal) Oya'nın Savaş Çocukları” 19 Mart; “Arif Damar'ın Şiirleri” 26 Mart; “Genç Sanatçılarla Söyleşi - İtir Gürdemirel” 19 Nisan; “Ayten Uyan” 2 Mayıs; “Aruz Gülnur ile Sanat Üstüne Söyleşi” 4 Mayıs; “Daha Gülmesin mi Ağlayanlar” 9 Mayıs; “Yarım Bıraktılar Sevincimizi” 10 Mayıs.

Veziroğlu, 1977'den itibaren yazılarının sıklığı azalır. Bunun sebebi, 1977'de uğramış olduğu mesleki haksızlık olabilir. Başöğretmenlik koşullarına haiz olan Veziroğlu'nun, kendisine söz verilmiş olmasına karşın, atananlar listesinde yer almayışı, onda büyük kırgınlıklar yarattığı yazılarından da anlaşılmaktadır. Özellikle 1977'de yazdığı yazıların sadece başlıklarına bakıldığında da bu anlaşılmaktadır. Bu dönemde Veziroğlu, eskisine nazaran çok yoğunlukta olmamakla birlikte Kıbrıs meselelerine dair yazılarına devam ederken yazdıklarının çoğunluğu sanat ve edebiyat tanıtımına yönelik yazılar ve şiiirdir. Başlangıçtaki Ülkücü mahfillere yakın düşünce yazıları özellikle bu tarihten itibaren Devrimci bir çizgiye yaklaşır. Her iki çizgi, yine öteden beri yazarın belirgin vasfı olarak karşımıza çıkan Atatürkçülük kimliğiyle daha da olgunlaşarak günümüze kadar gelmiştir.²¹

2. Şairliği ve şiirleri

İlter Veziroğlu'nun asıl vasfı gazeteci olmasına karşın, şairlik yönü de vardır. İlk şiir denemesini 1960'da *Gündem* gazetesinde yayımlandığını belirten Veziroğlu, o günden bugüne sayısı binleri bulan şiirler yazmıştır. Bugün her biri bir yerde olan şiirlerinin küçük bir kısmı kitaplaşmıştır. “Yine Sana Vurgun Olacaktık” ismini taşıyan kitap şairin Atatürk şiirlerini içermektedir. 1979'de yayınlanan kitabın önsözünü ünlü Türk şairi Cahit Külebi kaleme almıştır. Külebi'nin “*Atatürk konusunda yazılmış şiir betikleri arasında kendisine özgü bir yer*” kazanacaktır şeklinde takdim ettiği kitap, 48 sayfa hacminde olup Talim Terbiye Dairesince okullarda satılması uygun bulunmuştur.

²¹ Onun bu tarihten sonraki kalem mahsullerini tespit ettiğimiz kadarıyla şu şekilde tasnif edebiliriz: *Savaş* gazetesinde: “Kültür Savaşımında Tiyatro”, 26 Nisan 1978; Bener Hakkı Hakeri'nin Kıbrıs'ta Halkın Sesi basımından çıkarttığı “*H*” dergisinde şiirleri yer alır: “Düşsel (şiir)” cilt 2, sayı 12, 1978; “Sonunda (şiir)” sayı 14, yıl 2, 1978. *Kemalist Ülkü* dergisinde: 1980 Şiir “Yeni Yıl (şiir)”, sayı 136, s. 12. Şubat 1980; “Evensel Atatürk (şiir)”, sayı: 267, s. 5. Ocak 1991. *Ana* dergisinde: “İlk Tutkum (şiir)” sayı 54, s. 19. Ekim 1980; “Çiçekler Gibidir Çocuklar (şiir)”, Nisan, sayı: 108, s. 16, 1985. *Pos-Tel* dergisinde: “Türk Kadını ve Ötesi”, sayı. 6-270, s. 30, Haziran 1981. Hasan Hastürer'in Lefkoşa'da çıkarttığı ve İlter Veziroğlu'nun Yazı İşleri Yönetmeni olarak bulunduğu *Öğretmenin Sesi* dergisinde: “Çocuklarda Okuma Zevki” 2 Aralık 1982. *Günün Kadını* dergisinde: Şiir “Sen (şiir)” sayı 164, s.31. Nisan 1982. *Gülpınar* dergisinde: “Sanatçının Toplumun Sosyal Gelişimindeki Görevi”, sayı 94, s. 25, Şubat 1984.

Veziroğlu, bulduğu her fırsatta Atatürk'e olan sevgisini Őiirle dile getirmiştir. Onun Atatürk'le ilgili Şiirleri, Tũrkiye'nin birÇok dergisinde ve antolojisinde yerini almıştır. Veziroğlu'nun Atatürk'le ilgili en çok Şiirlerinin çıktığı dergi, *Kemalist Őlkũ* dergisidir. Bu dergi, İter Veziroğlu'nu kısa bir zgemiŐiyle ve fotoğrafıyla okuyucusuna “Sizi Bir Őairle TanıŐtırıyoruz” Şeklinde tanıtması, onun bu alanda verdiği bir uğraşın haklı sonucu olmuştur.²²

ATATŪRK KIRGINDIR BİZE

Beni hepimiz

DinlemiŐ olsaydınız eğer

Nutuktaki sözlerime

Biraz kulak verseydiniz

İlkelerimi yaysaydınız - bıkmadan

Yurdun dört bir yanına

Ne geri kalacaktı ũlkeniz

Ne de ulusŐa böyle – korkunÇ

Kara gũnler yaŐayacaktınız

SuŐlusunuz hepimiz de

Benim ũlkũlerimi

Benimsemiş olsaydınız eğer

Ne Marks 'ın – Lenin 'in

Ne de başka fikirlerin peşine

DũŐmezdi birŐođunuz.

Sizler benim gũvendiđim halkın

Cumhuriyeti ve devrimlerimi

Emanet ettiğim genŐliđim

BađıŐlamam sizleri kolay kolay, inanın

²² *Kemalist Őlkũ* derginin Aralık 1978 sayısının 30. sayfası Őaire ayrılmıŐtır. Burada “YaŐadıkŐa Devrimlerin” ve “İzinde GidildikŐe” başlıklı Şiirleri yer almıştır. Şairin, diğer sayılarda dikkat çeken Şiirleri arasında Şu baŐlıkları sayabiliriz: “En Gũzel Armağan Nutuktur Sizlere”, Ağustos 1983, s. 19; “Atatũrk Kırğındır Bize”, Nisan 1982, s.16.

*Görmesem eğer
Tümünüzün de bana yöneldiğini
Yolumda gitmeğe başladığını
Kırgınım hepinize.*

Kıbrıs Türk'ü için Atatürk, bambaşka bir anlam taşır. Özgürlüğün bedelini, çok ağır ödeyen Kıbrıs Türk'ü, kendisine kurtarıcı önder olarak Atatürk'ü rehber edinmiştir. Kıbrıs'ta umutların tükendiği her an ümit kaynağı olmuştur; Atatürk. Nitekim Veziroğlu, bu umudu en güzel şekilde ifade edenlerdendir:

*Ellerinden öperim Mustafa Kemal
Yattığın yer nur olsun
Sen elbette bilirsin
Tutsak yaşamının acısını yıllarca
Öksüz çocuklara dönerdik
Ulusal bayramlar gelince
Türk bayrağının yoksunluğundan*

*Adını öğreterdik öğrencilere gizli
Sevgini işlerdik kalplerine
Gök gözlerini severdik en çok
Güneşi emmiş saçlarını
Sonra resmini öperdik saygıyla
Asamazdık sınıfın duvarına
Acıların en karası otururdu
Yüreğimize derinden*

*Gökler köprü olurdu aramızda,
Selam gönderirdik sana
Anavatana doğru uçan kuşlarla,
Sonra düşlerimizde görürdük seni
Sarılıp öperdik ellerinden...*

Yaşayacaksın Mustafa Kemal

*Bu milletin kalbinde
Şafakların sonsuzluğunca hep
Artık özgürüz senden aldığımız güçle
Başardık yenmeyi tutsaklığı
Şimdi sana rahmet diliyoruz
Kıbrıs'tan taa Ankara'ya²³*

İlter Veziroğlu'nun şiirlerinin çoğu Atatürk'e dairdir. Ona duyulan sevgi, özlem, saygı bu şiirlerinin ana eksenini oluşturur. Şair, aynı zamanda Atatürkçü kimliğiyle de ön plana çıkmaktadır. Onun "Atatürkçü Olmak" şiiri, bütün bir ömrünü Atatürk'ü içinde özümseyen birinin içsel tanımlaması olarak en samimi duygularla örülmüştür:

*Atatürkçü Olmak
Atatürkçü olmak,
Kolay bir iş değil aslında
Atatürk gibi sevmek gerek
Yurdunu milletini
Tüm çıkarların üstünde tutmak
İnançla sarılmak her işe
Bırakmamak başladığını yarım
Dağ gibi zorluklar karşısında bile
Direnmek, yılmadan...

Atatürkçü olmak kolay bir iş değil elbet.
Atatürk gibi inançlı bir yürek gerek,
Ulusun, yurdun aydınlığı yolunda
Çalışmak hiç bıkmadan – yorulmadan
Savaşmak Cumhuriyet karşıtlarına
Savaşmak bölücüler için
Ödiün vermeden hiç
Ve korkusuzca...*

²³ Bu şiir, Veziroğlu'nun "Yine Sana Vurgun Olacaktık" şiir kitabında yer alan kısmı ile (Veziroğlu 1979: 9) "Atatürk İçin Türkiye Dışında Yazılan Şiirler – Güldeste"de (Nastiroğlu 1994: 5) yayımlanan kısmı, şairin arzusu doğrultusunda birleştirilerek buraya alınmıştır. O.Y.

Veziroğlu'nun hayatında çocukların ayrı bir yeri vardır. Yıllarca öğretmenlik yapan şair, geleceğe dair umutlarını çocuklara bağlamıştır. Aynı zamanda onların saf temiz kalpleri, içindeki yaşama sevincinin ana kaynağıdır:

*Çocuklara
Pınar gibidir gülüşleriniz,
Güldükçe daha bir güzel aydınlık,
Doluyorsunuz gönüllere, gümrah.
Gözlerinizde sevilerin en güzeli,
Kucak kucak mutluluksunuz.*

*Büyürsünüz sınımsız sevgilerle,
Kiminiz, her şeyden yoksun,
Renk renk tomurcuksunuz,
Geleceğin başaklarında bereket.
Sizlersiniz içimizdeki yaşamak nedeni,
Özgürlükler, esenlikler sizden. (Köklügiller 1992: 75)*

Veziroğlu'nun Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerinde çıkan gazete ve dergilerinde yayımlanmış birçok şiirine rastlamaktayız. Onun şiirleri, ulusal ve yerel gazetelerin köşesinde sıklıkla kendini gösterir. *Konya'nın Sesi*, Karabük'te çıkan *Gerçek* gazetesi, *Yenice* gazetesi bunlardan birkaçıdır. Buralarda yer alan şiirlerinin başlıca konusu aşk olurken, yalnızlık teması, bireysel şiirlerinin ana eksenini oluşturur:

*Uzat Ellerini
Yapayalnız dünyamda
Tutunacak tek dalım oldun
Umut oldun
Aşk oldun
Uzat artık sıcak ellerini
Tüm içtenliğimle
Bu yüreğim senin için
Nasıl çarptığını duy*

Hakkı Bener Hakeri'nin Kıbrıs'ta çıkarttığı "H" dergisindeki "Sonunda" başlıklı şiir, yalnızlık teminin şiirlerinde ustaca işlenmesi bakımından aşağıya alıyoruz:

Sana uzanan irak yollarda
Nice güz çiçekleri açacak
Boy atacak gecelerden gün ışığına
Özsu yürüyecek köklere değin
Bir yağmur sonrası örneği.
Gözlerimizde gülecek evren
Büyüyecek sevgimiz dal dal
Gün bitimi başlayan karanlıklar
*Sesinle ağaracak sonunda.*²⁴

Sonuç

İlter Veziroğlu, Atatürkçü kimliği ile ön plana çıkan, ulusal ve uluslararası basın kartına sahip bir Kıbrıslı Türk gazetecidir. 1959 yılında çıktığı basın yolculuğunda, Kıbrıs ve Türkiye basınında çeşitli gazete ve dergilerde köşe yazarlığı yapmıştır. Köşe yazılarını “Kıbrıs Mektupları” sütun başlığı altında yazan yazar, bu sütun altında Kıbrıs Türk halkının meselelerini dünyaya duyurmak çabası içerisinde yazarken yine bu sütunda sanat, edebiyat, folklor gibi alanlarda tanıtım yazıları yazmıştır. Şairlik yönü de ağır basan yazar, birçok dergi ve gazetede şiirler yazmıştır. Şiirlerinin ana konusu Atatürk’tür. Zaman zaman bireysel aşk konularına da temas eden yazar, çoğunlukla yalnızlık temasını işler.

1961’den bugüne Kıbrıs’ta yayınlanan *Halkın Sesi*, *Bozkurt*, *Devrim*, *Nacak*, *Savaş* ve *Hürriyet Kıbrıs* isimli gazetelerde köşe yazarlığı; Türkiye’de ise *Son Havadis*, *Yeni Gün*, *Tasvir* ve *Hâkimiyet* gazetelerinin Kıbrıs muhabirliğini yaptı. Türkiye’de başta *Varlık Ajans Türk*, *Kemalist Ülkü*, *Eflatun*, *Çaba*, *Size*, *Çiftlik*, *Karınca*, *Pos-Tel*, *Günün Kadını* ve *Folklor Araştırmaları* dergilerinde, Kıbrıs’ta ise *Beşparmak*, *Uyarı*, *Şölen*, *H* gibi birçok dergide ve antolojilerde şiirleri ve sanatsal yazıları yayımlandı. Veziroğlu, ayrıca yıllarca Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikasının yönetiminde bulundu. Mehmetçik Türk Çiftçiler ve Spor Birliğinin de başkanlığını yaptı. Türkiye’de ise çeşitli seminerlerde Kıbrıs Türk Kültürü ve halk folkloru konularında bildiriler sundu. Uluslararası basın kartına sahip olan Veziroğlu İnternet Gazeteciliği yapmaktadır.

²⁴ Veziroğlu, İlter; “Sonunda”, *H* dergisi, 1978, sayı 14, yıl 2 s. 1.

Kaynaklar

- Köklügiller, Ahmet. (1992). “*Belirli Günler ve Haftalar*”, Kaya Yayınları: İstanbul, s.75.
- Nastıroğlu, İrfan Ünver. (1994). “*Atatürk İçin Türkiye Dışında Yazılan Şiirler – Güldeste*”, T.C. Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi Yayınları: Ankara.
- Veziroğlu İlder. (1979). “*Yine Sana Vurgun Olacaktık*”, Lefkoşa.
- Yıldız, Osman. (2019). “İlder Veziroğlu”, “*Kıbrıs Türk Edebiyatı Tarihi (1571 – 2017)*”, II. Cilt Şiir I, Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi Yayını: Ankara.

An Important Journalist And Poet Of Cyprus: İlter Veziroğlu*

Doç.Dr.Osman Yıldız**

Abstract

İlter Veziroğlu is one of the prominent writers of Cyprus. He took to the arts in his early youth and became popular with his Kemalist identity . Throughout his life which is approaching 80, he has always been a devoted follower of Atatürk and his principles. Another feature of Veziroğlu is his journalist identity. In hundreds of newspapers and magazines, he wrote articles and news items reflecting to the world the just cause of Turkish Cypriots. Another successful characteristic of İlter Veziroğlu is seen in his poems. He composed and published hundreds of poems, the main topics of which are the endless love and respect for Atatürk and his loneliness. Veziroğlu is continuing his literary life and activities in his peaceful home, through his valuable contributions in facebook. As a perfect social media user, he has published thousands of photos and poems which constitute an important archive of the Turkish Cypriot Culture.

Key words: Cyprus press, Turkish Cyprus, Cypriot journalists, Cypriot poet, Atatürkçü

* Research Article

** Kıbrıs İlim Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, el-mek: osmanyildiz36@hotmail.com

Прекрасный журналист и поэт Кипра: Илтер Везироглу*

Doç.Dr.Osman Yıldız**

Резюме

Один из самых известных литературных деятелей Кипра - Илтер Везироглу. Везироглу, который начинал писателем еще в детстве, выделяется своей кемалистской идентичностью. Каждую минуту жизни, приближающейся к 80 годам, переплетается с Ататюрком. Еще одна особенность автора - он журналист. Он хотел провозгласить миру правое дело киприотов-турок с бесконечной энергией, своими статьями в сотнях газет и журналов, своими специальными страницами и новостями. Другой аспект автора - его поэзия. Основная тема сотен написанных им стихов - любовь и одиночество Ататюрка. Все эти качества он поддерживает в своей комнате через Facebook. Как очень хороший пользователь социальных сетей, он публикует тысячи фотографий и стихов. Эти фотографии и стихи представляют собой важный архив кипрско-турецкой культуры в социальных сетях.

Ключевые слова: турки-киприоты, кипрская пресса, кипрские журналисты, кипрский поэт, кемалист.

* Research Article

** Kıbrıs İlim Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, el-mek: osmanyildiz36@hotmail.com

Ekrem Uc'un "Almanya Destanı"nda 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ***

Yard. Doç. Dr. Emin Onuş*

Özge Çaylak**

Öz

Kıbrıs meselesi 1950'lerden sonra özellikle Türkiye ve Kıbrıs'ta bir dava hâline gelmiştir. Şair, yazarlar yayınladıkları eserlerle hamasi-propaganda-uyandırma bağlamında milletiyle bütünleşerek bu davanın bir nevi parçası olmuşlardır. Hasene Ilgaz'ın 1949 yılında Kıbrıs gezisi sonrası Türkiye'de kaleme aldığı *Kıbrıs Notları* adlı eseri bu ateşi yakan ilk edebî eser olma özelliğini taşır. Nitekim bundan sonraki süreçte Kıbrıs ve Türkiye'de ciddi bir eser artışı başlamıştır. Türkiye'de başta İstanbul, Ankara olmak üzere pek çok ilde ve pek çok edebî türde eser kaleme alınmıştır. Hülasa Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konusu Türk dünyasında da yankısını bulmuş, yazar-şairler Kıbrıs konusuna bir vesile ile temas etmişlerdir. İşte bu eserlerden bir tanesi de Almanya'da gurbetçi olarak yaşayan Ekrem Uc'un 1974'te yayınladığı *Almanya Destanı* adlı şiir kitabıdır. Biz bu çalışmada *Almanya Destanı* adlı şiir kitabında yer alan Kıbrıs şiirlerini, bazı motiflere göre inceleyerek yorumlayacağız.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, 1974 Barış Harekâtı, Almanya Destanı, Yüceltme, Hiciv.

Giriş

Ulusal varoluş mücadelesi veren toplumlarda romantizme bağlı olarak hemen bir hamâsî edebiyat yani milliyetçilik, kahramanlık konulu, yüceltme ve övgü edebiyatı doğar. Moral verme, birlik, dayanışma ve direnç için duyguları harekete geçirmek, bir çeşit propaganda işlevi yüklenmek, hamâsî edebiyat türünün özelliğidir. 1 Nisan 1955'te Kıbrıs'ta Rum tedhiş örgütü EOKA'nın kurulmasıyla artan Rum-Yunan saldırganlığına karşı, savunma amacıyla Kıbrıs

*** Araştırma Makalesi

* Öğr. Üyesi., Girne Amerikan Üniversitesi, El-mek: eminsonus@gau.edu.tr.

** Girne Amerikan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ozgecaaylak22@hotmail.com

Türklerinin Türkiye'nin de desteğiyle faaliyete geçirdikleri, Türk Mukavemet Teşkilatı (1958), Kıbrıs ve Türkiye kamuoyu ve edebiyatında bir hareketlenmeyi sağlamıştır. Nitekim 1950'lerden itibaren Türkiye kamuoyunda Kıbrıs, bir ulusal dava olarak yer almaya başlar. Türkiye'de Kıbrıs Türkleriyle ilgili kamuoyunu oluşturma ve siyasî dikkati üzerine çekme adına 1948 yılında öğretmenlerle kurulu bir heyetle adaya gelip gözlemleyen Hasene Ilgaz'ın 1949'da yayımladığı *Kıbrıs Notları* adlı kitabı, Türk kamuoyunda Kıbrıs ateşini yakan ilk eser olmuştur.²⁵

Bu bağlamda hem Türkiye hem de Kıbrıs'ta şair, yazarlar 1950'li yılların başından itibaren vatan-kahramanlık konulu eserler çıkarmaya başlar.²⁶ Kıbrıs Türk şairlerinden Mustafa Adiloğlu, *Bacadan Tüten Duman* (1952), Urkiye Mine Balman, *Yurduma Giden Yollar* (1952), Mustafa Adiloğlu, *İnsanlardan Ayrı* (1953), Özker Yaşın, *Bayraktar Destanı* (1953; 2. Baskı, 1971) ve yine Özker Yaşın'ın, *Kıbrıs'tan Atatürk'e* (1953) adlı eserleri ilk akla gelenlerdir.

Türkiye şairlerden ise İbrahim Zeki Burdurlu'nun, *İlk Demet Şiir Gecesi Hatırası* (1952), *Lefkoşe* (1953) ve *Minnacık Ada* (1954), Fahri Ersavaş, *Kıbrıs Şiirleri Antolojisi* (1954; 2. Baskı, 1965), İlhan Başçı'nın, *Kıbrıs İsteyenlere Açık Mektup-Kıbrıs Türktür* (1954) ve Ali Hepsukuşu'nun, *Hakkıdır Tarihin Kıbrısın Milli Destanı, Kıbrıs Türktür Türk Kalacak* (1955) adlı eserlerini Türkiye'de çıkan ilk eserler arasında zikredebiliriz.²⁷

Türkiye'de Yavru Vatan Kıbrıs temalı varoluş mücadelesi konulu eserlerin ortaya çıkmasının başlangıç tarihi "1958"dir.²⁸ 1958'de kaleme alınan ve Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesini işleyen milli ve hamâsî eserler, 1990'lara kadar gelir. Hatta günümüzde dahi -az da olsa- Türkiye ve Kıbrıs'ta bu eserlerin yayınlandığını görmekteyiz.²⁹ Türkiye ve Kıbrıs'ta

²⁵ Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi hakkında yapılmış önemli bir çalışma için bak: Emin Onuş, *Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin (1950-2016) Türk Edebiyatına Yansımaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Girne Amerikan Üniversitesi, 2017.

²⁶ Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu çıkan hamâsî eserler hemen her türde kendini gösterir. Başta şiir olmak üzere, roman, öykü, tiyatro türlerinde de çok ciddi sayıda eser neşredilmiştir.

²⁷ Türk edebiyatında Arif Nihat Asya, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Turgut Özakman, Behçet Kemal Çağlar, İbrahim Zeki Burdurlu, Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi önemli isimler de Kıbrıs hakkında eserler kaleme alırlar veya katkıda bulunurlar.

²⁸ Bu konu hakkında yapılmış önemli bir çalışma için bak: Emin Onuş, "1958 Tarihli ve Kıbrıs Temalı Türkiye Kitap Neşriyatı Üzerine", *Edebiyatta Kıbrıs ve Bahar*, (Yay Haz: Kafiye Yinanç-Metin Turan), Başkent Klişe ve Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 2013, s.313-326.

²⁹ Fahri Ersavaş, *Kıbrıs Şiirleri Güldestesi* (Şiir- 2007), Mehmet Topal, *Kıbrıs'ta Türk Olmak* (Tiyatro- 2009), Hüsamettin Tecmen, *Kıbrıs'ta Üç Türk Çocuğu* (Roman- 2010), Özcan F. Koçoğlu'nun, *Kıbrıs Fatihi II. Selim Han* (Çizgi Roman- 2013), Suat Turgut'un *Kıbrıs 1571-1974* (Çizgi Roman- 2014), Ahmet Şerif İzgören, *Kara Oklar Çetesi Kıbrıs-Aziz Barnabas'ın Sırrı* (Roman- 2014) adlı eserleri bunlara örnek olarak gösterilebilir.

yayımlanan bu eserler şüphesiz Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi Edebiyatı konulu millî bir edebiyat doğurmuştur. Bu destansı edebiyatın, başta kahramanları olmak üzere birçok özelliği, Türk eski destan geleneğinin modern türlere uyarlanmış halidir. Dilek Çetindaş'ın konu hakkındaki tespiti şöyledir:

“Bu dönemde yazılan Kıbrıs şiirlerinde Osmanlı devrindeki Kıbrıs fethinin ağırlıklı olarak anlatıldığı destanî şiirler görürüz. Daha sonraki dönemde de Kıbrıs Barış Harekâtı destanlaştırılır.” (Çetindaş 2014: 394).

Kıbrıs Türk Varoluş mücadelesi konulu eserler Kıbrıs ve Türkiye’de 1955’lerden ve özellikle 1958’den itibaren artarak neşredilmeye başlar. Bu konuda başta İstanbul ve Ankara olmak üzere, İzmir, Adana, Amasya, Kayseri, Trabzon, Konya, Rize, Zonguldak gibi birçok ilde kahramanlık temalı eserler neşredilmesi de dikkat çekicidir.³⁰

Kıbrıs ve Türkiyeli şair, yazarların haricinde Türk dünyasından da pek çok şair-yazarın Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesini desteklediklerini, Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri için eserler yazdıklarını biliyoruz.³¹

İşte bu bağlamda dikkat çekici bir eser de Almanya’da işçi olarak çalışan ve vatan hasretini şiirlerine taşıyan gurbetçi şair Ekrem Uc’un 1974’te İstanbul Latin Matbaasında neşrettiği *Almanya Destanı* adlı eseridir. Eser 111 sayfadan ibarettir. Kitabın ön ve arka kapağı mavi-beyaz renklerde. Ön kapakta oturur vaziyette valizi ile bekleyen yolcu bir adam ve tren resmi ile tepede üzgün bakışlarla bakan bir Anadolu kızı yer almaktadır. Kitabın arka yüzünde ise şair Ekrem Uc’un hayatı ile ilgili kısa bir bilgi bulunmaktadır. Kitaba “Almanya Destanı” ile başlayan şair sırasıyla “Vatan”, “Görüş”, “40 Yaşın Şiirleri”, “Gönül Şiirleri” ve en son bölümde de “Kıbrıs Şiirleri” ne yer verir. Bu eserin üçüncü bölümünde Kıbrıs hakkında şiirlere yer verilmiştir. (Uc 1974: 93-111).

Ekrem Uc Kimdir?

³⁰ Kıbrıs davasını yakından takip eden Samsun ve Sivas’ta çokça eser neşredilmesi dikkat çekicidir. Bu illerde Kıbrıs davası ile ilgili yayımların fazla oluşunu, Mustafa Kemal Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkışı ve Sivas’ta yapılan kongrenin insanlar üzerinde etkisinin dağılmadığı şeklinde yorumlamak yanlış olmaz.

³¹ Bu tür eserlere bir örnek için bkz: Feyyaz Sağlam, *Kıbrısname-Güldeste Türk Dünyasında Kıbrıs Şiirleri*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa-KKTC 2005. Türk dünyasında basılan ve burada zikredilmesi gereken önemli bir eser de Azarebaycanlı bir şair, yazar olan Abay Dağlı’nın (Cemil İbrahimoglu Ağayev) 1975’te yayınladığı *Albay* adlı oyunudur. Abay Dağlı bu eseri Kıbrıs’ta şehit olan Albay İbrahim Karaoğlanoglu ve tüm Türk şehitlerine ithaf eder. Eser Türkiye Genelkurmay Başkanlığı tarafından, gençlerin askerî yurtseverlik eğitimi için, önemli bir kaynak olarak değerlendirilerek yayımlanmıştır. (Cabbarlı, 2011, s.83)

Ekrem Uc, Tokat'ın Erbaa kasabasında 1934 yılında doğdu. İlk ve ortaokulu Erbaa'da tamamlayan Ekrem Uc, İstanbul Yapı Enstitüsü mezunudur. Şiir yazmaya ortaokul sıralarında başlar. 1969 yılında Almanya'ya işçi olarak giden şair oradaki Türklerin, işçilerimizin karşılaştıkları zorluklardan etkilenmiş ve bu izlenimlerini şiir yazarak Türk dünyasına aktarmıştır. Şairin Barbaros adında bir oğlu vardır.³²

Ekrem Uc'un *Almanya Destanı* (1974) Kıbrıs Şiirleri

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde kahramanlık temi daha çok ön plâna çıkmaktadır. Bu kahramanlık eserlerinin bir oluşum şekli, iskeleti, birbirine bağlı tem veya motif halkalarından kurulu çok geniş bir yapısı bulunur. Duygu ve düşünce kalıpları, imajlar, kahramanlar, kullanılan sıfatlar da birbirine çok benzemektedir. Bu eserlerde Mehmetçik-Mücahitlerin kahramanlıkları, şehitlerin yüceltilmesi, çocuk-kadın ve yaşlı kahramanlar, bayrak sevgisi ve kutsiyeti, Türk büyüklerinin ve Türk tarihinin yüceltildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde yüceltme motifinin önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Almanya Destanı'nda da tıpkı Türkiye ve Kıbrıs'ta çıkan eserler gibi Asker, şehit ve Türk büyüklerinin yüceltildiğini okuruz.

Şair "Şaşıyor Şimdi" başlıklı şiirinde Türk askerini, Mehmetçiği şöyle yüceltmektedir:

"Zafer türküleri, marşlar söylenir

Yurdum baştan başa coşuyor şimdi

Savaş ânı gönül pek zor eğlenir

Mehmed'im Kıbrıs'ta coşuyor şimdi.

Haberler geliyor, hep zafer zafer,

Dağılmış Kıbrıs'a er, yiğit, nefer

Durmaz Arslanlarım artık bu sefer

³² Şair hakkında sahip olduğumuz bilgiler şimdilik bunlardır.

Mehmed'im Kıbrıs'ta taşıyor şimdi."³³

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde 1974 Barış Harekâtı sırasında şehit düşen Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, en çok yüceltilen şehit komutanlar arasındadır. İnanlı Türk şair Şehriyar'ın "Heyder Baba'ya Selam" adlı ünlü şiirinden -en azından başlığından- etkilendiğini düşündüğümüz "Tarih Baba" başlıklı şiirinde Ekrem Uc, Şehit Albay İbrahim Karaoğlanoğlu için övgüleri dizelere döker:

"Karaoğlanoğlu, yaz soyadını,

<<İBRAHİM>> diye de, bildir adını,

Anlat ona, bu şehitlik tadını,

Tarih Baba, bak kim geldi, kim geldi (...)

Albayım, tarihe yazdırdım seni

Askerin yanında hem de yepyeni

Meraklanma bırakmayız bu kini

Tarih Baba, bak kim geldi, kim geldi." (s.97).

Ekrem Uc *Almanya Destanı*'nda pek çok hamâsî eserde olduğu gibi Fatih Sultan Mehmet ve Bülent Ecevit gibi Türk büyüklerine temas eder:

"Fatih ne demişti? Koca Bizans'a

Alırım Bizans'ı, her yerim yansa

Bu sözlerden düşmanlarım utansa

Saatler şaşırır, sözü şaşırılmaz (...)

³³ Ekrem Uc, "Şaşıyor Şimdi", *Almanya Destanı*, Latin Matbaası, İstanbul 1974, s.102. Çalışmamızda bundan böyle yapılacak olan alıntılar aynı baskıya aittir.

Ne demişti CLAHANA ECEVİT?

Ben Türk'üm demişti, en büyük yiğit

Yazarsın Kıbrıs'a, sen gayrı ağıt

Saatler Şaşırır, sÖzü ŐaŐırmaz” (s.106).

Ekrem Uc “Gördün mü?” başlıklı Şiirinde ise Mustafa Kemal Atatürk ve Or. General Semih Sancar ile Türk ordusunu bütünleŐtirir ve onları yüceltir:

“Atatürk'ün son sÖzleri kulağında Arslan'ın,

Or. General SANCAR'da der Atina'ya

yaslanın,

Uslanın be kahbeler yeter artık, uslanın,

Şaka yaptın, kaka oldu, gördün mü ya Yunanlı.” (s.101).

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde bazı hatırlatmalar da önemli bir tema olarak karşımıza çıkar. Bu hatırlatmalarda en çok üzerinde durulan konuların başında tarihî göndermelerdir. Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi ve 1974 Barış Harekâtı konulu eserlerde yazar-Şairler, Türk tarihinin geçmişini kendi çağında da devam ettirir. Onlar Kıbrıs'ta yaşanan olaylarla geçmiş tarihe dönüş yapar. Hülasa geçmiş tarihe dönüş Türk zaferinin hatırlatılması bir yüceltmedir.

Ekrem Uc “Gördün mü?” başlıklı Őiirde Yunanlılara Kurtuluş Savaşında uğradıkları darbe üzerine bir tarihî göndermede bulunur. Şairin Yunanlıları korkak olmasından dolayı alaylı bir dille eleŐtirdiĐini görmekteyiz.

“Tutamadı yedi düel Kurtuluş Savaşında,

Nasıl kaçtın ey Yunanlı Ağustos otuzunda

O zamanda dolaŐıŐtın ayakları altında,

Şaka yaptın, kaka oldu gördün mü ya Yunanlı?

Sağa sola güvenipte zaman zaman havlama

Hem bu defa o kıçına vururuz büyük yama

Senin işin değil bu, önlüğün tak ye mama

Şaka yaptın, kaka oldu, gördün mü ya Yunanlı?” (s.100).

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde en çok öne çıkarılan kavramlardan biri de Türkiye ve Kıbrıs'ın coğrafi yakınlığıdır. Yazar-şairler eserlerinde bu hatırlatma temine sıkça yer vermekte bu yakınlığı yüce bir değer olarak göstermektedirler.³⁴

Ekrem Uc'un da “Şanlı Mersin” başlıklı şiirinde bir hatırlatma yaptığını ve Kıbrıs-Türkiye yakınlığına işaret ettiğini görmekteyiz:

“Şanlı Mersin, güzel Mersin, gül Mersin

Bak Kıbrıs 'ım, sana doğru geliyor.

Uzat ellerini, onu tut Mersin,

Bak Kıbrıs 'ım, sana doğru geliyor.

Kurtar onu, pis Yunan 'ın elinden,

Sar Kıbrıs 'ı güzel Girne, belinden,

Tut elini, Magosa 'nın kolundan,

Bak Kıbrıs 'ım, sana doğru geliyor.” (s.108).

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi ve 1974 Barış Harekâtı konulu eserlerde yüceltme kahramanlık duygularının zıttı alay, küçük görme ve hicivdir. Bu yüceltme duygusunun karşıtıdır ve eri, kadını, yaşlısı, çocuğuyla kahramanlık gösteren ve trajedi kahramanlar gibi

³⁴ Arif Nihat Asya'nın öğrencilerinden şehit şair Süleyman Uluçamgil, Kıbrıs ayağında bu yakınlığa şiirlerinde çok güzel bir şiir ile dikkat çekmiştir. Hatta onun: *İnanıyorum bir tek vatana / Yüreklere değgin dibelikten / Ne çıkar aramızda Akdeniz varsa / Ne fark var aramızda / Hep aynı sınırlarda savaşmışız / Kimimiz “ölürken” diyoruz / Kimimiz “ölürkana”* şiirinde bu yakınlığa pek güzel temas ettiğini görmekteyiz. (Deliceirmek, 1989, s.17-18).

yücelen Türk insanına karşılık düşman-öteki, hilebaz, hain, korkak, kalleş ve canidir. Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi ve 1974 Barış Harekâtı konulu birçok eserde, yüceltme motifinin karşılığı üzerine, hiciv-satir, alay kurulmuştur. Türk-Yunan (Rum) çatışması ve Rum-Yunan ikilisinin zulümleri üzerine kurulu eserlerde öteki-düşman unsuruna karşı takınılan tavrın ve kullanılan sıfatların Yunan edebiyatındaki örneklere göre daha hafif ve ölçülü kaldığı söylenebilir.

İşte Ekrem Uc'un *Almanya Destanı*'nda da bu hiciv-satir, alay vardır.

Şair "Ne Aptalsın Yunanlı" başlıklı şiirinde Türklüğü yüceltirken Mehmetçikten kaçan Yunan askerini alaylı bir dille anlatır:

"Türk'ün başı eğilmedi ve eğilmez bunu bil

Hiçbir devlet, şerefine uzatamaz biran dil

Mehmetçikten kaçar iken eteklerin çalar zil

Hiç olmazsa bunu öğren, bunu oku Yunanlı" (s.96).

Türk destan geleneğinde *Köroğlu*, *Manas* vb. epik destanları ile *Dede Korkut* kitabında görülen tutsaklık-esirlik hadiseleri, Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi konulu eserlerde de destan kültürümüzün tekrarlanan, ama değişime uğrayan şekliyle karşımıza çıkar.

Ekrem Uc "Ey Zavallı Yunanlı" adlı şiirinde Yunanlıların Türk esirlere olan tutumunu eleştirir:

"Bir acizlik örneğisin, kalleşlikte, eşin yok

Esirlerden ne istersin ey zavallı Yunanlı!

Şu dünyada, yüzün kara, herkes bilir seni kok

Esirlerden ne istersin ey zavallı Yunanlı!

Varmı? sen gibi millet, şu cihana bakıver,

En korkuncu, yamyam bile duysa, mutlak bir

şey der

Hepinizde, kalleşsiniz, içinizde yok bir er

Esirlerden ne istersin ey zavallı Yunanlı!

Bir kalleşten ne beklenir, çünkü kalleş

doğuştan

İnsanlıktan bir eser yok, ne anlarki bağıştan

Bir millet mi sanırsınız farkınız yok naıştan

Esirlerden ne istersin ey zavallı Yunanlı!” (s.99).

Sonuç

Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi ve 1974 Barış Harekâtı konulu eserlerde yer alan motif ve temler aslında Türk kültür ve edebî geleneğinin günümüze yansımalarıdır. Bu motif ve temler yüzyıllar boyunca şair ve yazarların eserleriyle birbirine aktararak devam etmiştir. Özetle Modern-Yeni Türk Edebiyatı ürünlerinde kahramanlık-hamâset konusu ve onu oluşturan, birleştiren motifler, geleneğin değişerek devam eden hâli olarak yorumlanabilir. 1955-1974 yılları arasında verilen ve 1983’te bağımsız KKTC’nin ilânıyla taçlanan süreçte, Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesine, sadece Türkiye, Kıbrıs ve Türk dünyası şair ve yazarlarının değil, Ekrem Uc örneğinde olduğu gibi “gurbetçi-Almanya Türk işçi-şair”leri tarafından da kayıtsız kalınmadığını görüyoruz. Son olarak vaktiyle Almanya’da, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı için Türk halk ozanlarınca okunan plâklar bulunup orada satıldığını belirtelim.

Kaynaklar

Cabbarlı, Nikpur (2011). “Azerbaycan Muhaceret Edebiyatında Kuzey Kıbrıs Olayları”, A. Ü.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S.45, Erzurum.

Çetindaş, Dilek (2014). *Yeni Türk Şiirinde Destan*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Dağlı, Abay (1975). *Albay*, İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Deliceirmek, Orbay (1989). *Süleyman Uluçamgil -Bütün Eserleri-*, Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları-15.

- Onuş, Emin (2017). *Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin (1950-2016) Türk Edebiyatına Yansıması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Girne Amerikan Üniversitesi.
- Onuş, Emin (2013). “1958 Tarihli ve Kıbrıs Temalı Türkiye Kitap Neşriyatı Üzerine”, *Edebiyatta Kıbrıs ve Bahar*, (Yay Haz: Kafiye Yinanç-Metin Turan), Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık Ltd. Şti., s.313-326.
- Sağlam, Feyyaz (2005). *Kıbrısname-Güldeste Türk Dünyasında Kıbrıs Şiirleri*, Lefkoşa-KKTC: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP).
- Uc, Ekrem (1974). *Almanya Destanı*, İstanbul: Latin Matbaası.

In Ekrem Uc's Germany Episode 1974 Cyprus Peace Operation ***

Yard. Doç. Dr. Emin Onuş*

Özge Çaylak**

Abstract

The Cyprus issue has become a particular case appeared after 1950 in Turkey and Cyprus. Poets and writers became a part of this case by integrating with their nation in the context of heroism-propaganda-awakening with the works they published. Hasene Ilgaz Cyprus in 1949 after a work trip to Cyprus from notes penned in Turkey has the distinction of being the first literary work that fire burning. Indeed, in the future has begun serious work increased in Cyprus and Turkey. In Turkey, especially Istanbul, in many provinces, including Ankara and was penned works in many literary genres. In summary, the issue of the Turkish Cypriot Struggle for Existence found its repercussions in the Turkish world, and writers-poets touched the Cyprus issue on one occasion. One of these works is the poetry book named German Epic, published in 1974 by Ekrem Uc, who lived as an expatriate in Germany. In this study, we will interpret the Cyprus poems in the poetry book named German Epic by examining them according to some motifs.

Key Words : Cyprus, 1974 Peace Operation, Epic of Germany, Sublimation, Satire

*** Araştırma Makalesi

* Öğr. Üyesi., Girne Amerikan Üniversitesi, El-mek: eminsonus@gau.edu.tr.

** Girne Amerikan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ozgecaaylak22@hotmail.com

ЕКРЕМ УС'С "НЕМЕЦКИЙ ЭПИК" 1974 КИПРСКАЯ МИРНАЯ ОПЕРАЦИЯ***

Yard. Doç. Dr. Emin Onuş*

Özge Çaylak**

РЕЗЮМЕ

После того, как именно кипрский вопрос перерос в 1950 г., в Турции и на Кипре появились дела. Поэты и писатели стали частью этого дела, интегрировавшись со своей нацией в контексте пробуждения хамаси-пропаганды своими опубликованными произведениями. Хасене Ильгаз Кипр в 1949 году после рабочей поездки на Кипр из заметок, сделанных в Турции, стал первым литературным произведением, которое горит огнем. Действительно, в дальнейшем началась серьезная работа, усиленная на Кипре и в Турции. В Турции, особенно в Стамбуле, во многих провинциях, в том числе в Анкаре, были написаны произведения во многих литературных жанрах. Короче говоря, проблема борьбы киприотов-турок за существование нашла отражение в турецком мире, и писатели и поэты однажды затронули кипрскую проблему. Одно из таких произведений - сборник стихов под названием German Epic, опубликованный в 1974 году Экремом Учем, который жил в Германии в качестве эмигранта. В этом исследовании мы интерпретируем кипрские стихи из сборника стихов «Немецкий эпос», исследуя их по некоторым мотивам.

Ключевые слова: Кипр, Операция мира 1974 года, Немецкий эпос, Возвышение, Сатира.

*** Araştırma Makalesi

* Öğr. Üyesi., Girne Amerikan Üniversitesi, el-mek: eminsonus@gau.edu.tr.

** Girne Amerikan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, ozgecaaylak22@hotmail.com

1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası'nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme**

Arş. Gör. Dr. Çağdaş Yüksel*

Öz

İngiltere neredeyse bütün 19. Yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü savunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile olan güçlü ticari bağları ve Rusya'nın Akdeniz'de güç kazanmasını istememesi İngiliz Hükümeti'nin böyle bir politika izlemesine yol açmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan mali iflas Batı kamuoyunu Türkler aleyhine döndürmüştür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını devam ettiremeyeceğini düşünmüştür. Bu şartlar altında İngiltere Akdeniz'deki üstünlüğünü korumak için Kıbrıs'a göz dikmiştir. Osmanlı topraklarını Rusya'ya karşı savunmak bahanesiyle Kıbrıs'ı askeri bir üs olarak kullanmayı talep etmiştir. Osmanlı yönetimi bir ittifak antlaşması karşılığında Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakmıştır. Kıbrıs'ın işgal edilmesi İngiltere siyasetinde önemli tartışmalara yol açmıştır. 24 Mayıs 1879 tahnide Avam Kamarası'nda Kıbrıs hakkında bir oturum yapılmıştır. Bu oturumda Kıbrıs'ın geleceği üzerine çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Muhalefet İngiltere'nin Kıbrıs'ı belli şartlar dahilinde teslim almasını eleştirmiştir. Buna karşın hükümet ise Kıbrıs'ı ele geçirmenin önemini vurgulamıştır. Oturumda Kıbrıs'ın İngiltere'ye ekonomik bir yük getirip getirmeyeceği de uzun uzun tartışılmıştır. Bu çalışmada Avam Kamarası'nda düzenlenen oturum incelenmiştir. Bu sayede İngiltere'nin Kıbrıs'a olan bakışının daha iyi anlaşılması umulmaktadır. Kıbrıs işgalinden birkaç sene sonra İngiltere'nin Mısır'ı ele geçirmesi Kıbrıs'ın gündem dışında kalmasına yol açmıştır. Buna rağmen İngiltere bir daha adayı boşaltmamış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ilhak etmiştir. İngiliz yönetimi altında Türkler ile Rumlar arasında ilk sorunlar başlamış ve İngiltere'nin adadan çekilmesinden sonra geride ciddi bir Kıbrıs sorunu kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs, İngiltere

** Araştırma Makalesi

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, el-mek: cyuksel@pau.edu.tr 5393995011
ORCID: 0000-0002-2230-3702

Giriş

Milli bir mesele olarak “Kıbrıs Meselesi” Türkiye’nin gündemini uzun yıllardır meşgul etmektedir. Adada sorunların başlangıcı oldukça eskilere gitmektedir. 93 Harbi bu konuda önemli bir kırılma anı olmuştur. İngiltere Akdeniz’deki üstünlüğünü devam ettirmek ve Rusya’nın güneye doğru yayılmasını engellemek için uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkiler içinde olmuştur. Ancak 93 Harbi sonrasında İngiltere Osmanlı İmparatorluğu’nun kısa sürede yıkılacağını düşündüğü için Hindistan yolunu güvende tutmak amacıyla Kıbrıs’a göz dikmiştir. Rusya karşısında zor durumda olan Osmanlı yönetimi İngiltere’nin desteğini sağlamak için adayı belli şartlar dahilinde İngiltere’ye teslim etmiştir. Kıbrıs’ın İngiltere yönetimine verilmesi sonrasında adanın durumu, idaresi ve geleceği İngiltere Avam Kamarası’nda uzun uzun tartışılmıştır. Bu nedenle İngiltere adaya yönelik herhangi bir yatırım yapmamıştır. Kısa bir süre sonra İngiltere Mısır’ı ele geçirmiştir. Gerek donanma için iyi limanlara sahip olması gerek Süveyş Kanalı’na sahip olması nedeniyle Mısır İngiltere’nin Akdeniz’deki üstünlüğünü sürdürmesi için en önemli nokta haline gelmiştir. Bu durum Kıbrıs’ın gözden düşmesine yol açmıştır. Fakat bu durumda bile İngiltere Kıbrıs’ı Osmanlı İmparatorluğu’na iade etmeyi aklından geçirmemiştir. Bu çalışmada Kıbrıs hakkında 24 Mart 1879 günü İngiltere Avam Kamarası’nda yapılan Kıbrıs oturumu analiz edilecektir. Bu sayede İngiliz politikacıların adaya nasıl baktıkları değerlendirilecektir. Ayrıca İngiltere’nin Kıbrıs’a yönelik planları gözler önüne serilecektir.

1.Tarihsel Arka Plan

Kıbrıs adası tarih boyunca Doğu Akdeniz egemenliği için çok büyük öneme sahip olmuştur(Dağlıoğlu, 2019: 6). Mısır, Persler, Roma, Bizans, Araplar ve Venedik gibi Akdeniz’de etkin olan devletler Kıbrıs’a da sahip olarak egemenliklerini perçinlemişlerdir (Zhumatayeva, 2013: 6-7). Osmanlı idaresi 15. yüzyıldan itibaren ada ile ilgilenmeye başlamıştır(Erdoğan, 1993: 48; Kaya, 2018: 216). Kıbrıs, ticaret ve hac yollarını güvenlik altına almak ve Doğu Akdeniz’de devam eden korsanlık faaliyetlerine son vermek için 1570-71 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir(Kazıcı, 2015: 40). Adanın eski sahibi Venedik 1573 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı antlaşmayla beraber ilhakı kabul etmiştir. Böylece Osmanlı Doğu Akdeniz’de önemli bir üs kazanmış ve adaya ilk kez Türk yerleşimleri başlamıştır(Çiçek, 2002: 374). Fetih sonrasında Kıbrıs, Lefkoşa merkez olmak üzere salyaneli bir eyalet haline getirilmiştir(Kazıcı, 2015: 42). Adadaki nüfusun çoğu

Hıristiyan olsa da Osmanlı yönetimi altında Kıbrıs'ta Hıristiyanlar ve Müslümanlar sorunsuz şekilde bir arada yaşamışlardır (Göregen, 2016: 20). Kıbrıs 1571-1878 yılları arasında Osmanlı egemenliğinde kalmıştır (Özmen, 2018: 22).

İngiltere 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurmuş, Rusya'yı Akdeniz'den uzak tutmuş ve böylece Hindistan yolunun güvenliğini sağlamıştır (Göktepe, 2014: 142; Graves, 1999: 8). Bu yüzyılda Osmanlı-İngiliz ilişkilerini belirleyen temel unsur Rusya'nın iki taraf için de yarattığı tehdit olmuştur (Yücel ve Sevim, 1992: 273). Ancak Rusya 1877 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan edince İngiltere dahil Avrupa Devletleri tarafsızlık kalmayı tercih etmişlerdir. İngiltere Rusya'nın savaş sebeplerini Paris Barış Antlaşması'na aykırı bulduğunu ilan etmiş ancak Rusya'nın İstanbul'u işgal etmeyeceğine dair güvence vermesi üzerine savaşa katılmama kararı almıştır (Karal, 2007: 57). Rus kuvvetlerinin İstanbul'a yaklaşması İngiltere'yi harekete geçmeye zorlamış, İngiliz Hükümeti İstanbul'a bir filo göndermiş ve Rusya'nın ilerleyişini durdurmak için Rusya üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır (Özcan, 2017: 532). Plevne'nin düşmesi üzerine Osmanlı Hükümeti mağlubiyeti kabul etmiş ve Rusya ile çok ağır şartlar içeren Ayastefanos Antlaşması yapılmıştır (Türkgeldi, 1987: 45; Küçüköğlü, 2012: 19). Yapılan antlaşma İngiltere başta olmak üzere Avrupa Devletlerinin tepkisini çekmiş, yeni bir antlaşma yapılması için Berlin'de bir kongre düzenlenmiştir. Kongre sonucunda yapılan antlaşmada Avrupa Devletleri lehine bazı değişiklikler yapılarak Rus kazanımları törpülenmiştir (Gencer, 1992: 516-517)

Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması üzerine İngiltere Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü sürdürmek için Kıbrıs'a göz dikmiştir (Alasya, 2002: 380; Karal, 1994: 229-230). Bu duruma İngiltere'nin Rusya'yı Süveyş Kanalı ve Akdeniz'den uzak tutmak için Malta'dan daha doğuda bir adaya ihtiyaç duyması yol açmıştır (Hunt, 1982: 243; Uçarol, 1978: 33). Daha Berlin Kongresi toplanmadan önce İngiltere Osmanlı İmparatorluğu ile bir ittifak antlaşması imzalamak ve böylece Kıbrıs'ı ele geçirmek için harekete geçmiştir. Konferans sırasında İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duyacağını düşünen Osmanlı yönetimi bu antlaşma teklifine olumlu yaklaşırsa da Kıbrıs konusunda büyük bir tereddüt yaşamıştır (Özcan, 2017: 514). Sonunda Osmanlı İmparatorluğu kongre öncesinde 4 Haziran 1878 günü imzaladığı ittifak antlaşması ile Kıbrıs'ı İngiltere'nin yönetimine bırakmıştır (Küçük, 1988: 218; Orhun, 2017: 61). Bu antlaşmayla İngiltere adayı Osmanlı Padişahı adına yönetmeyi ve topladığı vergilerden giderleri çıkarttıktan sonra artanı İstanbul'a göndermeyi kabul etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun adada adalet, eğitim ve din kurumlarını yönetmesine karar verilmiştir. Osmanlı Hükümeti Ermenilerin yaşadığı bölgelerde ıslahat yapmayı kabul etmiş, İngiltere ise

Rusya'nın saldırması durumunda Osmanlı İmparatorluğu'nu siyasi ve askeri olarak desteklemeyi taahhüt etmiştir (Günay, 2007: 116-124).

İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1 Temmuz 1878 günü Kıbrıs hakkında ek bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma ile Müslüman halkın davalarına bakmak üzere şer'i mahkemelerin devam etmesine, vakıfların yönetimi için İngiliz ve Osmanlı hükümetleri tarafından bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir (Kurat, 1968: 89; Beratlı, 2019: 8). Ayrıca Rusya'nın Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltması durumunda yapılan ittifak antlaşmasının sona ermesine ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı geri vermesine hükmedilmiştir (Bozkurt, 2005: 68; Beratlı, 2019: 8). Bundan sonra İngiliz Hükümeti bazı taleplerde bulunarak adadaki konumunu daha sağlam hale getirmeye çalışmıştır. Bu çabalar sonucunda 14 Ağustos 1878 tarihinde yapılan antlaşma ile İngiltere adayı yönettiği süre boyunca hukuki düzenleme yapma ve kanun çıkartma hakkı elde etmiştir. Bundan sonra İngiltere Rumlardan faydalanarak adada konumunu sağlamlaştırmış ve Türk etkisini sınırlandırmıştır (Alasya, 2002: 380).

Akdeniz'deki üstünlüğünü korumak ve Hindistan yolunu güvende tutmak için Kıbrıs'a ihtiyaç duyan İngiltere, adayı Osmanlı İmparatorluğu'na iade etmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir. Ancak İngiltere'nin Mısır'a da yerleşmesi Kıbrıs'ın ikinci planda kalmasına yol açmıştır. Bu durum üzerine Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar adanın Yunanistan'a katılmasını düşünmeye başlamışlardır. Daha 1907 yılında Rumlar adada inceleme yapmaya gelen Cuhrcill'den Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasını talep etmişlerdir. Ancak Churchill bu isteği kesin bir dille reddetmiştir (Özcan, 2017: 519).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın safında katılması üzerine 5 Kasım 1914 günü İngiltere Kıbrıs'ı ilhak ettiğini açıklamıştır (Alasya, 2002: 380; Satan, 2004: 57). Böylece İngiltere antlaşmaların getirdiği tüm yükümlülüklerden kurtulmuş ve adayı tamamen kendi yönetimine almıştır. İngiltere savaş sırasında Yunanistan'a savaşı girmesi karşılığında Kıbrıs'ı vermeyi vaat etmiştir. Ancak Yunan Hükümeti bu teklifi kabul etmemiştir (Satan, 2004: 63). Fakat Kıbrıslı Rumlar adanın Yunanistan'a bırakılması yolunda büyük bir umuda kapılmışlardır. Bu durum ileriki tarihlerde İngiltere'nin başına büyük bir bela açacak ve Kıbrıs Sorununun başlamasına neden olacaktır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu kabul etmiştir (Satan, 2018: 114). Lozan Antlaşması'nda da durum bu şekilde kalmıştır (Yüksel, 2009: 166).

2.İngiltere Avam Kamarası'nda Yapılan Oturum

İngiltere'nin Kıbrıs'a el koyması sonrasında 24 Mart 1879 günü İngiltere Avam Kamarası'nda Kıbrıs'ın durumunu tartışmak üzere bir oturum yapılmıştır. Oturumda ilk olarak Sir Charles Dilke³⁵ konuşmuştur. Konuşmasının başında İngiliz kuvvetlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu desteklemek için Kıbrıs'a çıktıklarının söylendiğini ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta Türkler için örnek bir yönetim kurulacağını ileri sürenlerin olduğunu da belirtmiştir. Eğer bu doğruysa İngiltere'nin Türklerin vergi memuru olacağını ileri sürmüştür. Kıbrıs işgalinin askeri bir olay olduğunu ancak adada artık sivil bir yönetime de ihtiyaç olacağını belirtmiştir. Adada bulunun İngiliz kuvvetlerinin kötü şartlar içinde bulduklarını öne sürerek, hükümetten bu konuda önlem almasını istemiştir. Konuşmasına Kıbrıs işgalinin finansal boyutuna değinerek devam etmiş ve Bahriye Nazırının “*Kıbrıs iyi bir yatırım değil*” sözlerini hatırlatmıştır. Adadan yılda 170.000 pound vergi toplandığını, bunun 115.000 kadarının Osmanlı'ya verildiğini, kalan paranın yönetim için gereken masrafları karşılamadığını söylemiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ın İngiliz hazinesi üzerinde yeni bir yük teşkil ettiğini savunmuştur. Adada Türkler ve Rumlar olmak üzere iki toplum olduğunu ifade etmiştir. Gerek Ortodoks Kilisesi mensuplarının gerek diğer Rumların adadaki Türk yönetiminin sona ermesinden çok memnun olduklarını açıkladıklarını vurgulamıştır. Rumların Türk idaresini Hıristiyan düşmanı olarak nitelendirdiklerini dile getirmiştir. Türklerin devlet işlerinde Rumcayı kabul etmediklerini, Rum din adamlarını Türkçe kullanmaya zorladıklarını iddia etmiştir. Adada İngiliz yönetimi kurulduktan sonra vergi ve gümrük gelirlerinin arttığını savunmuştur. Kıbrıs'taki Türk yönetimi sırasında ada halkına baskı uygulandığını, kişisel yazışmaların bile devlet tarafından incelendiğini söyleyerek yeni yönetimi övmüştür (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1879: 1511-1512, 1514).

Konuşmasında görüldüğü üzere Sir Charles Dilk İngiliz Hükümeti'nden adada sivil bir yönetim kurmasını ve Kıbrıs'a sağlam bir şekilde yerleşmesini talep etmektedir. Kıbrıs'ın zengin bir yer olmadığını ifade ederek Kıbrıs'ın İngiliz hazinesine bir yük getirmemesi için gereken önlemlerin alınmasını istemiştir. İngiltere Kıbrıs'a el koyarken Osmanlı Hükümeti ile yaptığı antlaşma gereği gelirlerin bir kısmını İstanbul'a göndermeyi kabul etmiştir. Bu durum pek çok İngiliz politikacıyı endişelendirmiştir. İngiltere biraz da bu nedenle adada kaldığı süre boyunca Kıbrıs'a hiçbir ciddi yatırım yapmamış sadece adanın stratejik konumundan faydalanarak Akdeniz'deki çıkarlarını korumuştur. Kıbrıs'tan kısa bir süre sonra İngiltere'nin Mısır'a da

³⁵ 1843-1911 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır. Siyasal yaşamını Liberal Parti'de sürdürmüş, partiye Whig'lerin hakim olması için yoğun çaba göstermiştir. Radikal bir liberaldir. Türklerden pek hoşlanmamaktadır.

yerleşmesi Kıbrıs'ın önemini kaybetmesine yol açmıştır. Sir Dilk'in Türk yönetimini eleştirerek adada kurulan İngiliz rejimini övmesi ve Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin gerekli olduğunu ileri sürmesi, İngiltere'nin Kıbrıs işgaline meşruiyet oluşturma çabası olarak yorumlanabilir. Çünkü adadaki Türk yönetiminin kötü olmadığını İngiltere'nin adadaki ilk Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley açıkça ifade etmiştir: “*Türklerin burada uyguladıkları sistemi görünce ben de dahil çoğumuzun onlar hakkındaki görüşleri değişti*” (Gazioğlu, 1996: 43).

Pek çok liberal politikacı gibi Türk karşıtı fikirlere sahip olan Dilk'in bu şekilde hareket etmesi şaşırtıcı değildir. İngilizler adada hakim olmaya çalışırken Rumların gerçeklerle bağdaşmayan iddialarından yararlanmışlardır. İngiltere adada sağlam bir yönetim kurabilmek için Rumlarla işbirliği yaparak Türklerin gücünü kırmayı hedeflemiştir. Fakat desteklediği Rumlar ileride başına bela olmuşlardır.

Bir sonraki konuşmacı Sir Julian Goldsmid³⁶ olmuştur. Kıbrıs'ın taşıdığı askeri önem nedeniyle şimdilik bir general tarafından yönetilmesini ve adada İngiliz askerlerinin konuşlandırılmasını olumlu karşıladığını ifade etmiştir. Kıbrıs bir koloni olmadığı için adanın Sömürgeler Bakanlığı'na değil Savaş Bakanlığı'na bağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Rusya'nın Kara, Ardahan ve Batum'da bulunmasını dengelemek ve Rus yayılmasını durdurmak için İngiltere'nin Kıbrıs'ı elinde tutması gerektiğini belirtmiştir. Kıbrıs'ta kullanıma uygun bir liman bulunmadığını, ancak adanın donanma için çok önemli bir konuma sahip olması nedeniyle mutlaka iyi limanlar yapılması gerektiğini ve bunun da ciddi masraflara yol açacağını ifade etmiştir. Kıbrıs sayesinde Rus donanmasının Akdeniz'deki gücünün sınırlanacağını ve Hindistan yolunun güven içinde kalacağını öne sürmüştür (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1879: 1518-1520).

İngiltere 93 Harbi sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını devam ettiremeyeceğine kanaat getirmiştir. Rusya'yı Süveyş Kanalı ve Hindistan yolundan uzak tutmak için Kıbrıs'a yerleşmeye karar vermiştir. Bu konuşmada görüldüğü üzere İngiliz politikacılar bu durumun oldukça farkındadırlar. Pek çoğu donanmanın Doğu Akdeniz'deki gücünü arttırmak üzere Kıbrıs'a iyi bir liman yapılmasını savunmaktadırlar. Ancak İngiltere büyük savaş gemilerini barındırabilecek bir limanı Kıbrıs'ta inşa etmemiştir. 4 yıl sonra Mısır'ın kontrol altına alınması üzerine Kıbrıs'ta liman yapılmasına da gerek kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirerek Akdeniz'deki hakim konumunu korumak isteyen İngiltere bu nedenle Kıbrıs'ı Osmanlı'ya iade etmeyi hiçbir zaman düşünmemiştir.

³⁶ 1838-1896 yılları arasında yaşamış İngiliz avukat, işadamı ve politikacıdır. 1866-1896 yılları arasında Liberal Parti milletvekili olarak görev yapmıştır.

Sonraki konuşmacı Robert Bourke³⁷ olmuştur. Kıbrıs'a gönderilen kuvvetlerin masraflarının ordu bütçesinden değil, adada kurulacak olan sivil yönetim tarafından karşılanması gerektiğini savunmuştur. Gönderilen kuvvetlerin masraflarının ordu bütçesine dahil edilmesinin hukuken mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Adada tesis edilen Türk hukukunun düzeni sağlamada başarılı olduğunu bu nedenle yeni bir yasal düzenlemeye gerek olmadığını ifade etmiştir. Ancak adada İngiliz yönetimi kurulduğu için kapitülasyonların devam edemeyeceğini dile getirmiştir. Kıbrıs'ta yeni bir hukuk düzeninin hemen kurulmasının imkansız olduğunu vurgulamıştır. Türk hukukunun kötü olmadığını adada ortaya çıkan sorunların zayıflayan hükümet otoritesi ve kötü yönetimden kaynaklandığını belirtmiştir. Kıbrıs işgalinin Türk-Rus savaşı sonrasında ortaya çıkan durumla yakından ilgili olduğunu ifade etmiştir. Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ölçüde güç kaybettiğini ifade ederek bu nedenle İngiltere'nin Süveyş Kanalı'nı koruyabilmek için Kıbrıs'a ihtiyaç duyduğunu dile getirmiştir. İngiltere'nin yine Osmanlı İmparatorluğu ile işbirliğine devam edeceğin, bu sayede bölgedeki gücünü koruyacağını söylemiştir (İngiltere Parlamento Tutanakları, 1879: 1521-1522).

Bu konuşmada ekonomik kaygılar göze çarpmaktadır. İngiltere çıkarlarını korumak için Kıbrıs'ı işgal etmekle yetinmemiş, bir de adada bulunan kuvvetlerinin masraflarını ada halkından çıkartmaya çalışmıştır. Adada İslam hukukunun devam etmesinde bir sakınca görmeyen İngiltere konu kapitülasyonlara gelince kendi hukukunu uygulamaya karar vermiştir. Yapılan ek protokoller nedeniyle adada yasama hakkına sahip olan İngiltere bu konuda aceleci davranmamış ama adayı ele geçirir geçirmez kapitülasyonların uygulanmayacağını duyurmuştur. Yani ada halkına Osmanlı hukuku uygulanırken yabancılara karşı İngiliz hukuku uygulanmıştır (Orr, 2013: 118). Böylece diğer Avrupa devletlerinin Kıbrıs'ta etkin olmalarının önüne set çekmiştir. Robert Bourke'nin konuşmasından İngiltere'nin asıl derdinin Rusya'yı Akdeniz ve Süveyş Kanalı'ndan uzak tutmak olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yine bu konuşmada İngiltere'nin, Osmanlı'nın yıkılacağını düşündüğü bir kez daha göze çarpmaktadır. Sıradaki konuşmacı William Forster³⁸ olmuştur. Kıbrıs'ta uygulanacak hukuk konusunda soru işaretleri olduğunu ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Hükümetin Kıbrıs'ın İngiliz idaresinde olduğunu söylediğini hatırlatmıştır Bu durumda adada Türk hukukunun devam etmesinin sorun yaratıp yaratmayacağını sormuştur. Kıbrıs'ta çalışanlara yönelik uygulanacak

³⁷ 1827-1902 yılları arasında yaşamış İngiliz devlet adamı ve siyasetçidir. Muhafazakar Parti milletvekilliğinin yanı sıra 1874-1880 ve 1885-1886 yıllarında Dışişleri Bakanlığı müsteşarı olarak görev yapmıştır. 1886-1890 yıllarında Hindistan'da Madras valiliği yapmıştır.

³⁸ 1818-1886 yılları arasında yaşamış İngiliz devlet adamı ve siyasetçidir. 1870 yılında Milli Eğitim Bakanı olmuştur. 1880-1882 yılları arasında İrlanda İçişleri Bakanlığı görevinde bulunmuştur.

yönetmelik hakkında hükümetten detaylı bilgi istemiştir. Daha önce hükümetin yayınladığı beyannamenin yeterli olmadığını savunmuştur. Her Kıbrıslının bir ay hükümete çalışması fikrinin yanlış olduğunu söylemiştir. Hükümetin adil davranması gerektiğini ifade etmiştir. Eğer Kıbrıs'ta kurulacak yönetimin Türklere örnek olması planlanıyorsa, İngiltere'nin adada özgür ve adil bir yönetim kurması gerektiğini dile getirmiştir. Hiç kimsenin zorla çalıştırılmayacağını, insanların sadece isteğe bağlı ve ücretli olarak çalıştırılmaları gerektiğini belirtmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1537,1539,1541).

Gerçekten de Kıbrıs'ın hukuki durumu bir süre muallakta kalmıştır. Bu nedenle İngiltere ile Osmanlı Hükümeti arasında 1 Temmuz 1878 günü bir antlaşma yapılmış ve hukuk meselesi biraz olsun açıklığa kavuşturulmuştur. 14 Ağustos günü yapılan antlaşma ile beraber belirsiz durum tamamen ortadan kaldırılmış ve İngiltere'ye adada hukuki düzenleme yapma ve konu çıkartma hakkı tanınmıştır. Bu durum İngiltere'nin Kıbrıs'a tamamen hakim olmasına olanak sağlamıştır. Fakat İngilizlerin ada halkına yönelik muameleleri İngiliz politikacılar ve yöneticiler tarafından da eleştirilmiştir. Kıbrıs'taki yüksek komiserin maiyetinde bulunan Dixon İngiliz yönetimi altında Kıbrıs halkının serf durumuna düştüğünü söylemiştir(Gazioğlu, 1996: 43).

Sonraki konuşmacı Sir George Balfour³⁹ Kıbrıs'ta tuz tekelinin ve vergisinin kaldırıldığını ve bu durumun ada halkı ve tüccarlar için önemli bir gelişme olduğunu söylemiştir. Baskıcı hükümetlerin halkı fakir halde tutarak halkın gelişmesine imkan tanımadıklarını ifade etmiştir. İslam hukukunun kötü olmadığını ancak adanın durumunu diğer adalarla kıyaslayınca sorunun görüldüğünü belirtmiştir. Serbest ticaretin ada halkının refahını arttıracığını öne sürmüştür (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1542-1545).

Burada bir kez daha ekonomik kaygılar göze çarpmaktadır. İngiliz politikacılar, Kıbrıs'ın işgal edilmesini ve Doğu Akdeniz'de güç kazanılmasını olumlu karşılamışlar, ancak bununla yetinmeyerek adadan maksimum gelir elde etmenin de peşine düşmüşlerdir. Bakıldığı zaman Kıbrıs'ın önemli bir yer altı kaynağına sahip olmadığı ve ekonomisinin kötü olduğu kolayca anlaşılmaktadır. İngiltere'yi adaya getiren Hindistan yolunun güvenliğini sağlamada yapacağı stratejik katkıdır. Ancak İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi sonrasında Kıbrıs bir anda önemini kaybedecektir.

Sir George Balfour'un Türk yönetimini kötülemesi ise gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Pek çok İngiliz Türk yönetiminin kötü olmadığını bildikleri halde İngiliz yönetimini meşru göstermek

³⁹ 1809-1894 yıllarında yaşamış İngiliz asker ve siyasetçidir. 18772-1892 yılları arasında Liberal Parti milletvekili olarak görev yapmıştır.

için Osmanlı idaresini kötülemişlerdir. Bir kısmı ise radikal Hıristiyan oldukları için Müslüman bir idarenin sona ermesini arzulamışlardır. Nitekim Kıbrıs'ta uzun yıllar valilik yapan Sir Ronald Storrs Kıbrıs'taki Osmanlı idaresi hakkında "*her hangi bir Hıristiyan idaresinden daha toleranslı bir idareydi ama yine de bir kafir idaresiydi*" demiştir (Beratlı, 2019: 10).

Sıradaki konuşmacı Sir Edmund Lechmere⁴⁰ söz almıştır. Adada kısa bir süre kaldığını, bu süre içinde İngiliz kuvvetlerinin güneş nedeniyle çok sıkıntı çektiklerine şahit olduğunu söylemiştir. Çadırların yetersiz kaldığını belirterek askerler için yeterince hazırlık yapılmamasını eleştirmiştir. Yiyecek konusunda zaman zaman sorun yaşandığını ve hastalık miktarının az olmadığını ifade etmiştir. Kıbrıs'ın coğrafi olarak önemli bir konuma sahip olduğunu ve reform yapmaya uygun durumda bulunduğunu dile getirmiştir. Ada başpiskoposunun İngiliz idaresinden çok memnun olduğunu, İngilizlerle Rumların uyum içinde çalıştıklarını belirtmiştir. Adada İngiliz yönetiminin çözmesi gereken sorunlar olduğunu da kabul etmiştir. Adada gümrüklerin düzenlenmesini ve vergilerin düşürülmesini tavsiye etmiştir. Kıbrıs'ta kazanılacak başarıların İngiltere'nin prestijini arttıracığını ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1545-1546).

Kıbrıs'a gönderilen İngiliz askerleri ilk zamanlarda gerçekten sıkıntı çekmişlerdir. Bunda İngiliz Hükümeti'nin yeterli hazırlığı yapmamasının önemli rolü vardır. Bu duruma adaya bir an önce yerleşme endişesi neden olmuştur. Adadaki Rumların İngiliz yönetimini memnuniyetle karşılamaları, adanın Yunanistan'a verilmeyeceğinin anlaşılması sonrasında zamanla kızgınlığa dönüşecektir. İngiltere adada Türk etkisini kırmak için Rumlarla işbirliği yapmış ancak uzun vadede ciddi sorunlar yaşamıştır.

Bir sonraki konuşmacı Henry Samuelson⁴¹ olmuştur. Kıbrıs nüfusunun büyük bölümünün adanın İngiliz idaresine geçmesini memnuniyetle karşıladığını ileri sürmüştür. Geçmişte Kıbrıs'ta yaşanan sorunların ada halkından değil Türk yönetiminden kaynaklandığını iddia etmiştir. Adada bazı sağlık sorunları yaşandığını ancak durumun iyiye gittiğini ifade etmiştir. Kıbrıs'ta Türk yönetiminden kalma despotik iş hukukunun değişmesi gerektiğini belirtmiştir. Adada donanmaya uygun bir liman inşa edilmesi için henüz bir adım atılmamasını eleştirmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1547-1551).

Gerçekte pek çok İngiliz Kıbrıs'taki Osmanlı idaresinin kötü olmadığını itiraf etmiştir. Ancak buna rağmen bazıları önyargıları veya beklentileri nedeniyle Türk yönetimini kötülemeye

⁴⁰ 1826-1894 yılları arasında yaşamış İngiliz siyasetçidir. 1866-1895 yılları arasında Muhafazakar Parti milletvekili olarak görev yapmıştır. Uluslararası Kızılhaç örgütünün kurulması için büyük çaba göstermiştir.

⁴¹ 1845-1937 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır. 1868-1885 yılları arasında Liberal Parti milletvekili olarak parlamentoda yer almıştır.

devam etmişlerdir. Kıbrıs'a el konması sonrasında adaya liman yapılması meselesi ise uzun süre İngiliz politik gündemini meşgul etmiştir. Modern savaş gemilerini barındıracak bir liman bulunmayışı Kıbrıs'ın en büyük handikabı olmuştur. İngiltere 1882'de Mısır'a yerleşince İskenderiye limanını kullanmaya başlamış ve Kıbrıs'a bir liman inşa edilmesi projesi rafa kaldırılmıştır.

Sonraki konuşmacı Sir George Elliot⁴² konuşmasına Kıbrıs'ın coğrafi durumundan bahsederek başlamıştır. Kıbrıs'ın küçük bir ada olduğunu ve verimli bir akarsuya sahip olmadığını belirtmiştir. Pek çok şehrin sağlık problemi ve su sıkıntısı yaşadığını dile getirmiştir. Bütün sorunlara rağmen adanın ıslah edilebileceğini ve ıslah projesinin başarılı olabileceğini ileri sürmüştür. Konuşmasının devamında adanın İngiliz kontrolü altında olduğunu, bu nedenle adada köleliğe izin verilemeyeceğini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1552-1553).

Konuşmalarda sık sık Kıbrıs'ın fakir bir ada olduğu vurgulanarak, ekonomiyi geliştirmek için reform yapılması gerektiği öne sürülmüştür. Kıbrıs'ta uygulanacak hukuk meselesi de yoğun olarak tartışılmıştır. Bu durum İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu arasında da bir süre fikir ayrılığı yaratmış ve bu durumu çözmek için ayrı bir antlaşma yapılmıştır.

Sonraki konuşmacı Thomas Brassey⁴³ konuşmasına Kıbrıs'ta yaptığı gözlemleri anlatarak başlamıştır. Kıbrıs'a tarafsız ve önyargısız gittiğini söylemiştir. Kıbrıs'ın verimli bir ada olduğunu, iklimi nedeniyle askeri bir üs olmaya uygun görünmediğini, ancak önemli bir nakil istasyonu olduğunu belirtmiştir. Adaya ilk kez İngiliz kuvvetleri geldiğinde adanın sağlıksız ve sefalet içinde olduğunu öne sürmüştür. Hükümetin liman yapmak için düşündüğü Famagousta'nın Kıbrıs'ın en sağlıksız şehri olduğunu ifade etmiştir. Donanmanın yaz aylarında burada konaklaması durumunda pek çok askerin ciddi sağlık sorunları yaşayacağını ileri sürmüştür. İngiliz yönetiminin kalıcı olduğunun anlaşılması sonrasında adadaki şarap üretiminin ikiye katlandığını belirtmiştir. Hükümete adanın geleceğini sormuştur. İngiltere'nin Sultanın vergi toplayıcısı durumuna düştüğünü söyleyerek bu durumu eleştirmiştir. Ada halkı fakir olduğu için vergi düzenlemesi yapılması gerektiğini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1854-1857).

⁴² 1814-18993 yılları arasında yaşamış işadama ve politikacıdır. Politik kariyerini 1868-181892 yılları arasında Muhafazakar Parti'de sürdürmüştür. İngiltere Başbakanı Disraeli'yi Süveyş Kanalı'na yatırım yapması konusunda teşvik edenlerden birisidir. Mısır yönetimine mali konularda danışmanlık yapmıştır.

⁴³ 1836-1918 yılları arasında yaşamış İngiliz yönetici ve siyasetçidir. Victoria şehri valiliği dışında Liberal Parti milletvekili yapmıştır.

Bu konuşmada Kıbrıs'ta yaşanan sağlık sorunları bir kez daha tekrarlanmıştır. İngiltere'nin bölgeye iklime alışık olmayan kuvvetler göndermesi bazı sağlık sorunlarına yol açmıştır. İngiliz politikacılar bu nedenle sık sık hükümetlerini eleştirmişlerdir. Adada toplanan vergilerin bir kısmının İstanbul'a gönderilmesi de pek çok politikacıyı rahatsız etmiştir. Bu durum Thomas Brassey'in konuşmasında da görülmektedir.

Daha sonra Sir John Hay⁴⁴ söz almıştır. Kıbrıs'ın sağlık sorunlarının çözülmesini talep ederek Hong Kong'da yapılanları örnek göstermiştir. Kıbrıs'ın Süveyş Kanalı ve Hindistan yolunu korumak için çok önemli olduğunu, ayrıca Akdeniz'deki donanma için iyi bir durak noktası teşkil ettiğini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1557-1559).

Bu konuşmada Kıbrıs'ın coğrafi ve stratejik önemine vurgu yapılmaktadır. Böylece İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı desteklemek için değil kendi çıkarlarını korumak için adaya çıktığı kolayca anlaşılmaktadır.

Sıradaki konuşmacı John Dodson⁴⁵ olmuştur. Kıbrıs'a gönderilen İngiliz askerlerinin sağlık sorunları yaşamalarını adada yeterli hazırlık ve düzenleme yapılmamasına bağlamıştır. Benzer durumun Cebelitarık ve Batı Hindistan'da da yaşandığını hatırlatmıştır. Kıbrıs ikliminin doğudaki herhangi bir noktadan daha tehlikeli olmadığını sorunun hükümetin hatalarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Büyük limana sahip küçük adaların donanma için iyi ikmal noktaları olduğunu söyleyerek, Kıbrıs'ın limanı olmayan büyük bir ada olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan ittifak süresince İngiltere'ye bırakıldığını hatırlatarak, İngiltere'nin adayı boşaltması durumunda ada için harcanan paranın ne olacağını sormuştur. Adanın iadesi durumunda yapılan harcamalar karşılığında bir tazminat alınıp alınmayacağı hakkında hükümetten bilgi istemiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1559-1562).

İngiliz kuvvetlerini sağlık durumu nedeniyle İngiliz Hükümeti oturum boyunca eleştirilmiştir. Adanın geleceği ve liman meselesi de pek çok konuşmada ana gündem maddesi olmuşlardır. Ayrıca adanın iadesi durumunda yapılan masrafların ne olacağı endişesi de ön plana çıkmaktadır.

Sonraki konuşmacı Mac Iver, Kıbrıs'ta liman yapılması için hazırlanan rapora göre Famagousta'nın liman inşası için uygun olduğunu söyleyerek konuşmasına başlamıştır. İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta adım adım ilerlemesi gerektiğini, çok hızlı hareket etmeye ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Adada yapılacak düzenlemelerin ada halkına katkı sağlayacak şekilde

⁴⁴ 1821-1912 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır. 1862-1885 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır.

⁴⁵ 1825-1897 yılları arasında yaşamış Liberal Parti üyesi İngiliz politikacıdır.

planlanması gerektiğini ifade etmiştir. Kıbrıs'ta Türk idaresinin son bulması sonrasında, adanın İyon Adaları gibi Yunanistan'a verileceği iddialarını eleştirerek, adanın İngiliz İmparatorluğu'nda kalması gerektiğini savunmuştur (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1563-1564).

İngiltere Kıbrıs'ı ele geçirir geçirmez adanın Yunanistan' verilip verilmemesi konusunda tartışma başlamıştır. Birçok politikacı bu fikre karşı çıkmışlardır. Kıbrıs'ın elde tutulmasının İngiliz İmparatorluğu'na büyük katkı yapacağını pek çok kişi ileri sürmüştür. Adadaki Rumlar çok erken tarihlerden itibaren adanın Yunanistan'a katılmasını arzu etmişlerdir. İngiliz Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında adayı Yunanistan'a teklif etmesi Rumları iyice cesaretlendirmiştir. Yunanistan'ın bu teklifi reddetmesi meseleyi İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar ertelemiştir.

Bu konuşma sonrasında Sir William Harcourt⁴⁶ söz almıştır. Konuşmasının başında Kıbrıs ile İyon Adaları'ndaki durumun farklı olduğunu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmeyeceğini ileri sürmüştür. Famagousta'nın liman yapmak için uygu bir yer olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'ta ciddi bir maddi sıkıntı olduğunu kabul ederek, adaya yönelik projeler için yeterince kaynak bulunmadığını ifade etmiştir. Hükümeti Türkler lehine hareket etmekle suçlamıştır. Ayrıca hükümetin sivil ve askeri öncelikler arasında denge kuramadığını ileri sürmüştür. Kıbrıs için bir hukuki düzenleme yapılmamasının Kıbrıs'ta sorunlar yarattığını söyleyerek hükümeti eleştirmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1566-1571).

Kıbrıs'a el koyulmasına rağmen pek çok politikacının İngiliz Hükümeti'ni Türkler lehine politika izlemekle eleştirmesi gerçekten ilginçtir. Ayrıca adaya yönelik başarılı bir politika izlemediği gerekçesiyle hükümete pek çok eleştiri gelmiştir. Kıbrıs'ta uygulanacak hukuk konusu da uzun süre gündemi meşgul etmiştir.

Sıradaki konuşmacı Sir John Holker⁴⁷ adada İngiliz hukukunun hakim olacağını ifade etmiştir. Sultan ile Kraliçe arasında yapılan protokolde bunun açıkça görülebileceğini söylemiştir. İşgal koşullarının antlaşmada belirtildiğini, antlaşmada İngiliz yönetimine adaya yönelik kanun çıkartma hakkı verdiğini dile getirmiştir. Sultan'ın adayı ve idaresini İngiltere'ye verdiğini hatırlatarak bu nedenle Kıbrıs'ta kapitülasyonların geçerliliğini yitirdiğini öne sürmüştür (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1572-1576).

⁴⁶ 1827-1904 yılları arasında yaşamış İngiliz hukukçu, gazeteci ve siyasetçidir. Siyasi yaşamını Liberal Parti'de geçirmiştir.

⁴⁷ 1828-1882 yılları arasında yaşamış İngiliz hukukçu ve politikacıdır. 1878-1882 yılları arasında Muhafazakar Parti milletvekilliği yapmıştır.

Gerçekten de Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakan antlaşma sonrasında İstanbul ile Londra arasında yapılan ikinci bir antlaşma ile İngiliz Hükümeti'ne Kıbrıs'ta hukuki düzenleme yapma hakkı tanınmıştır. Bundan sonra İngiltere ada halkı için bir süre daha Osmanlı hukukunu devam ettirmiş ancak adaya gelen yabancılara İngiliz hukukunu uygulamıştır. Böylece İngiltere asıl endişesi olan kapitülasyonlar meselesini ortadan kaldırmış ve diğer Avrupa devletlerinin adada nüfuz kazanmalarına engel olmuştur.

Sonraki konuşmacı Sir Henry James⁴⁸ olmuştur. İlk olarak Avam Kamarası'nın Kıbrıs'taki idari ve hukuki durumu daha iyi öğrenmeye çalıştığını ifade etmiştir. Asıl amacın hükümetle kavga etmek olmadığını dile getirmiştir. Kıbrıs ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki durum hakkında İngiliz Hükümeti'nden detaylı bilgi talep etmiştir. Kıbrıs'ta nasıl bir hukuki düzenleme yapılacağını sormuştur (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1577-1578).

İngiliz Hükümeti adaya yönelik hukuki düzenleme yapma hakkı kazansa da mevcut durumu bir süre daha devam ettirmiştir. Sadece kapitülasyonlar vasıtasıyla Avrupa Devletleri'nin adada nüfuz kazanmalarının önüne geçmiştir.

Sonra söz alan kişi Stafford Northcote⁴⁹ olmuştur. Kıbrıs'taki hukuki durum ile ilgili tartışmaları gereksiz bulduğunu ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Konuşmasının devamında adadaki Osmanlı yönetiminin başarısız olduğunu ileri sürmüştür. Osmanlı idaresine ve hukukuna güven duyulmadığı için kapitülasyonların ortaya çıktığını iddia etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1580-1584).

İngiltere adadaki yönetimini meşru göstermek için Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı iyi yönetemediğini sık sık iddia etmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu kapitülasyonları kaldırmak istediğinde Osmanlı hukukunun yetersiz olduğunu bu nedenle kapitülasyonlar rejiminin devam etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Kıbrıs meselesinde de benzer tavır takınarak adada artık Osmanlı hukuku uygulanmadığı için kapitülasyonlara ihtiyaç olmadığını dile getirmiştir.

Bir sonraki konuşmacı Sir Farrer Herchell⁵⁰ olmuştur. Kıbrıs'ta yaşayanların artık İngiliz idaresi altında olduklarını ve bu nedenle adada İngiliz hukukunun uygulanacağını söylemiştir. Sir Hardinge Giffard⁵¹ adanın tamamıyla İngiliz idaresine bırakıldığını, kapitülasyonların

⁴⁸ 1828-1911 yılları arasında yaşamış İngiliz siyasetçidir.

⁴⁹ 1818-1897 yılları arasında yaşamış muhafazakar İngiliz politikacıdır. 1885-1886 Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmiştir.

⁵⁰ 1837-1899 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacı ve devlet adamıdır. Siyasi yaşamını Muhafazakar Parti'de geçirmiştir.

⁵¹ 1823-1921 yılları arasında yaşamış İngiliz avukat ve siyasetçidir. Politik kariyerine 1868 yılında Muhafazakar Parti'de başlamıştır.

Sultan ile yabancı devletler arasında yapılan antlaşmalara dayandığını, bu nedenle Kıbrıs'ta kapitülasyonların devam etmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1585-1586).

İngiltere adaya diğer devletlerin müdahale etmesini engellemek ve gümrük vergilerinden faydalanmak için kapitülasyonların devam etmediğini adayı ele geçirdikten sonra sık sık vurgulama ihtiyacı hissetmiştir. Ada halkına yönelik statüyü değiştirmek için ise hiç acele etmemiştir. Aslında bu durum adadaki Osmanlı yönetiminin kötü olmadığını kabul edilmesidir.

Sir Henry Selwin-Ibbetson⁵² hükümetin Kıbrıs'a malzeme sevkiyatı ile ilgili güçlüklerle hazırlıklı olduğunu belirtmiştir. Lord Frederick Cavendish⁵³ Kıbrıs'a yönelik gider tahminlerinin doğru olmasını umduğunu söylemiştir. Mitchell Henry⁵⁴ Kıbrıs'a yönelik masraflar üzerine parlamentoda daha detaylı tartışmalar yapılması gerektiğini ifade etmiştir (İngiltere Parlamento Arşivi, 1879: 1588-1589).

Bu konuşmalardan İngiliz politikacılar için Kıbrıs'ın ekonomik durumunun önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Özellikle Kıbrıs'ta yapılacak yatırımların akıbetini merak ettikleri için adanın geleceği ile ilgili pek çok soru sorulmuştur.

3.Sonuç

Kıbrıs'a el koyulması sonrasında İngiltere de çeşitli tartışmalar başlamıştır. Kıbrıs üzerine Avam Kamarası'nda yapılan oturumda Kıbrıs'ın ele geçirilmesinin genel olarak olumlu değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Ancak adanın durumu ve mevcut şartlar konusunda hükümete bazı eleştiriler yapılmıştır. Muhalefet Kıbrıs'a gönderilen kuvvetler için yeterince hazırlık yapılmamış olmasını şiddetle eleştirmiştir. Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili hükümete pek çok soru yöneltmiştir. Özellikle Kıbrıs'ta uygulanacak hukuk ve Kıbrıs ekonomisi pek çok açıdan tartışılmıştır. Muhalefet hükümetten Avrupa Devletleri'nin kapitülasyonlar vasıtasıyla adaya nüfuz etmelerinin önüne geçilmesini talep etmiştir. İngiliz Hükümeti adadaki yönetimini güçlendirmek ve diğer Avrupa devletlerinin adaya nüfuz etmelerinin önüne geçmek için Osmanlı İmparatorluğu ile ayrı bir antlaşma yaparak Kıbrıs'a yönelik hukuki düzenleme yapma

⁵² 1826-1902 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır. Siyasi yaşamını Muhafazakar Parti'de geçirmiştir. 1874-1878 yılları arasında İçişleri Bakanlığı'nda müsteşar olarak görev yapmış 1878-1880 yılları arasında ise Hazine Bakanlığı görevini yürütmüştür.

⁵³ 1836-1882 yılları arasında yaşamış İngiliz politikacıdır. Politik yaşamını Liberal Parti'de geçirmiştir. Gladstone Hükümeti döneminde İrlanda'dan sorumlu bakan olmuş ancak Dublin'de uğradığı saldırıda hayatını kaybetmiştir.

⁵⁴ 1826-1910 yılları arasında yaşamış İngiliz finansçı ve politikacıdır. 1871-1885 yılları arasında milletvekilliği yapmıştır.

hakkını elde etmiştir. İngiltere Kıbrıs'a sağlam bir şekilde yerleştikten sonra gücünü arttırmak için adadaki Rumlarla işbirliği yapmıştır. Bu durum uzun vadede Türkler ile Rumlar arasında çatışmalara yol açacaktır.

Avam Kamarası'nda Kıbrıs'a bir liman inşa edilip edilmemesi hakkında da bir tartışma yaşanmıştır. Liman inşası konusunda çeşitli raporlar hazırlanmış ve gözlemler yapılmıştır. Ancak liman tartışması sürüp gitmiştir. 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi üzerine donanma için uygun liman bulunmuş ve Kıbrıs bir anda önemini kaybetmiştir.

Muhalefet adanın geleceğinin belirsiz olması nedeniyle adaya yatırım yapılmasına karşı çıkmıştır. Adada toplanan vergilerden İstanbul'a pay gönderilmesi de ciddi eleştirilere yol açmıştır. Neticede İngiltere adaya ciddi bir yatırım yapmamış ancak adayı Osmanlı İmparatorluğu'na iade de etmemiştir. Avam Kamarası'ndaki oturum incelendiği zaman ne hükümetin ne de muhalefetin böyle bir şeyi aklından geçirmediği kolayca anlaşılmaktadır.

Avam Kamarası'nda yapılan oturum değerlendirildiğinde hemen herkesin Kıbrıs'ın işgal edilmesinden memnun olduğu görülmektedir. Adadaki askerlerin durumu, adanın ekonomisi, adada uygulanacak hukuk ve liman meselesi yüzünden çeşitli tartışmalar yaşansa da hiç kimse Kıbrıs işgalini memnuniyetsizlikle karşılamamıştır. Kıbrıs'ta Osmanlı idaresinin kötü olmadığı takdir edilse de İngiltere'nin çıkarlarına uygun olduğu için adanın işgal edilmesinin isabetli olduğu fikri ağırlık kazanmıştır. Avam Kamarası'nda yapılan oturumda bazı kişiler Osmanlı yönetiminin Rumlara kötü davrandığını ileri sürse de ada hakkında rapor hazırlayanlar bu durumun böyle olmadığını ifade etmişlerdir. Raporlarda Türkler ile Rumlar arasında bazı sorunlar yaşandığı ifade edilmiş ancak bundan dolayı Osmanlı yönetimi suçlanmamıştır. İngiliz Hükümeti de Rus tehdidinin engellenmesi ve İngiliz çıkarlarının korunması için ada işgalinin kaçınılmaz olduğu tezini savunmuştur. Muhalefet bazı noktalara itiraz etse de hükümetin bu tezini tamamen reddetmemiştir. Bu bağlamda bakıldığında Kıbrıs işgalinin doğru olup olmadığından ziyade Kıbrıs'a yönelik izlenecek politikanın daha fazla tartışma konusu olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kaynaklar

ALASYA, Halil Fikret (2002). "Kıbrıs; İngiliz İşgali ve İdaresi". *İslam Ansiklopedisi*. C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 380-383.

BERATLI, Nazım (2019). "Kıbrıs'ta Sömürge Yönetimi Başlarında Britanya Yönetimi Altında Osmanlı Vatandaşı Olarak Kıbrıslı Türkler". *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3(5), 7-16.

- BOZKURT, Bekir (2005). *İngiltere'nin Kıbrıs Adasını İlhak Süreci*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİÇEK, Kemal (2002). "Kıbrıs; Osmanlı Dönemi". *İslam Ansiklopedisi*, C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 274-380.
- DAĞLIOĞLU, Burcu (2019). *1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası*. Doktora Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- ERDOĞDU, Akif (1993). "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskan Teşebbüsü". *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*. Ankara. 44-56.
- GAZİOĞLU, Ahmet (1996). *ENOSİS Çemberinde Türkler*. İstanbul: CYREP Yayınları.
- GENCER, Ali İhsan (1992). "Berlin Antlaşması". *İslam Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 516-517.
- GÖKTEPE, Cihat ve BİLGİÇ, Tuba (2014). "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs". *Bilig.* (0)68. 141-168.
- GÖREGEN, Mustafa (2016). "Bir Arada Yaşama Tecrübesi Bakımından Osmanlı Dönemi Kıbrıs". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*. 2(1). 19-30.
- GRAVES, Philip (1999). *İngilizler ve Türkler*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- GÜNAY, Nejla (2007). "Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi". *Gazi Akademik Bakış*. 1(1). 115-126.
- HUNT, David (1982). "The British Period". *Footprints in Cyprus*, Ed. David Hunt, Trigraph, 236-259.
- İngiltere Parlamento Tutanakları*. Avam Kamarası. "Kıbrıs, Gözlemler". 24 Mart 1879. 1509-1593.
- KARAL, Enver Ziya (1994). *Osmanlı Tarihi V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARAL, Enver Ziya (2007). *Osmanlı Tarihi VIII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KAYA, Yakup ve YETER, Bülent (2018). "Demokrat Parti Döneminde Kıbrıs Sorunu". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2). 215-229.
- KAZICI, Ziya (2015) "Osmanlı Fethinden Sonra Kıbrıs Halkına Yapılan Muamele". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*. 1(1). 39-47.
- KURAT, Tekin (1968). *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- KÜÇÜK, Cevdet (1988). "Abdülhamit II". *İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 216-224.

- KÜÇÜKOĞLU, Bayram (2012). *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ORHUN, Fatma Çalık (2017). “Kıbrıs Türkü’nün Milli Mücadelesi”. *Tarih Kritik Dergisi*. 3(3). 61-64.
- ORR, Captain (2013). *İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs 1918*. Çev. Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- ÖZCAN, Tuğrul (2017). “Cyprus in the Process of Transition to Modern Ottoman Diplomacy (1856-1878)”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(2). 508-523.
- ÖZMEN, Süleyman (2018). “Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri”. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*. 2(3). 21-33.
- SATAN, Ali (2004). “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 0(6), 55-70.
- SATAN, Ali (2018). “İki İmparatorluk İki Kıbrıs Dosyası: 1919 Yılında Osmanlı ve İngiltere Diplomatlarının Çantalarındaki Kıbrıs Evrakı”. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*. 1(2). 108-119.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat (1987). *Mesail-i Mühime-i Siyasiye II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- UÇAROL, Rıfat (1978). *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Antlaşması (Adanın İngiltere’ye Devri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- YÜCEL, Yaşar ve SEVİM, Ali (1992). *Türkiye Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YÜKSEL, Dilek (2009). “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 8(18). 161-184.
- ZHUMATAYEVA, Dinora (2013). *Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekatı’nın SSCB Kamuoyuna Yankıları*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

**A Study On The Cyprus Session In The House Of Commons
Of Great Britain In 1879****

Arş. Gör. Dr. Çağdaş Yüksel*

Abstract

Great Britain defended the territorial integrity of the Ottoman Empire for almost the entire 19th century. The British government to pursue such a policy because Great Britain does not want Russia to gain power in the Mediterranean and she has strong commercial ties with the Ottoman Empire. However, financial bankruptcy in the Ottoman Empire turned the Western public opinion against the Turks. After the 1877-1878 Ottoman-Russian war, Great Britain thought that the Ottoman Empire could not survive. Under these conditions, Great Britain wanted to seize Cyprus to maintain her superiority in the Mediterranean. She demanded to use Cyprus as a military base on the pretext of defending the Ottoman lands against Russia. The Ottoman administration left Cyprus to Great Britain in exchange for an alliance agreement. The occupation of Cyprus has led to important debates in British politics. The opposition criticized the Great Britain's taking over of Cyprus under certain conditions. On the other hand, the Government emphasized the importance of seizing Cyprus. In the session, it was discussed at length whether Cyprus would bring an economic burden to Great Britain. In this study, the session held in the House of Commons was examined. In this way, it is hoped that the British view of Cyprus will be better understood. Great Britain's conquest of Egypt a few years after the Cyprus invasion has left Cyprus out of the agenda. However, Great Britain never handed over to the Ottoman Empire and annexed it during the First World War. Under the British rule, the first problems started between Turks and Greeks, and after Great Britain's withdrawal from the island, a serious Cyprus problem remained.

Keywords: the Ottoman Empire, Cyprus, Great Britain

** Araştırma Makalesi

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, el-mek: cyuksel@pau.edu.tr 5393995011
ORCID: 0000-0002-2230-3702

Этюд о кипрской сессии в британской палате общин 1879 г. **

Arş. Gör. Dr. Çağdaş Yüksel*

Резюме

Великобритания защищала территориальную целостность Османской империи почти на протяжении всего XIX века. Сильные торговые связи с Османской империей и отказ России получить власть в Средиземноморье побудили британское правительство придерживаться такой политики. Однако финансовое банкротство Османской империи настроило западное общественное мнение против турок. После Османско-русской войны 1877–1878 годов Великобритания считала, что Османская империя не сможет выжить. В этих условиях Великобритания нацелена на Кипр, чтобы сохранить свое превосходство в Средиземном море. Он потребовал использовать Кипр в качестве военной базы под предлогом защиты османских земель от России. Османская администрация оставила Кипр Великобритании в обмен на соглашение о союзе. Оккупация Кипра вызвала важные дебаты в британской политике. 24 мая 1879 г. в Палате общин на тахине состоялось заседание по Кипру. На этой сессии состоялись различные дискуссии о будущем Кипра. Оппозиция раскритиковала британский захват Кипра при определенных условиях. С другой стороны, правительство подчеркнуло важность захвата Кипра. На заседании подробно обсуждалось, принесет ли Кипр экономическое бремя Великобритании. В этом исследовании рассматривалось заседание, проведенное в Палате общин. Таким образом, есть надежда, что мнение Великобритании о Кипре будет лучше понято. Завоевание Египта Великобританией через несколько лет после вторжения на Кипр сняло Кипр с повестки дня. Несмотря на это, Великобритания никогда не эвакуировала остров и не аннексировала его во время Первой мировой войны. При британском правлении первые проблемы начались между турками и греками, а после ухода Великобритании с острова осталась серьезная проблема Кипра.

Ключевые слова: Османская империя, Кипр, Англия.

** Araştırma Makalesi

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, el-mek: cyuksel@pau.edu.tr 5393995011
ORCID: 0000-0002-2230-3702

Kıbrıs/Alaşiya'nın M.Ö. 2. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi**

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Öz

Kıbrıs Adası coğrafi özellikleri ve stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde önemli bir yer edinmiştir. Ada eski çağlardan bu yana pek çok isimle anılmakla beraber birçok uygarlığa da ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte hem ekonomik hem de siyasi olarak kendini geliştiren Kıbrıs, her dönemde güçlü olan devletlerin dikkatini çekmiştir. Çalışmamız Kıbrıs'ın önemini arttıran ekonomik kaynakları ve Hititlerin bölge ile ilişkilerini ele alacaktır. Araştırmamızın kaynakları ise Kıbrıs/ Alaşiya yerleşimine yönelik yapılmış ikincil çalışmaların yanı sıra Hitit hakimiyetine yönelik kanıt sunan kral yazıtları ve mektuplaşmalar gibi birincil vesikaları içermektedir. Ayrıca arkeolojik çalışmalarda ele geçirilen bulgular da çalışmamıza kaynak oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Alaşiya, Ticaret, Sürgün, Anlaşma

Giriş

Doğu Akdeniz Bölgesi sınırları coğrafi açıdan kuzeybatıda Yunanistan'ı Girit dâhil olmak üzere tüm adalarıyla, güneyde Mısır, güneydoğuda Basra Körfezi'ne kadar olan yerde Mezopotamya, Suriye, Filistin, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Kıbrıs'ı, kuzeyde Anadolu yarımadasını Karadeniz, Van Gölü ve Ege Denizi kıyılarını içine almaktadır. M.Ö. 2. binde bölgede politik, ekonomik ve kültürel trafik oldukça yoğun yaşanmıştır⁵⁵.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunup, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra bölgedeki üçüncü büyük adadır. Türkçede “Kıbrıs” olarak bilinen ada, Asur kayıtlarında “Yadnana ya da Ya⁵⁶”, Arapçada “Kubrus” olarak adlandırılırken batı dillerinde “Cyprus”, “Cypen”, “Cypre” ve “Gipros” gibi isimlerle

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü: el-mek: tolgahanarun@gmail.com

⁵⁵ Taş, İ. (20-24 Eylül 2010). *Geç Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz Bölgesindeki Deniz Ticaretinde Deniz Taşımacılığını İşler ve Aktif Hale Getiren Yönetim ve Kontrol Sistemlerinden Bahsedilebilir mi?* XVI Türk Tarih Kongresi'nde sunuldu, Ankara, 145

⁵⁶Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 129

anılmıştır. Eskiçağ Mısır kaynaklarında da M.Ö. 18. yy'dan itibaren "Asi", Hitit kaynaklarında ise "Alaşıya" olarak zikredilmiştir⁵⁷. Bunlara ilaveten Ezen'e göre tarihi kaynaklarda ilk defa Homeros'tan itibaren Grekler ve diğer kültürlerde "Kypros" şeklinde geçmektedir. Ayrıca Afrodit'in unvanı olarak da kullanılmıştır⁵⁸. Antik Grek kaynaklarında Homeros'un İlyada adlı eserinin XI. bölümünde Akalar'ın Troya'ya yaptıkları seferi anlatan kısmında geçmektedir.

".....Atreusoğlu gürlledi, buyurdu silah kuşanmayı. Göz kamaştırın silahları takındı kendisinin de: Önce geçirdi bilekleri gümüş halkalı güzel dizliklerini, sonra da zırhını geçirdi göğsüne, konukluk armağanı diye Kinyres vermişti bu zırhı Kinyres Kıbrıs'a gelen büyük haberi duymuştu. Akhalar, Troya'ya doğru gemilerle yola çıkacaktı, o da yaranmak için vermişti bu zırhı ona...⁵⁹ "

Adanın isim menşeinin yapılan filolojik incelemelerde İndo-Avrupa veya Sami dillere ait olmayıp, bölgede M.Ö. 3. binden itibaren üretilen bakırla ilgili olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla Cyprius, Cuprinus "bakır" isimlerinden Cyprum adı meydana getirilmiştir. Ezen buradan hareketle Grekçede "Kypros", Latince "cuprum", İtalyanca'da "cipro", İngilizcede "copper", Almancada "kupfer" kelimelerinin buradan türediğini ve "bakır" isminin Kıbrıs'tan geldiğini belirtmektedir⁶⁰. Buna ilaveten "Kıbrıs" adının ada üzerinde eskiçağlardan bu yana yetişen ve özellikle denize yakın nemli yerlerde bulunan "kına" bitkisinden geldiği görüşü de mevcuttur. Bu görüşe göre İbranice adı "kopher" olan kına bitkisi Yunan ve Fenike lisanlarında "kybros" şeklinde telaffuz edilir. Ayrıca bazı tarihçiler ada isminin Latince "selvi ağacı" anlamında kullanılan "Cypress" sözcüğünden geldiğini öne sürmektedirler⁶¹.

1927-31 yıllarında İsveçli bilim insanlarının adada yaptıkları arkeolojik çalışmalarda Kıbrıs'taki ilk yerleşimin Neolitik devirde başladığı anlaşılmıştır⁶². Ancak yapılan tetkiklerde ilk insan aktivitesinin Epipaleolitik Dönem denilen Paleolitik Çağ ile Neolitik Çağ arasındaki geçiş döneminde gerçekleştiğini düşündürmektedir⁶³. Neolitik yerleşim vesikaları daha sonra Güney, Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de yapılan incelemelerde ele geçen arkeolojik verilerle adada bulunan materyallerin uyuştugu görülmüştür. Buna göre adayı en çok etkileyen

⁵⁷ Ertürk, M. (2018). *Tarih, Kültürel ve Turistik Değerleri ile Kıbrıs*, Nobel Bilimsel Eserler, İstanbul, 1-3.

⁵⁸ Ezen, A. (1976). "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", *Belleten*, XL, 157, 96

⁵⁹ Homeros, (2019). *İlyada*, Çev. Erhat, A, Kadir, A., İşbankası Yayınları, İstanbul, 221

⁶⁰ Ezen, 1976: 96

⁶¹ Kıbrıs adının menşei ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gözlu, 2011: 129-131

⁶² Kinal, F. (1964). "İlk Çağlarda Kıbrıs" *Belleten*, cilt: XXVIII, sayı. 109-112, 383-388

⁶³ Kıbrıs yerleşiminin tarih öncesi dönemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gözlu, 2011: 170-230

kültürel unsur, Ras-Şamra'dan gelmekte olup, ana tanrıça inancının ise Anadolu'dan geçmiştir⁶⁴.

Kıbrıs adasının Geç Tunç Çağı'nda jeostratejik ve jeopolitik konumu dikkate alındığında stratejik önemi, bakır madenleri ve gemi imalatçılığı konularında ön plana çıktığı görülmektedir⁶⁵. Demir Çağı'na girilmeden önce Geç Tunç Çağı Akdeniz'inde bakır, kalay, gümüş, altın ve kurşun metal ticaretinde en önemli madenler olmuşlardır⁶⁶. Dolayısıyla ada hem hammadde, hem üretim, hem de nakliye konularında ilerleme kaydederek bölgenin önemli merkezlerinden biri konumuna gelmiştir. Ayrıca stratejik konumu nedeniyle de Ege, Doğu ve Batı Akdeniz kültürlerinin karşılaştığı noktadadır. Dolayısıyla bölge farklı kültürlerin melezlenmesiyle yeni kültürlerin oluşmasında da rol oynamıştır⁶⁷.

Geç Tunç çağında Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesindeki topluluklar kendilerinden daha büyük güç olan uygarlıklara bağlı olarak konfederasyon devleti ya da kent devleti gibi küçük otoriteler şeklinde örgütlenmişlerdir. Dönemin güçlü devletlerinin idarecileri kendilerini “*Büyük Kral*” olarak nitelendirerek bağımsız imparatorluklar kurmuşlardır. Etki alanlarının içerisinde kalan daha küçük devletler ise bu kralların boyunduruğu altında bağlı krallık statüsünde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Çağın en büyük güçleri Hitit, Mısır, Asur ve Myken uygarlıklarıdır⁶⁸. Kıbrıs adası bu süreç içerisinde M.Ö. 15. yy'da Mısır, M.Ö. 14. yy'da Hitit belgelerinde geçmekte olup, “*Bakır ülkesi*” olarak nitelendirilmiştir⁶⁹.

M.Ö. 2. bin yıl ortalarında Doğu Akdeniz'de Mısır, Kıbrıs ve diğer uygarlıklar arasında sıkı ilişkiler mevcuttur. Konu hakkında bilgi veren Amarna Mektupları'nda M.Ö. 14. yüzyılda Kıbrıs'tan Mısır'a hatırı sayılır ölçüde bakır ihraç edildiği öğrenilmektedir⁷⁰. Dönemde deniz ticaretinde birçok uygarlığın gemi filosu aktif olmakla beraber herhangi bir deniz birliği olduğunu gösteren kanıt yoktur. Ancak ticaretin güvenli bir şekilde yapılabilmesi için dönem devletleri arasında koşullu bir ortaklık mevcuttur⁷¹. Çalışmamız Doğu Akdeniz ticaretinde

⁶⁴ Kinal, 1964: 112, 383-388

⁶⁵ Kızılduman, B. (2008). Kıbrıs'ta Nitovikla Çevresine İlişkin Yeni Bulgular, Öktü, A. E., Günel, S., Deniz U. (Editörler). Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara, 163

⁶⁶ Gale, N. H., Stos-Gale, Z. (2006). “Uluburun Batığı Bakır Külçelerinin Kaynak Analizi ve Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Metal Ticareti”. C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 119

⁶⁷ Beksaç, E. (2000, 13-17 Kasım). *Kıbrıs ve Deniz Kavimleri'nin Gerçeği*, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunuldu, Kıbrıs, 169

⁶⁸ Taş, 2010: 146

⁶⁹ Ezen, 1976: 96

⁷⁰ Hauptmann, A. (2006). “Tunç Çağı'nda Madencilik Boyutları”. C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 477

⁷¹ Taş, 2010: 146

önemli bir yer edinen Alaşia'nın bölge devletleri açısından önemi ve Hitit Uygarlığı arasındaki ilişkileri ele alacaktır.

Kıbrıs/Alaşia'nın Doğu Akdeniz'deki Konumu ve M.Ö. 2. Binde Doğu Akdeniz

Kıbrıs III. Jeolojik dönem ortalarına kadar Anadolu ile birleşirken sonrasında bölgede meydana gelen çöküntüler sebebiyle bir ada halini almıştır. Şu anki konumu ile ada, Anadolu'nun güney, Doğu Akdeniz'in kuzey bölgesinde yer alıp, en uç kısmı İskenderun'u göstermektedir. Anadolu'ya uzaklığı 70 km, Mısır'a 347 km, İsrail'e 233 km, Suriye'ye 102 km, Lübnan'a 165 km ve Yunanistan'a 835 km uzaklıktadır. 9521 kilometre karelik yüz ölçümü ile de Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyük kara parçasıdır⁷². Bu şekliyle Kıbrıs eskiçağda Ön Asya, Avrupa ile Afrika arasında bir köprü vazifesi üstlenerek siyasi, ekonomik ve kültürel yönden gelişme göstermiştir⁷³.

Kıbrıs'taki yerleşim yerleri, Neolitik Çağ'dan (M.Ö. 8000-5500), Bronz Çağa (M.Ö. 3000-1200) kadar geçen süreçte yüksek yerlerdeki platolarda, sıradağ uzantısı olan tepelerde, denize yakın bölgelerde ve nehir kenarlarında kurulmuştur⁷⁴. Bölgedeki ilk yerleşimciler Anadolu'nun güneyinden gelmiş, bunlara daha sonra Suriye ve Filistinden gelen göçmenler katılmıştır. Ada üzerinde bulunan Neolitik Çağ yerleşim yerlerinde yürütülen kazılarda elde edilen bulgular Anadolu'nun Neolitik yerleşimleri olan Çatal Höyük ve Hacılar'da ele geçen materyallerle benzerlik göstermektedir. Bu durum yerleşimin Anadolu merkezli olduğunu düşündürmektedir⁷⁵. Özellikle Neolitik dönemde adada Anadolu'da olduğu gibi "Tholoi" denilen yuvarlak planlı evlerin varlığı ve içlerinde mezarlar bulunması bunu destekler niteliktedir. Çünkü Neolitik dönem Anadolu yerleşimlerinde de ölümler evlerin içlerine gömülerek yanlarına ölümden sonraki hayat için aletler bırakılmıştır⁷⁶. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ölü kalıntılarına bakılarak Geç Tunç Çağı'nda Kıbrıs halkında tek bir etnik köken bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla ilim insanları dönem Kıbrıs yerlilerinin tek bir toplum olmayıp çeşitli kavimlerden oluşan bir nüfusa sahip olduklarını belirtmektedirler⁷⁷.

Kıbrıs da temel yerleşim merkezleri genellikle 12 hektar ya da daha büyük alanlara ve ekonomik sebeplerden ötürü deniz kenarlarına kurulmuştur. M.Ö. 2. bin yılının ikinci yarısından itibaren tapınak ve mezarlıklar ön plandayken, Geç Kıbrıs dönemlerinde kasaba

⁷² Ertürk, 2018: 33, 34

⁷³ Ezen, 1976: 93

⁷⁴ Ünal, C.C. (2000, 13-17 Kasım). *Bronz Çağda Deniz Ticaret ve Kıbrıs*, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunuldu, Kıbrıs, 185

⁷⁵ Ertürk, 2018: 4,5

⁷⁶ Kınal, 1964: 385

⁷⁷ Kızılduman, 2008: 163

merkezleri önem kazanmıştır. Çağın önemli kent merkezleri Enkomi, Hala Sultan Tekke, Morphou, Kition, Kouklia Palaepaphos, Maroni Vournes, Alassa ve Kourion sayılabilir. Yapılan incelemelerde Kıbrıs'ın Geç Bronz Çağ yerleşimlerinin değişik büyüklük ve zenginliklere sahip oldukları da anlaşılmıştır. Buna ilaveten söz konusu kentlerin bağımsız politikalarla hareket eden, ticaret nedeniyle ittifak kuran yarı bağımsız bir yapıya sahip oldukları görüşü de vardır⁷⁸. Ayrıca kent olma olasılıkları olan yerleşimlerin kıyıya yakın yerlerde kurulduğu görülmektedir⁷⁹.

Kıbrıs kent sakinleri geçimlerini M.Ö. 1700-1600 arasında çobanlığa dayalı basit köy yaşamı ile sağlamışlardır. Geç Kıbrıs döneminde ise güney ve güneydoğu sahil şeridinde zengin, kısmen endüstrileşmiş ve ticaret merkezleri bulunurken, köy ve tarım temelli yerleşimler iç bölgelerde inşa edilmiştir. Tarıma elverişli alanlar ise kurşun madenleri yakınlarında kurulmuştur. Bu bağlamda iç bölgeler üretim işi ile uğraşırken, liman kentleri de ürünlerin dağıtımını ile ilgilenmişlerdir⁸⁰.

Kıbrıs'ın madencilikle tanışması bölgedeki diğer uygarlıklarda olduğu gibi yeni taş çağında gerçekleşmiştir. Akabinde Kalkolitik kültür ve Bronz Çağı'na giden süreçte ilerleme göstermiştir. Bronz Çağı'nın erken dönemlerinde ilk olarak bakır işlenmiş, M.Ö. 3. bin yılında adayı bronz işlemeyi bilen bir kavimin istila etmesi ile de bronz üretiminde gelişme kaydedilmiştir⁸¹.

Kıbrıs'ın krom, demir, bakır ve gemi kerestesi gibi yer altı ve yer üstü kaynaklar bakımından zengin oluşunun yanı sıra limanları sebebiyle denizcilikte de ileride olmaları bölgenin değerini arttırmıştır⁸². Adadaki yerleşimlerde yürütülen çalışmalarda ele geçen belgeler, Kıbrıslı aristokratların Ege ve Doğu Akdeniz'de güç arzuları nedeniyle Kıbrıs'ta imal edilen ürünleri deniz aşırı bölgelere dağıtmak için uğraştıklarını göstermektedir⁸³. Dolayısıyla Enkomi ve Hala Sultan Tekke gibi liman şehirleri hem üretim yaptıkları hem de ticaretle uğraştıkları için mali açıdan güçlü konuma gelmişlerdir. Özellikle Enkomi şehri bu yönüyle bilim insanlarına adanın merkezi otoritesi olabileceğini düşündürmüştür. Şehirde yapılan arkeolojik kazılarda Enkomi'nin M.Ö. 1700-1400 yıllarında bağımsız bir gücü olduğunu göstermiştir⁸⁴. 1947

⁷⁸ Ünal, 2000; 186, 187

⁷⁹ Kızılduman, 2008: 164

⁸⁰ Ünal, 2000; 185-188

⁸¹ Kinal, 1964: 390

⁸² Bu durum Kıbrıs'a ekonomik ve stratejik açıdan avantaj sağlarken, dönemin hakim kuvvetlerinin bölgeyi sürekli ele geçirmek istemeleri nedeniyle dezavantaja da sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ezen, 1976: 95

⁸³ Kızılduman, 2008: 163

⁸⁴ Ünal, 2000; 185-188

yılında Fransız Arkeolog Claude Schaeffer Kıbrıs'ta M.Ö. 1200-1000 yıllarına tarihlenen bir dökümhane ile birlikte birçok madeni ürün ele geçirmiştir. Aynı bilim adamı Enkomi'yi "Alaşiya" olarak kabul etmiştir. Bölgede yürütülen kazılarda bulunan eserler British Museum, Lefkoşa Müzesi, Los Angeles Müzesi gibi çeşitli müzelerde sergilenmektedir⁸⁵. Bu eserler arasında British Museum'da sergilenen fil dişi oyun kutusu adanın Hititlerle ilişkisi açısından dikkat çekicidir. Eserin üzerinde bir av sahnesi ile Hitit savaş arabası tasviri görülmektedir⁸⁶. Kıbrıs'ın coğrafi konumu ona bir takım siyasi ve ekonomik ayrıcalıklarda kazandırmıştır. Ekonomileri denizcilik temelli olan topluluklar, adayı hem deniz yollarını denetleyen bir üst, hem de sığınak olarak kullanmışlardır. Doğu Akdeniz ticaret rotaları üzerindeki yerinin yanı sıra adanın zengin madenleri, tarım imkânları ve ormanları Kıbrıs'ın bölgedeki önemini arttırmıştır⁸⁷. Özellikle coğrafyanın bol ağaçlık alanlarından elde edilen keresteleri ile Toroodos Dağları'ndaki zengin bakır yatakları adayı tercih edilir üretici konumuna getirmiştir⁸⁸. Dolayısıyla Alaşiya, Geç Tunç Çağı'nda üretici ve limanları nedeniyle önemli bir yer edinmiştir⁸⁹.

M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Alaşiya kralı ve Mısır Firavunu arasında yapılan yazışma Kıbrıs'ın uluslararası siyasetteki gücünü göstermektedir. Söz konusu vesikada Kıbrıs Kralının Mısır Firavuna "kardeşim" diye hitap etmesi⁹⁰ bir eşitlik göstergesi olarak adanın siyasi gücünü ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın Mısır için gemi inşa etmesi denizcilikte ne kadar geliştiklerini gözler önüne sermektedir⁹¹. Başka bir yazışmada ise adı bilinmeyen bir Kıbrıs kralının Amarna Çağı'nda (M.Ö.1400-1350) Mısır Firavunu IV. Amenofis'e gönderdiği mektup adanın ticari faaliyetlerine kanıt teşkil etmektedir⁹². Söz konusu yazışmanın kesiti; "Sana hediye olarak 200 talent bakır göndereceğim, fakat şimdilik 10 talent (288 kg) bakır yolladım."⁹³

Aynı kral başka mektuplarında 100 ve 500 talent bakır göndermiş, akabinde Mısır Firavununa "Biraderim" diye hitap ederek istediği bakırı Kıbrıs'ta meydana gelen salgın hastalık sebebiyle

⁸⁵ Kinal, F.(1970). *Gelidonya İngotları*, Atatürk Konferansları'nda sunuldu, Ankara, Cilt: 2, 123

⁸⁶ Sadrazam, E., Erhan, H. (2019). "Kıbrıs Yapı Teknolojisine Hitit Etkisi: Alaşiya/Enkomi Örneği", I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu'nda sunuldu, Haspolat/Lefkoşa, 53

⁸⁷ Beksaç, 2000: 169, 172

⁸⁸ Beksaç, 2000: 169, 172; Voskos, I., Knapp, B. (2008). "Cyprus at the End of the Late Bronze Age: Crisis and Colonization or Continuity and Hybridization?", *American Journal of Archaeology* (112), 663

⁸⁹ Kızılduman, 2008: 159

⁹⁰ Sadrazam, Erhan, 2019: 51

⁹¹ Beksaç, 2000: 169, 172

⁹² Kinal, 1970: 123

⁹³ Kinal, 1970: 123

üretim gücünün geçici olarak düştüğünü belirterek, en yakın zamanda siparişini Mısır'a ulaştıracağını söylemiştir⁹⁴.

Tunç Çağı'nın ilk evrelerinde Kıbrıs'ın Anadolu ve Ortadoğu'ya bakır ihracı Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır ülkeleriyle kültürel etkileşimini de iletmiştir. Tunç Çağı'nın sonuna doğru ise Girit ve Myken uygarlıklarıyla da ticari ve kültürel ilişkilerin geliştiği görülmüştür.⁹⁵ Yapılan araştırmalarda Kıbrıs'ın 3500 yıl boyunca 200 bin ton bakır ürettiği düşünülmektedir⁹⁶. Akdeniz adalarında yapılan kazılarda da en geniş madeni ürünler Kıbrıs adasında bulunmuştur. 1896 yılında Salamis mezarlarında ele geçen ilk külçe madeni ürünlerin üzerinde gemi çapasına benzetilen bir şekil gözlemlenmiştir. Bilim insanlarının yürüttüğü incelemelerde simgeyi Girit'in Linear A yazısına benzetmişler ve Kıbrıs antik şehirlerinden Soloi'nin damgası olduğunu düşünmüşlerdir⁹⁷.

Akdeniz'de M.Ö. 2. bin yılda kurulan ticaret ağı oldukça canlı bir görünüm almıştır. Özellikle Alaşya, Ura, Ugarit, Halep, Alalah, Troia ve Myken Akdeniz'deki doğal kaynakları ve ticari faaliyetleri sayesinde zenginleşmişlerdir. Deniz ticaretinin kara ticaretine olan avantajları da denize kıyısı olan devletler için hayati önem taşımıştır. Kara ticareti ile uğraşan devletler ürünlerini ortalama 67 kg ağırlık çeken katırların oluşturduğu kervanlarla taşımaktadırlar. Ulaşımın uzun sürmesi, haydut saldırıları, erzak problemleri hastalıklar gibi etkenler düşünüldüğünde hem ticari risk fazla hem de kazanç azdır. Oysa gemiyle yapılan bir nakliye dönemi teknolojiyle 10-20 ton aralığında yük taşınırken ulaşım da karaya oranla daha hızlıdır⁹⁸. Bu iki durum dikkate alındığında ekonomileri denizciliğe dayalı ülkelerin daha hızlı zenginleşmesi ve kültürel etkileşim sebebiyle uygarlık olarak da ilerlemeleri kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu devletlerin iletişimlerinin, ticaret rotalarının belirlemede etken olduğu düşünülebilir.

Eskiçağda henüz pusula bilinmediği için deniz ticaretinde rota belirlemede kıyı şeritleri yol gösterici olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs, bölgede deniz ticareti başladığı tarihten itibaren uğrak liman haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Çin, Hindistan, İran ve Mezopotamya'dan gelen kervanların Suriye ile Hatay'da birleşerek Anadolu'nun içine ulaşması da Kıbrıs'ın jeopolitik

⁹⁴ Kinal, 1970: 123

⁹⁵ Ertürk, 2018: 6

⁹⁶ Hauptmann, 2006: 480

⁹⁷ Kinal, 1970: 122,123

⁹⁸ Alparslan M. (2010). *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 33,38

önemini artırmıştır. Ayrıca bölgenin Mısır, Anadolu ve Fenike arasında yer alması ile Arabistan yarımadasının çöl olması Kıbrıs'ın ticaret rotaları üzerindeki önemini artırmıştır⁹⁹.

Doğu Akdeniz'deki ticaret rotalarının belirlenmesinde rüzgâr yönleri de oldukça etkili olmuştur¹⁰⁰. Dönemin inanç yapısı ve gemi teknolojisi nedeniyle denizciler akşam karanlığında seyahat etmekten kaçınmışlardır. Dolayısıyla denizciler mecbur kalmaları halinde Kiton, Hala Sultan Tekke veya Maroni limanlarında konaklamışlardır¹⁰¹.

Kıbrıs bulunduğu konum nedeniyle ticari faaliyetlerini kendine en yakın sahil şeridi ile bağlantı kurarak gerçekleştirmiştir. Geç Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz ticaretinde de öne çıkan bölgeler Levant ve Mısırdır. Özellikle Levant bölgesindeki Ugarit¹⁰² şehri, Kıbrıs'ın bağlantı kurup, ticari faaliyetlerini gerçekleştirdiği köprü konumundadır¹⁰³. Dönemde uluslararası ticarete gümüş değişim araçları dışında barter usulü ile de ticaret gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemelerde takası yapılan ürünler; kalay, bakır, su aygırı dişi, fildişi, koçbaşı şekilli fayans içki kapları, melengiç reçinesi, kobalt mavisi cam külçeler, Kıbrıs seramik kapları, Afrika kökenli abanoz ağacı, deniz kabuğundan yapılma yüzükler, cam, fayans boncuklar, akik, sumak, kişniş, buğday, arpa, çörek otu ve kapari çiçeği gibi çeşitli baharatlardan oluşmuştur¹⁰⁴. Nakliye işinde kullanılan gemilerinde yöresel Suriye, Kıbrıs ve Mykenai yapımı olduğu anlaşılmıştır. Eldeki bulgular bölgedeki denizcilerin korsan ve doğal afet riskleriyle karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Özellikle Güney Anadolu'daki Lukka bölgesinin içerisinde yer alan Lykia kıyılarında bulunan Gelidonya ve Uluburun batıkları konuya örnek oluşturmaktadır¹⁰⁵.

Gelidonya, Antalya körfezinin batısındaki Kırlangıç burnunun eskiçağdaki adıdır. Günümüz Türkiye'sindeki haritalarda da halen bu isimle anılmakta olup, bölgedeki kazılar sünger avcılarının Yassıada çevresinde Demeter heykeli bulmasından sonra Amerikalı arkeolog Morton tarafından 1954 yılında başlatılmıştır. Yapılan incelemelerde Geç Bronz Çağ Suriye

⁹⁹ Bu kapsamda Kıbrıs adasının İskenderun körfezine hâkim olması, Mısırdan gelen gemilerin uğrak yeri olması sebebiyle stratejik önemi artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ezen, 1976: 94, 95

¹⁰⁰ Doğu Akdenizde Kıbrıs'a Mısırdan gelen rüzgârlar adanın güneydoğu sahilleri üzerinden Karpaz yarımadasına vararak İskenderun körfezine uzanır. İskenderun körfezinden esen rüzgârlar ise Karpaz yarımadasına esmekte olup, bu rüzgârlara doğuda Ugarit'in güneyinden gelen gündoğusu rüzgârları da katılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kızılduman, 2008: 164

¹⁰¹ Kızılduman, 2008: 164

¹⁰² Ugarit şehrinin Doğu Akdeniz'de Mezopotomya, Mısır, Suriye, Anadolu, Filistin, Kıbrıs, Lübnan ve Ege uygarlıklarının tüccarlarının birleştiği yerdir. Stratejik açıdan bölgenin kontrolünde elverişli olduğu gibi sahip olduğu tersane sayesinde de önemli bir deniz kentidir. Şehre özellikle Biblos, Kıbrıs ve Giritten gelen gemiler kargolarını boşaltmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, 2010: 147, 148

¹⁰³ Kızılduman, 2008: 164

¹⁰⁴ Belli, O. (2004). *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihçesi*, Antalya: Pera Müze Yayınları, 27

¹⁰⁵ Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Dost Kitapevi, Ankara, 109

ticaret gemisi olduğu anlaşılmıştır¹⁰⁶. Batıktan ele geçen yükün çoğunun Kıbrıs/ Alaşiya kökenli bakır ve kalay külçelerden oluştuğu görülmüştür¹⁰⁷. George Bass ve ekibi tarafından gün yüzüne çıkarılan batıkta, bakır, bronz ve kalay külçelerin büyük ihtimalle Myken çanak çömleği ile takas yapılarak Kıbrıs ile Akdeniz'in doğu sahillerine satılacağı düşünülmektedir¹⁰⁸. Gelidonya batığı dışında Geç Bronz Çağı deniz ticareti hakkında önemli bilgiler sunan bir diğer batık ise bugünkü Kaş limanına 100 metre uzakta 43-51 m derinlikte geniş bir alana yayılan "Uluburun Batığı"dır¹⁰⁹. Gemi enkazı 1982 yılında bölgede dalış yapan bir sünger dalgıçı tarafından tesadüf eseri keşfedilmiştir. 1984-1994 yılları arasında ise TexasA&M Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Enstitüsü ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi çalışmalarıyla gün ışığına çıkarılmıştır¹¹⁰. Batık çeşitli mallar taşıyan bir kargo gemisi olup, M.Ö. 1400 yılında kötü hava koşulları nedeniyle batmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda ele geçen bakır külçeler, seramikler ve bronz kadın heykeli dönem ticareti nedeniyle gerçekleşen kültür alışverişi hakkında bilgiler sunmaktadır¹¹¹. Yapılan incelemelerde batıkta ele geçen bakır külçelerin bir kısmının Kıbrıs'taki Apliki bakır cevherleri ile uyum sağladığı görülmüştür¹¹². Ayrıca çıkarılan kalay, bakır, gümüş, kurşun ve altın ürünler dönem ticareti hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Bunun yanı sıra gemideki bakır külçeler üzerinden alınan örnekler Tunç Çağı'ndaki Kıbrıs yerleşimlerinden Enkomi ve Ayios Dhimitrios bakır numuneleri ile uyuşmuştur¹¹³. Daha dikkat çekici bir kanıt ise Kıbrıs'tan yaklaşık 400 km kuzeyde, Akdeniz kıyılarına yaklaşık 250 km uzaklıkta Doğu Kapadokya'da yer alan Sivas il sınırlarındaki Kuşaklı'da bulunan bakırın Alaşiya kökenli oluşudur. Hitit başkenti Hattuşa'da bir binanın bodrum katında Kıbrıs kökenli bakır parçaları da ele geçirilmiştir¹¹⁴. Batıkta ayrıca ortası oyuk tahtadan yapılmış bir yazı tahtası bulunmuştur. Bilim insanları eserin içine bal mumu doldurulmak suretiyle yazı yazma aracı olarak kullanılmış olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum akla Hitit ticaret metinlerinin böyle yazı araç-gereçleri kullanıldığı için az olabileceğini düşündürmüştür¹¹⁵. Konuyla ilgi çalışma yürüten araştırmacılar yazı tahtasına krali bildiri, haber ya da varılacak limanlara

¹⁰⁶ Kinal, 1970: 119

¹⁰⁷ Alparslan, 2010: 40

¹⁰⁸ Ünal, 2000; 189

¹⁰⁹ Ünal, 2000; 189

¹¹⁰ Taş, 2010: 148

¹¹¹ Ünal, 2000; 189; Uluburun Batığı'nda keşfedilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, 2010: 149

¹¹² Gale, Stos-Gale, 2006: 121

¹¹³ Gale, Stos-Gale, 2006: 121,127

¹¹⁴ Müller-Karpe. A. (2006). "Hititler'de Metal Külçeler". C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 493

¹¹⁵ Alparslan, 2010: 39

gönderilen yüklerin listelerinin kaydedildiğini düşünmektedirler¹¹⁶. Yazı için kullanılan araç-gereçlerin karada pişmiş kil üzerine kazındığını dikkate alacak olursak deniz ticaretinde geri dönüşümü olan araçların seçimi bizce de mantıklı gelmektedir. Aksi takdirde yapılan her alışverişte kil tablet hamuru hazırlanıp, üzerine yazı yazılıp fırınlanması gerekeceğinden, zamansal olarak birtakım sorunlar çıkabilirdi.

Kıbrıs'ın zenginliği, stratejik konumu ve üretici oluşu, dönemin önemli güçleri olan Akkad, Minos, Mike, Hitit, Mısır, Suriye, Güney Anadolu, Ege ve Batı Anadolu uygarlıklarının da dikkatini çekerek adaya kimi zaman dostane kimi zaman ise düşmanca ilişkiler kurmalarına neden olmuştur¹¹⁷. Konuyla ilgili ele geçen yazılı vesikalarda M.Ö. 3. binin sonunda Anadolu'da Hattuşa kralı Pampa öncülüğünde birleşen 17 kente sefer düzenleyen Akkad kralı Sargon'un Kıbrıs adasına ulaştığı anlaşılmıştır. Lefkoşa'da ele geçen Akkادلara ait silindir mühürler ile bu mühürlerin birinin üzerinde okunan "*Tanrı Naram-Sin'in kölesi Mar-Istar oğlu Ilu-bani*" ifadesi bunu desteklemektedir¹¹⁸. Alaşiya kralının Mısır Firavununa gönderdiği bir mektupta ise Anadolu'nun güneyine konumlandırılan Lukkalar'ın adanın her yıl bir şehrini zapt etmelerinden yakınılmaktadır. Bu durum Alaşiya'nın içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir¹¹⁹. Lukkalar dışında adayı Mısır'ı istila eden Hiksoslar'ın da işgal ettiği bilinmektedir. Arkeolojik incelemelerde de M.Ö. 17. yy'da adada yapılan Hiksos saldırılarına karşı adanın ortasında Hagios Sozomenos, kuzeyinde Kirini'de ve doğusundaki Karpaz Yarımadası'nda Nitovikla'da ihtişamlı kaleler inşa edildiği görülmüştür. Bunlar arasında Nitovikla'da yapılan kazılarda Anadolu'daki mimari özelliklerin varlığı tespit edilmiş olup, Boğazköy yerleşkesi ile benzerlik saptanmıştır¹²⁰.

Yazılı kaynaklarda M.Ö. 14. yy'ın ilk yarısında Mısır vasalı¹²¹ olan Kıbrıs'ın bu tarihten sonra Hitit egemenliğine girdiği anlaşılmaktadır¹²². Hitit devrinde de dönem uygarlıklarının ilgisini çeken Alaşiya, Hitit kralı III. Arnuvanda döneminde (M.Ö. 1225-1210) Hitit düşmanı Ahhiyawa kralı Attarişiyas'ın da işgaline uğramıştır¹²³.

Hitit Döneminde Alaşiya

¹¹⁶ Taş, 2010: 150, 151

¹¹⁷ Beksaç, 2000: 172

¹¹⁸ Kınal, 1964: 392

¹¹⁹ Beksaç, 2000: 172

¹²⁰ Ezen, 1976: 101

¹²¹ Kıbrıs Mısır'ın 18. Sülaleyi kuran Ahmose'in Hiksosları Mısır'dan çıkartmasının ardından oluşturulan Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz politikalarının ardından Mısır vasalı olmuştur. Bu süreçte III. Tutmosis'in Kıbrıs'ı vasallaştırdığı vergi listelerinden anlaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kınal, 1964: 399

¹²² Ezen, 1976: 104

¹²³ Kınal. F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 229

Hititler'in Alaşiya'ya ilgisi Kuzey Suriye üzerinde izlenen politikaların bir sonucudur. Boğazköy kazılarında ele geçen vesikalarda da Alaşiya adı ilk defa M.Ö. 1400'e tarihlenen metinlerde geçmektedir. Bu süreçten IV. Tudhaliya'ya kadar geçen dönemde adanın sürgün yeri olduğu görülmekle beraber, Hititlerle olan siyasi ilişkileri tam olarak bilinmemektedir. Ancak en son Hitit kaynaklarında ada üzerindeki hâkimiyetin IV. Tudhaliya döneminde olduğu anlaşılmıştır¹²⁴. Fakat Alaşiya isminin tüm adayımı nitelendirdiği yoksa bir kentimi ifade ettiği tartışma konusu olmuştur. Kinal, Alaşiya'ya Kıbrıs diyen ilk kişi olan Ohnefalsch-Richter'in 1885 yılında Tamassus'da bulduğu Yunanca ve Fenikece yazılan bir vesikaya dayandığını belirtmektedir. Ancak 11. yy'a ait olan Golenişef Papirusu'nda Mısırlıların da bölgeye "Alaşiya" dediklerini söylemektedir. Ayrıca 13. yüzyıl vesikalarından Kıbrıs'ta tek bir şehrin değil de birden fazla şehir devletinin varlığına rastlandığını, bunlar arasından en önemlisinin Alaşiya Krallığı olduğunu ifade etmektedir. Enkomi'de yapılan kazılarda ise Alaşiya'nın bu kent olduğu ispatlanmıştır¹²⁵. Bu tartışmaların daha iyi anlaşılabilmesi için M.Ö. 2. bin yıl kent devletlerinin hakimiyet sınırları ile egemen gücün oluşturduğu idari organizasyonun incelenmesi gerekmektedir. Hitit idari yapısına bakıldığında da doğrudan merkeze bağlı ve vasal statüsünde bölgeler olmak üzere iki idare türünün varlığı görülmektedir¹²⁶. Hitit vasalları genellikle savaşlarda ya da siyasi entrikalar sonucu Hitit devletine bağlanmış krallıklardır. Vasal devletler tek taraflı olarak Hitit kralına mutlak bağımlılıkla yükümlüdür¹²⁷. Hititlerin barışçıl ya da askeri güç kullanarak uyguladığı bu politikadaki amaç, düşman ülkelerin sayısını azaltarak ulusal-uluslararası siyasi ve ekonomik üstünlüklerini korumaktır¹²⁸. Hitit siyasi tarihinde vasal devlet politikası ise I.Şuppiliuma döneminde başlatılmış, ardılları tarafından da siyasi bir strateji haline gelmiştir¹²⁹. Vasallarla yapılan anlaşmalarda Hitit kralı isteklerini tek taraflı olarak dikte etmiştir¹³⁰. Anlaşmalarda kral talepleri özetle; alınacak vergiler, askeri yükümlülükler, isyanlarda Hitit kralına destek ve kaçakların iadesi gibi konuları ele almaktadır. Söz konusu taleplerin boyutları ise vasal krallığın zenginliğine göre belirlenmektedir¹³¹. Dönem kentlerinin sınırları ve idari durumları, yapılan arkeolojik çalışmalarla ortaya

¹²⁴ Ezen, 1976: 104

¹²⁵ Kinal, 1964: 401-404

¹²⁶ Yiğit, T. (2004). "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (35), 220

¹²⁷ Ünal, A. (2005). *Hitit Devrinde Anadolu III*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 97

¹²⁸ Beckman, G. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, ed. Harry, A-Hoffner, Jr. Atlanta, Georgia, Scholars Press, 1

¹²⁹ Reyhan, E. (2017). *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 169

¹³⁰ Ünal, 2005: 97

¹³¹ Reyhan, 2017: 170

çıkarılabilmektedir. Eldeki bulgularda bir kentin isminin bölgedeki tek bir kentimi yoksa hakimiyet alanındaki yerleşimleri ifade ettiğini anlamayı kolaylaştıran bazı veriler mevcuttur. Örneğin Hitit vasalı Ugarit kentinde yapılan araştırmalarda Ugarit'e bağlı 200 kadar kent ve köy adı tespit edilmiş, 30 kadar höyük bulunmuştur. Ancak bölgedeki arkeolojik çalışmaların yetersizliği nedeniyle eldeki bilgiler sınırlıdır¹³². Konuyla ilgili bir başka örnek ise Hititlere bağlı Hurmalı kentinin yöneticisi olan Aşkalya'nın bir çömlekçiyi Udahzumi kentine idareci yapma olayının anlatıldığı metinde görülmektedir. Bu olaydan hareketle araştırmacılar büyük kent idarecilerinin daha küçük şehirler üzerinde hakimiyetinin olduğu yorumunu yapmaktadırlar¹³³.

IV. Tudhaliya döneminden önce Hititler'in Kuzey Suriye seferleri Anadolu'ya akınlar gerçekleştiren Hurrileri durdurmak içindir. I. Şuppiluliuma'ya kadar geçen zamanda Hurriler geçici olarak durdurabilmişlerdir. Bu süreçte Hititlerin güçsüz kaldıkları dönemlerde Hurriler tekrar güç kazanmışlardır. Nitekim çağın bir diğer gücü olan Mısırlılar da kuzeyden gelebilecek istilaları önlemek için bölgeye hâkim olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Dolayısıyla 18. sülale firavunları Kuzey Suriye'ye seferleri yoğunlaştırmış, III. Tutmosis (M.Ö.1502-1448) gerçekleştirdiği 16 sefer sonunda bölgeyi ele geçirmiştir. Bu durum Hitit krallarından I/II. Tudhaliya'ya kadar devam etmiş, I/II. Tudhaliya bölgeyi ele geçirse de Mitanni kralı Şuttarna ile Mısır Firavunu IV. Tutmosis'in ittifak yapması neticesi ada tekrar Mısır hâkimiyetine girmiştir¹³⁴. Mitanni ve Mısır arasındaki ittifak Hititlerin hoşuna gitmese de temkinli davranarak Mısır'a vergi vermeyi kabul etmiş, bölgeye tekrar hâkim olmak için de uygun anı kollamışlardır¹³⁵.

M.Ö. 1358-1323 yıllarında hüküm süren I. Şuppiluliuma Kuzey Suriye'ye hâkimiyet için harekete geçmiştir. Mitanni krallığına karşı çıktığı seferde önce İşuva'yı alarak Hitit Devleti'nin güvenliğini sağlamış ardından Mitanni ülkesinin başkenti Vaşuganni'ye ulaşmıştır. Mitanni Kralı Tuşratta'nın savaştan kaçması neticesi Kuzey Suriye'de Alalah, Halap, Kargamış ve Ugarit gibi kentleri ele geçirerek vasal krallıklar kurmuştur¹³⁶. Halap Krallığı'na oğlu Telepinu'yu, Kargamış Krallığı'na da diğer oğlu Piyaşili'yi geçirerek bölgeyi Kargamış önderliğinde idare etmiştir¹³⁷. Bu süreçte Mitanni Krallığı'nda çıkan iç savaşlar neticesi

¹³²Eskiçağda kentlerin ortaya çıkışı, gelişimi, fiziki ve idari özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Huot, J. L., Thalmann, J. P. Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Girgin A. B., Ankara: İmge Kitapevi, 208

¹³³Yiğit, 2004: 204, 205

¹³⁴Kinal, F. (1963). "Ugarit Krallarının Tarihi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 3,4

¹³⁵Macqueen, J. G. (2015). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Arkadaş Yayınevi (4. Basım). Ankara, 49

¹³⁶Reyhan, E. Cengiz. T.(2015). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 73

¹³⁷KBo IV 4 NI 15; Kinal, F.(1967). "Yamhad Krallığı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 208

Mitanni prensi Şattiwaza'yı destekleyerek Mitanni Krallığı'nın başına geçmiş ve vasalı yapmıştır. Böylece Kuzey Suriye'ye tamamen egemen olmuştur¹³⁸.

Hititler'in Kuzey Suriye'ye hâkim tek güç olmaları Kadeş Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Savaştan sonra söz konusu topraklarda bulunan Amurru'da dahil olmak üzere pek çok şehir devleti Hititlere tabi olmuş, Kadeş Antlaşması'ndan sonra ise Ugarit'e Hititli tüccarlar dolmuştur¹³⁹. Dönemde Ugarit'e sadece Hititli tüccarlar değil, bulunduğu coğrafya ve uyguladığı siyaset nedeniyle karadan ve denizden eskiçağın tüccarları akın etmiştir. Ugarit kazılarında ele geçen belgelerde de tahıl, şarap, zeytinyağı, tekstil ürünleri ve çeşitli devletlere ait malların da ticari döngüde yer aldıkları anlaşılmıştır¹⁴⁰. Ugarit konumu itibariyle Kuzey Suriye, Kilikya, Kıbrıs ve batısında yapılan ticaretin büyük bölümünün yönetiminde avantajlıdır. Bu kapsamda Mısır ve Filistinden gelen gemiler kıyı şeridini takip ederek Ugarit'e varır, buradan tekrar kıyı izlenerek Ura kentine oradan da kara yolu ile Hitit başkenti Hattuşa'ya nakledilirdi¹⁴¹. Bryce'ye göre Ugarit kenti, sahip olduğu dört veya daha fazla liman ile Akdeniz ve Fırat nehrinin ötesindeki ülkeler arasında önemli bir bağlantı noktasıdır¹⁴².

Hititlerin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'taki ticari faaliyetlere katılmasında büyük katkısı olan bir diğer yerleşim ise günümüzde Mersin ili sınırları içerisinde olan Ura kentidir. Ura kenti sahip olduğu limanlar sayesinde Anadolu'nun mallarının Akdeniz ticaretine dâhil olmasını sağlamıştır. Hititlere Ugarit'ten daha yakın olan Ura, I. Şuppiluliuma'dan önce Orta Krallık Dönemi krallarından I. Arnuwanda'nın da dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla Kizzuwatna Krallığı'na bağlı olan Ura'da yaşayan göçebe ve tüccarları kendisine bağlamıştır. Uralıları kendisine sağdık kalacaklarına dair yeminler ettiren I. Arnuwanda, Ura kenti tanrısı Yarri'ye hediye sunmuş, Hititlere karşı bir tehdit olması durumunda Hititlerin yanında savaşmaları hususunu anlaşma sağlamıştır¹⁴³. Böylece Ura limanları Hititler için Akdeniz'e açılan kapı niteliğini kazanmış, deniz ticareti çoğunlukla Ura aracılığı ile gerçekleştirilmiştir¹⁴⁴.

Alaşiya'nın Hititler tarafından ne zaman fetih edildiğine yönelik yazılı belgelerin yetersizliği konu hakkında kesin yargıya ulaşmayı güçleştirmektedir. Kinal'a göre ada, I. Şuppiluliuma ve kardeşi Genç Tudhaliya zamanında adaya III. Tutalya'nın düşmanlarının sürülmesi nedeniyle

¹³⁸ Reyhan, E. Cengiz. T., 2015: 73

¹³⁹ Kinal, 1963: 11

¹⁴⁰ Alparslan, 2010: 33

¹⁴¹ Taş, 2010: 148

¹⁴² Bryce, 2003: 110

¹⁴³ Ünal, A. (2002). *Hitit Devrinde Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 139

¹⁴⁴ Alparslan, M. (2019). "Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret" Doğan-Alparslan, M., Alparslan M. (Hazırlayanlar). *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 270

bölgenin I. Şuppiluliuma ve kardeşi Genç Tudhaliya'nın babası III. Tudhaliya zamanında fetih edildiğini düşündürmektedir. Ancak I. Şuppiluliuma ve oğlu II. Murşili dönemlerinde Kıbrıs hakkında herhangi bir kaydın bulunmaması bu süreçte bağımsızlıklarını ilan ettiklerini akla getirmektedir¹⁴⁵. Yiğit I. Şuppiluliuma'nın tahtı kardeşi Genç Tudhaliya'dan aldıktan sonra Genç Tudhaliya ve ona yardım eden kardeşlerini öldürüp, ailesindeki diğer fertleri de Alaşiya'ya sürdüğünü belirtmektedir¹⁴⁶. II. Murşili'nin oğlu II. Muwattali de Çukurova'ya yaptığı seferde Alaşiya'yı da zapt ettiğini söylemektedir¹⁴⁷. Buraya kadar kaynaklara göre Hititlerin Alaşiya ile ilk temasının III. Tudhaliya zamanında olduğu, ada Hitit hakimiyetine girse de Hitit otoritesinin zayıfladığında bu durumdan kurtulduğu anlaşılmaktadır.

Kuzey Suriye'de Mitanni Krallığı'nın yıkılması ve Mısır'ın bölgeyi Hititlere bırakması burada Asur devletinin yeniden güçlenmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Hititler Asur'a karşı Babil ve Mısır ile ittifak yaptıysa da Asur kralı Adadnirari'nin Mitanni Devleti'ni ele geçirmesini önleyememişlerdir. Adadnirari'den sonra Asur kralı I. Salmanezar'ın Malatya'ya kadar ulaşım bölgedeki bakır madenlerini ele geçirmesi, Hititleri zor durumda bırakmıştır. Ancak Asur ilerleyişi Suriye limanlarına ulaşmadan geçici olarak da olsa durdurulmuştur. IV. Tudhaliya başa geçtikten sonra Hititlerin ihtiyacı olan bakırı sağlayabilmek amacıyla büyük olasılıkla Suriye donanması ile Kıbrıs'a sefer düzenleyerek fetih ettiği düşünülmektedir¹⁴⁸. Kıbrıs fethi konusunda çalışma yapan Ezen'e göre de bölge ilk olarak I. Şuppiluliuma'nın Kuzey Suriye politikaları neticesi Hitit nüfusuna girmiş, III. Hattuşili döneminde (M.Ö. 1275-1250) vasal bir statü almış ve IV. Tudhaliya döneminde (M.Ö. 1250-1220) de kesin şekilde Hitit hâkimiyetini kabul ederek Hitit devletinin yıkılışına kadar bağlı kalmıştır¹⁴⁹. Bu süreçten sonra Karpaz Yarımadası'ndaki Nitovikla ile Enkomi şehirlerine yerleşen Hititler, adayı hem sürgün yeri olarak kullanmışlar, hem de bakır ihtiyaçlarını karşılamışlardır¹⁵⁰. Suriye kıyısındaki Amurru Krallığı ile de bir anlaşma yaparak Asur ile ticari faaliyetler yasaklanmıştır. Böylece Akdeniz'deki ticaret güvene alınmıştır¹⁵¹. Alaşiya'nın Hititler tarafından vergiye bağlandığını kanıtlayan bir diğer belge ise IV. Tudhaliya'dan sonra başa geçen Arnuvanda ya da II. Şuppiluliuma'ya ait olduğu sanılan vesikadır. Buna göre;

¹⁴⁵ Kinal, 1964: 407-408

¹⁴⁶ Yiğit, T. (1996). "Hitit Kral Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinliği Üzerine", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 18, sayı: 29, 240

¹⁴⁷ Kinal, 1964: 407-408

¹⁴⁸ Macqueen, 2015: 55

¹⁴⁹ Ezen, 1976: 106

¹⁵⁰ Ertürk, 2018: 7

¹⁵¹ Macqueen, 2015: 55

“Sonra zevcelelerini oğullarını, [hizmetkarlarını] yakaladım. Bütün malları, [gümüş, al]tın, bakır ve insana ait ganimetleri bir araya toplattım; onları Hattuşa'ya sevk ettim. Alaşiya ülkesini fakat olduğu yerde tab'a ve vergi mükellefi yaptım; vergi olarak fakat ona yükledim. [] Alaşiya ülkesi kralına ve Pidduri'ye Arinna, güneş tanrıçası ve Tabarna-Büyük Kral, Arinna, güneş tanrıçası rahibi için bu vergi devamlı olacaktır.

[] altın, bir talent bakır, üç....

[] Arinna'nın güneş tanrıçası için

[] Altın, bir talent bakır, üç....

[] Zippalanda'nın fırtına tanrısı için¹⁵²”

Yukarıdaki metinden görüleceği üzere Alaşiya Hitit hakimiyetine girerek vasal bir statü almıştır. Adanın fethini doğrulayan bir diğer belgede II. Şuppiluliuma'nın Alaşiya ile savaşının anlatıldığı metinde görülmektedir. İlgili belgede;

“(Orduyu) seferber etim ve denize çabuk ulaştım ben, Şuppiluliuma, Büyük Kral. Ve Alaşiya gemileri bana karşı durdular, deniz ortasına üç defa savaşa. Denizin ortasında onları yakaladım ve gemileri ateşe vermek suretiyle onları imha ettim. Fakat sonra ve nasıl ki ulaştım, Alaşiya'dan düşmanlar bana geldi. Savaş için sürü halinde (bana) karşı.onun için ben inşa ettim. Şuppiluliuma, büyük kral, bu daimî kaya tapınağını¹⁵³.”

Alaşiya üzerinde Hitit hâkimiyetini kanıtlayan arkeolojik bulgularda mevcuttur. Ayrıca İç Anadolu'da ele geçirilen Kıbrıs keramikleri Hitit-Alaşiya ilişkilerini kanıtlar niteliktedir¹⁵⁴.

Kıbrıs'ta Hitit varlığını kanıtlayan bir diğer unsurda mimari bulgulardır. Özellikle Enkomi'de Kıbrıs'ın Geç Bronz Çağı'na tarihlenen savunma duvarlarının kökenleri Anadolu'daki Boğazköy ve Alishar'da bulunan Hitit sur sistemlerine benzemektedir. Bunların yanı sıra kapı örnekleri de Güney Levant, Yunanistan ve Anadolu'daki Boğazköy yapılarıyla benzerlik göstermektedir. Bölgede ele geçirilen tanrı heykelinin Myken, Hitit, Sardunya kültürlerinin karışımından yapıldığı anlaşılmıştır. Heykelin zırhı Ege, başlığı Sardunya ve kalkanı Hitit sitilinde tasvir edilmiştir¹⁵⁵.

Kıbrıs/Alaşiya'nın Hititler tarafından ikinci kez fetih edildiği 1961 yılında Boğazköy/Hattuşa kazılarında bulunan ve H. Otten tarafından yayınlanan II. Şuppiluliuma'ya ait bir çivi yazılı tabletten anlaşılmaktadır. Tablette Hitit kralı II. Şuppiluliuma'nın savaş için Alaşiya'ya gittiği, Alaşiya donanması ile üç kere savaştığı ve onları yenip gemilerini ele geçirdiği belirtilmektedir.

¹⁵² Ezen, 1976: 105

¹⁵³ KBO XII, 38, Rs. III; Ezen, 1976: 105

¹⁵⁴ Beksaç, 2000: 173

¹⁵⁵ Voskos, Knapp, 2008: 666, 671

Savaştan sonra ise Alaşiya'ya gelmiş, buradaki şehirler ona karşı birleşerek savaşmışlardır¹⁵⁶. Konuyla ilgili metnin tercümesi;

“...Alaşiya gemileri savaş için beni denizde üç kere karşıladı ve ben onları cezalandırdım; ve gemilerini ele geçirdim ve denizde onları yaktım. Ama ben adaya vardığım zaman Alaşiya'dan düşmanlar savaş için bana karşı birleşti.¹⁵⁷”

Alaşiya, Anadolu'nun M.Ö. 2. bin yılında büyük gücü olan Hititler için hayati bir öneme sahip olup, Hititlere vergi veren bir vasal devlettir¹⁵⁸. Fakat dönemde henüz para icat edilmediği için vasal devletler bağlı buldukları otoritelere haraçlarını tekstil ve madeni ürünlerle ödemişlerdir. Ele geçen vergi listelerinde bakır ilk sırada yer alırken, gümüş, kalay, demir ve altın onu takip etmiştir¹⁵⁹. Bakır Hitit vesikalarında da birçok yerde geçmektedir. Örneğin Kıbrıs'ı fetih eden IV. Tuthalya adadan vergi olarak altın ve gümüşe ilaveten bakır da istemiştir¹⁶⁰.

Kıbrıs IV. Tudhaliya zamanında fetih edilmeden önce de Hititlerle yoğun siyasi ve ekonomik ilişkiler yaşamıştır. Özellikle III. Hattuşili döneminde Alaşiya kralı ile bir Hitit prensesinin evlenmesi iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Konuyla ilgili olarak III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın Kıbrıs kralına yazdığı mektup örnek verilebilir. Buna göre;

“17 Kardeşime aşağıdaki gibi yazdığım cihete gelince: Kız(ım)a her zaman verdiğim NAM.RA'lara, sığırlara (ve) koyunlara gelince, - illerde

18[zahi]rem yoktur- haberciler(im) seni ne zaman bulursa, bana kardeşim süvari(lerin)i [göndersin],

19 ve valiler(im)e vesikaları gösterebilir; ve (valilerin) yanlarında tuttukları NAM.RA'ları, sığırları (ve) koyunları

20 (onlardan) alsınlar ve onları (kardeşimin) saray(ın)a teslim etsinler (?)'- (devamı kırıklıdır.)¹⁶¹”

Metinde görüleceği üzere Hititler ve Alaşiya krallığı arasında ittifak söz konusudur. Burada Hititler prenses üzerinden Alaşiya'ya bir takım ekonomik unsurlar gönderirken karşılığında asker istemektedirler. Kınal bu durumu bir ittifak değil de Alaşiya krallığının bir Hitit vasalı

¹⁵⁶ Güterbock, H. G. (Nisan-1967). “The Hittite Conquest of Cyprus Reconsidered”, *Journal of Near Eastern Studies*, 26(2), 73

¹⁵⁷ Güterbock, 1967: 78

¹⁵⁸ Bektaş, 2000: 173

¹⁵⁹ Müller-Karpe, 2006: 487

¹⁶⁰ Kınal, 1970: 124

¹⁶¹ KUB XXI 38, Alp, S. (1949). “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı” *Belleten*, Cilt: XIII, sayı: 50, 252

olduğu şeklinde yorumlamıştır. Akabinde III. Hattuşili'nin ölümünden sonra Alaşiya'nın Hitit hâkiminden çıktığını fakat III. Hattuşili'nin oğlu IV. Tudhaliya tarafından yeniden zapt edilerek vergiye bağlandığını söylemektedir. Konuyla ilgili olarak IV. Tudhaliya ve Alaşiya arasında yapılan anlaşma¹⁶²;

“Sonra onun karılarını, oğullarını

4- kölelerini aldım, malları ile beraber gümüş, altın, bakır ve NAM.RA'larını

6- toplatıp, onları Hattuşa'ya sevkettim. Böylece Alaşya memleketlerini yine tab'a yaptım ve ona vergi katettim.

10- Alaşya memleketinin kralına, Pidduriye olduğu gibi Arinna Güneş Tanrıçası için Tabarna, Büyük Kral

12- Arinna Güneş tanrıçasının rahibi için şu vergi katolunmalıdır:

....altın: 1 Talent Bakır, 3....Arinna Güneş tanrıçası için

16- Altın, 1 Talent bakır, 3.... Zippalanda'nın Fırtına tanrıçası için....¹⁶³”

IV. Tudhaliya'nın Alaşiya'yı “*Böylece Alaşya memleketlerini yine tab'a yaptım*” ifadesi bölgede daha önceden de Hitit hâkimiyeti olduğunun göstergesidir. Ele geçirilen ganimetler ve alınan vergiler de adanın zenginliğini ortaya koymaktadır.

Hitit vasalları Ugarit ve Alaşiya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerle ilgili Ugarit arşivlerindeki Alaşiya mektupları önemli bilgiler barındırmaktadır. Geç Tunç Çağı'nın sonuna doğru Deniz Kavimleri Göçleri nedeniyle Doğu Akdeniz'deki istila hareketleri sürecinde iki krallığın birbirleri ile yardımlaşmaları görülmektedir. Mektuplarda Ugarit kralı Ammurapi “babam” diye hitap ettiği Alaşiya kralına gemilerini Hitit emrine gönderdiğini ve yakınlarda düşman gemisi görürse hemen kendisine haber vermesini istediğini görüyoruz¹⁶⁴.

Kıbrıs Hititler açısından stratejik konumunun yanı sıra ticari potansiyeli bakımından da önemli bir merkezdir. M.Ö. II. binde Anadolu'da ve o zamanki bilinen dünyada etken güç oluşunu güçlü bir ekonomik sistem kurmalarına borçludurlar. Bu sistem içerisinde ticaret 19- 18. yüzyıllara tarihlenen Erken Hitit Dönemi'nde metaller ekonomik döngüde değer ölçüsü olmuş, M.Ö. 17-16. yüzyıldan M.Ö. 13. yüzyıla kadarki döneme tarihlenen İmparatorluk Dönemi'nde ise gümüş madeninden para benzeri değişim birimleri oluşturulmuştur¹⁶⁵. Fiyat birimi olarak

¹⁶² Hitit vassalları genellikle bağlı oldukları Hitit kralları öldükten sonra Hititlere isyan etmiş, yeni gelen krallar da bu krallıkları kendilerine bağlamak için sefere çıkmak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kinal, 1964: 409

¹⁶³ KBo XII 38 Öy I; Kinal, 1964: 409, 410

¹⁶⁴ Kinal, 1963: 15

¹⁶⁵ Müller-Karpe, 2006: 488

ise şekel ve mina tanımlanmış, 1 Hitit şekeli 12,5 kilograma, 1 mina ise 500 grama denk gelmektedir. Fiyatların daha kolay anlaşılması için örnek verecek olursak 1 koyun 1 şekel gümüş, 1 sığır ise 10 şekel gümüşür¹⁶⁶.

Tunç Çağı boyunca bakır ve tunç Hitit ekonomisinde seri bir şekilde üretilmiştir. Ancak bakır Eski Devlet zamanından İmparatorluk dönemine kadar geçen süreçte gümüş karşısında değer kaybetmiştir. Anadolu bakır ticareti hakkında bilgi veren Eski Asur kaynakları bakırın önemli ölçüde Anadolu'dan ihraç edildiğini göstermektedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ise Anadolu bakırının ihtiyacı karşılamaması nedeniyle Kıbrıs/ Alaşya'dan bakır ithal edilmiştir. İthalatın Anadolu'ya giriş noktası da Hitit belgelerinden öğrenildiğine göre Ugarit kenti olmuştur¹⁶⁷.

Hitit devletinin ithalat ve ihracatı konularında elde yeteri kadar veri bulunmamasına karşın, yazılı kaynaklardan ticari faaliyetlerin Hatti, Babil, Asur, Mitanni, Suriye, Filistin, Mısır ile Kıbrıs çevresinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili araştırma yapan Bryce Orta Anadolu, Kuzey Suriye ve Kıbrıs'ta ele geçen arkeolojik bulguları göz önünde tutularak Hitit anayurdu ile diğer ülkeler arasında düzenli bir ticari faaliyet olduğunu kanıtlayacak yeterli veri olmadığını belirtmektedir. Buna ilaveten Hititlerin denizciliğe yönelik fazla girişimi olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla deniz ticareti çoğunlukla aracı devletler vasıtası ile yapılmıştır. Fakat Hitit imparatorluğunun sonuna doğru IV. Tudhaliya'nın Kıbrıs/ Alaşya'ya saldırması sonrasında II. Şuppiluliuma'nın Kıbrıs açıklarında düşman gemileri ile karşılaştığı da bilinmektedir¹⁶⁸.

Alaşya ekonomik ve stratejik önemi dışında ada statüsü ve Hitit ana karasına uzaklığı nedeniyle Hititler için bir sürgün yeri olarak görülmüş olmalıdır. Bu durum Hititlerin Kıbrıs üzerinde hakimiyetiyle gerçekleştirilebilecek bir uygulamadır. İmparatorluk dönemi krallarından I.Şuppiluliuma tahtı zorla Genç Tudhaliya'dan aldıktan sonra Genç Tudhaliya ve ona yardım eden kardeşlerini öldürüp, ailesinin diğer fertlerini de Alaşya'ya sürgüne göndermesi buna bir örnektir¹⁶⁹.

Hitit kralı III. Hattuşili'in döneminde (M.Ö. 1280-1250) Alaşya'ya önemli kişilerin sürgün edilmesi ya da bu kişilerin oraya kaçması Kıbrıs üzerindeki Hitit hâkimiyetinin önemli bir

¹⁶⁶ Alparslan, M. (2006). "Hititlerde Ticaret: Hitit Yazılı Kaynaklarının Bir Yorumu", C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 385

¹⁶⁷ Müller-Karpe, 2006: 492

¹⁶⁸ Bryce, 2003: 110, 112, 113

¹⁶⁹ Yiğit, 1996: 240

göstergesidir¹⁷⁰. Örnek olarak III. Hattuşili'nin otobiyografisinde prenslik yıllarının anlatıldığı kısımda Kral II. Muwattali'nin kendisini yukarı ülke yöneticisi yaptığı dönem verilebilir. Burada orta Karadeniz'deki Hakpişša'daki Kaşkaların kendisine düşman olmalarından sonra Hakpiş'i ele geçirmiş ve bölgede kral olarak anılmıştır. Olayın üzerine akrabası olduğu anlaşılan siyasi rakibi Arma-Tarhunta, III. Hattuşili'ye karşı harekete geçmiş, çok geçmeden III. Hattuşili tanrıların yardımıyla kralın mahkemesinde aklanmıştır. Davanın sonucunda ise III. Hattuşili Arma-Tarhunta'nın yaşlı olması ve karşısında acınacak duruma düşmesinden ötürü herhangi bir kötülük yapmamıştır. Oğlu Şippa-ziti ise kral II. Muwattali'nin masum olduğunu söylemesi üzerine serbest kalmıştır. Ancak Arma-Tarhunta'nın karısı ve diğer oğlu III. Hattuşili tarafından Alaşiya'ya sürgüne gönderilmiştir¹⁷¹. Ünal ise Arma-Tarhunta'nın III. Hattuşili'nin eline düşmeden Alaşiya'ya kaçmış olabileceği yorumunu yapmıştır¹⁷². Konuyla ilgili metin; “.....Hakpişša bana karşı düşmanlığa başladı. Kaşka'luları kovdum (?) ve (durumu) kendi gücümle iyileştirdim. Ben Hakpiş kralı oldum. Sen karımda Hakpiş (kraliçesi) oldun! (Olay) olunca ve saraydan dava biraz uzatılınca, Hakimem Tanrıça İstar tanrısal adaletini o zamanda gösterdi. Davada tekrar karar aşamasına götürdü. Arma-Tarhunta'da, karısında ve çocuklarında büyü buldular. Onu bununla suçladılar. Tanrıça'nın kenti Şamuha'yı büyü ile doldurmuştu. Hakimem tanrıça onu benim altına koydu (bana yendirdi). Kardeşim, onu bana ailesi, karısı ve oğlu ile birlikte teslim etti ve bana şöyle dedi: “Şippa-Ziti onların arasında değildir”. Kardeşim (Muwatalli davada beni Arma-Tarhunta'ya karşı üstün (haklı) çıkardığından ona karşı kötülük yapma durumunu düşünmedim. Arma-Tarhunta kan akrabalığım olan bir insan ve ayrıca yaşlı bir kişi olduğundan ve bana karşı acınacak bir duruma düştüğünden onu serbest bıraktım. Oğlu Şippa-Ziti'yi de serbest bıraktım ve ona hiçbir şey yapmadım. Arma-Tarhunta'nın karısı ve (diğer) oğlunu Alaşiya'ya (Kıbrıs'a) (sürgüne) gönderdim. Toprağının yarısını aldım. Onu Arma-Tarhunta'ya geri verdim. Kardeşim Muwatalli [bana...]ta'yı, Durmitta'yı, Zip[lanta'yı, Hat]tena ülkesini, Hakpişülkesini (ve) İst(ah) ara'yı hizmetime verdiğinden, onları, boş ülkeleri, yeniden iskan ettim”¹⁷³.

¹⁷⁰ Beksaç, 2000: 173

¹⁷¹ Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 138; Westbrook, R. (2008). “Personal Exile in the Ancient Near East”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 128, No.2, 320

¹⁷² Arma-Tarhunta I. Şuppiluliuma'nı kardeşi Zita'nın oğlu ve Yukarı ülkenin III. Hattuşili'den önceki valisidir. Kendisinin kral soyundan gelmesine karşın Hitit tahtında gözü yoktur. Ancak valiliğini kendinden yaşça küçük olan III. Hattuşili'ye vermek istememektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, A. (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Çorum, 220-227

¹⁷³ Alp, 2011: 138

III. Hattuşili prenslik döneminde yiğeni Urhiteşub'un kendisine savaş açması sonucu tahtı ele geçirmiş, Urhiteşub'u da önce Kizzuwatna Ülkesi'ne, sonra Kıbrıs'a sürgün etmiş, ancak Urhiteşub Mısır'a kaçmıştır¹⁷⁴. Urhiteşub'u geri getirmek için Mısır-Hitit arasında uzun yazışmalar olduysa başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹⁷⁵. Konuyla ilgili metin;

“.... *Hakimem tanrıça İstar beni destekledi ve bana dediği gibi oldu. Hakimem tanrıça İstar tanrısal adaletini o zamanda çok gösterdi. Urhi-Teşup'un kovduğu kumandanlara Tanrıça İstar rüyada görüldü. Onlara güçlü olmaları için (şöyle) dedi: “Ben İstar bütün Hatti ülkelerini Hattuşili'den yana döndürdüm”. İstar'ın tanrısal adaletini o zamanda çok gördüm: Urhi-Teşup'u başka hiçbir yere brakmayarak onu Şamuha'da bir domuz gibi ahırına tekrar kapattı. Bana (eskiden) düşman olan Kaşka'lular bana yardım ettiler, bütün Hattuşa da bana destek oldu. Kardeşime (duyduğum) saygıya sağdık olduğumdan (ona) hiçbir (kötülük) yapmadım. Urhi-Teşup'un yanına tekrar gittiğimde onu bir tutsak gibi aşağıya getirdim. Ona Nuhaşşi ülkesinde müstahkem kentler verdim. O, orada kaldı. Başka bir darbe yapabilseydi Karanduniya'ya (Babil'e) kaçacaktı. Konuyu işitince, onu yakaladım denizin kenarına (ötesine?) gönderdim.....”¹⁷⁶.*

Kıbrıs'a Hititler'in ana bölgesinden yapılan sürgünler dışında vasal krallıklarından da sürgünler yapıldığı görülmektedir. Özellikle Ugarit krallığının idaresine II. Aministamru geçtiği zaman Karkemiş kralı tarafından gönderilen fermanla kardeşleri Hişmi-Şarruma ve ADAD-Şarruma'nın babalarından kendilerine düşen miras hakları verilerek Alaşiya'ya sürüldükleri belirtilmektedir. Bu durum Hitit kralı IV. Tudhaliya tarafından da onaylanmış, konuyla ilgili fermanında söz konusu Ugarit prenslerinin ve oğullarının Ugarit tahtında hak iddia edemeyecekleri vurgulanmıştır¹⁷⁷. İlgili metnin tercümesi;

“Onları her şeyi Alaşiya'ya (götürdüler.) Kırım İstar'ının huzurunda onların her ikisine de yemin verdirdi: Eğer ilerleyen günlerde Hişmi-şarruma ve ARAD-şarruma, onların oğulları ve torunları kendi zinet eşyaları için Ugarit ülkesi kralı Ammiştamru'ya ve onun oğullarına ve torunlarına şikayette bulunursa, gelecekte Hişmi-şarruma ve ARAD-şarruma [onların oğulları ve]torunları Ugarit ülkesi kralı Ammiştamru'ya onun oğulları ve torunlarına hukuksuz itirazda bulunmayacaklar.¹⁷⁸”

¹⁷⁴ Ünal, 2002: 82, 150; Dinçol A. (2009). “Hitit Siyasal Tarihinin Ana Hatları”, *Hititolojiye Giriş*, (Hazırlayan: Alparslan, M.), Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 102

¹⁷⁵ Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygurlukları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 55

¹⁷⁶ Alp, 2011:140

¹⁷⁷ Kinal, 1963: 12

¹⁷⁸ Taş, İ. (2008). *IV. Tudhaliya Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 166

Yukarıdaki metinden de görüleceği üzere Alaşiya, Hititler'e bağlı krallıklar tarafından da sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum adanın üzerinde bir Hitit kontrolü olduğunun da göstergesidir. Çünkü bölgede Hitit hakimiyeti olmaması halinde adaya Hititlerden veya vasallarından sürülen siyasi sığınmacılar, Hitit devletinde ya da vasallarında iç karışıklık çıkarabilirdi. Dolayısıyla bu durum rakip devletler tarafından kullanılırdı.

Sonuç

Kıbrıs/ Alaşiya Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyük adadır. Doğu Akdeniz'de ise Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının arasındaki konumu nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Özellikle M.Ö. 2. bin yılında bölge ticaretinde aktif bir rol oynayan Kıbrıs, adını bünyesinde barındırdığı *bakır* madeninden almaktadır. Bir ada yerleşimi olması nedeniyle gemicilikte de ilerleyen Alaşiya, konumu ve ekonomik imkanları sebebiyle başta Akad, Mısır, Hitit ve Myken olmak üzere pek çok uygarlığın dikkatini çekmiştir.

Araştırmalara göre Alaşiya'daki ilk yerleşim Neolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Yapılan incelemelerde bölge buluntuları Anadolu Neolitik Çağ kentleri olan Hacılar ve Çatal Höyük ile benzerlik göstermiştir. Yer altı ve yer üstü kaynakları nedeniyle sonraki çağlarda da ilgi odağı olan Kıbrıs, M.Ö. 3. bin yılında Akkad kralı Sargon'un da ulaştığı bir yer olmuştur. M.Ö. 2. bin yılında ise Hiksos istilasına uğrayan Kıbrıs daha sonra Mısır egemenliğine girmiştir. Bu süreçte yazıtlardan anlaşıldığı üzere Mısır firavunu ile dahi eşit tutulmuştur.

Kıbrıs/ Alaşiya'da M.Ö. 2. bin yılında Mısır hakimiyeti Anadolu'da kurulan Hititler'in iç birliği sağlayıp, sınırlarının Doğu Akdeniz'e ulaşması ile son bulmuştur. Denizlerdeki gücünü Ugarit ve Ura limanları vasıtasıyla sağlayan Hititler kısa sürede Kıbrıs'ı da etkisi altına almışlardır. Dönemle ilgili ele geçen yazıtlarda adanın adı Mısır belgelerinde *Asi*, Hitit vesikalarında ise *Alaşiya* olarak geçmektedir. Grek kaynaklarında ise ilk kez Homeros'un İlyada adlı eserinin XI. bölümünde geçmektedir.

Alaşiya/Kıbrıs'ın Hitit hakimiyetine tam olarak ne zaman girdiği tartışma konusudur. Bu durumun başlıca nedeni ise Hititlerin deniz hakimiyetlerini Ugarit ve Ura gibi vasal devletler eliyle yapmalarıdır. Dolayısıyla Hitit otoritesinin kıtlık, salgın, taht kavgaları ve savaşlar nedeniyle zayıfladığı dönemlerde ada, Hitit hakimiyetinden kurtulmuş olmalıdır. Fakat Hitit yazıtlarından anladığımıza göre *Bakır Ülkesi* olarak nitelendirilen Alaşiya ilk olarak I/II. Tudhaliya döneminde Hitit hakimiyetine girmiştir. Bir süre sonra ise siyasi nedenlerden dolayı Mısır hakimiyetini kabul etse de Hitit İmparatorluk dönemi krallarından IV. Tudhaliya Kıbrıs/ Alaşiya'da kesin hakimiyet sağlamıştır. Konuyla ilgili veri sunan IV. Tudhaliya yazıtında

bölgeyi kendine tekrar tabi kıldığını belirttiikten sonra adadan alınacak haracı belirlemiştir. IV. Tudhaliya'nın babası III. Hattuşili'ye tarihlenen yazışmalardan da Kıbrıs kralı ile Hitit prensesinin evlendirildiği ve çeyizlik alışverişinin yapıldığı görülmektedir. Yine III. Hattuşili'nin bıraktığı belgelerinden Alaşiya'nın sürgün yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hitit İmparatorluğu'nun son kralı II. Şuppiluliuma dönemine tarihlenen yazıtlarda ise Hititlerin Alaşiya üzerine deniz seferi yaparak tekrar hakimiyet sağlandığı belirtilmektedir. Bunlara ilaveten Kıbrıs/Alaşiya krallığı ile ilişkilendirilen Enkomi şehrinde yürütölen arkeolojik çalışmalarda tespit edilen Hitit mimari tekniğı de bölgede Hitit varlığını kanıtlayan vesikalardandır.

Kaynaklar

- Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alp, S. (1949). Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı. *Bellekten*, XIII(50), 245-270.
- Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: TÜBİTAK Popöler Bilim Kitapları.
- Alparslan, M. (2006). Hititlerde Ticaret: Hitit Yazılı Kaynaklarının Bir Yorumu. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 383-385.
- Alparslan, M. (2010). *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Alparslan, M. (2019). Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret. M. Doğan-Alparslan, & M. Alparslan içinde, *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 261-271.
- Beckman, G. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, ed. Harry, A-Hoffner, Jr. Atlanta, Georgia, Scholars Press,
- Beksaç, E. (2000). Kıbrıs ve Deniz Kavimleri'nin Gerçeğı. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Kıbrıs, 169-183.
- Belli, O. (2004). *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihesi*. Antalya: Pera Müze Yayınları.
- Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Dinçol, A. (2009). Hitit Siyasal Tarihinin Ana Hatları. M. Alparslan içinde, *Hititolojiye Giriş*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 96-105.

- Ertürk, M. (2018). *Tarih, Kültürel ve Turistik Değerleri ile Kıbrıs*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.
- Ezen, A. (1976, Ocak). İlkçağ Tarihinde Kıbrıs. *Belleten*, XL(157), 93-135.
- Gale, N. H., & Stos-Gale, Z. A. (2006). Uluburun Batığı Bakır Külçelerinin Kaynak Analizi ve Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Metal Ticareti. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 119-133.
- Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güterbock, H. (1967). The Hittite Conquest of Cyprus Reconsidered. *Journal of Near Eastern Studies*, 73-81.
- Hauptman, A. (2006). Tunç Çağı'nda Madencilik Boyutları. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 477-484.
- Huot, J. L., Thalmann, J. P. Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Girgin A. B., Ankara: İmge Kitapevi.
- Homer, (2019). *İlyada*, Çev. Erhat, A, Kadir, A., İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kınal, F. (1963). Ugarit Krallarının Tarihi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1-15.
- Kınal, F. (1964). İlk Çağlarda Kıbrıs. *Belleten*, XXVIII, 109-112.
- Kınal, F. (1967). Yamhad Krallığı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 195-211.
- Kınal, F. (1970). Gelidonya İngotları. *Atatürk Konferansları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 119-130.
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kızılduman, B. (2008). Kıbrıs'ta Nitovikla Çevresine İlişkin Yeni Bulgular. A. E. Öktü, S. Günel, & U. Deniz içinde, *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, 159-166.
- Macqueen, J. (2015). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi .
- Müller-Karpe, A. (2006). Hititler'de Metal Külçeler. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 487-494.
- Reyhan, E., & Cengiz, T. (2015). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları .
- Reyhan, E. (2017). *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Sadrazam, E., & Erhan, H. (2019). Kıbrıs Yapı Teknolojisine Hitit Etkisi: Alaşya/Enkomi Örneği. *I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu*, Lefkoşa: Hiperyayın, 47-76.
- Taş, İ. (2008). *IV. Tudhaliya Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Taş, İ. (2010). Geç Tunç Çağı'da Doğu Akdeniz Bölgesindeki Deniz Ticaretinde Deniz Taşımacılığını İşler ve Aktif Hale Getiren Yönetim ve Kontrol Sistemlerinden Bahsedilebilir mi? *XVI Türk Tarih Kongresi'nde*, Ankara: TTK, 145-162.
- Ünal, A. (2002). *Hitit Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2005). *Hitit Devrinde Anadolu III*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Ünal, C. C. (2000). Bronz Çağda Deniz Ticaret ve Kıbrıs. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Kıbrıs, 185-199.
- Voskos, I., & Knapp, B. (2008). Cyprus at the End of the Late Bronze Age: Crisis and Colonization or Continuity and Hybridization? *American Journal of Archaeology*, 669-684.
- Westbrook, R. (2008). Personal Exile in the Ancient Near East. *Journal of the American Oriental Society*, 317-323.
- Yiğit, T. (1996). Hitit Kral Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinliği Üzerine. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29), 233-245.
- Yiğit, T. (2004). "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (35),

**The Importance of Cyprus Alaşıya in the Eastern Mediterranean in Two Thousand BC
and Its Relations with the Hittites ****

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Abstract

Cyprus Island has gained an important place in every period of history due to its geographical features and strategic location. Although the island has been known by many names since ancient times, it has also hosted many civilizations. Cyprus, which has developed itself both economically and politically, has attracted the attention of powerful states in every period. Our study will deal with the economic resources that increase the importance of Cyprus and the relations of the Hittites with the region. The sources of our research include primary documents such as royal inscriptions and correspondence that provide evidence of Hittite domination as well as secondary studies on Cyprus / Alaşıya settlement. In addition, the findings obtained in archaeological studies have also constituted a source for our study.

Key Words: Hittite, Alaşıya, Trade, Exile, Deal

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü:el-mek:
tolgahanarun@gmail.com

**До н.э. Кипра / Алашия. Его значение в Восточном Средиземноморье во 2-м
тысячелетии и его отношения с хеттами****

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Резюме

Остров Кипр занимал важное место в каждый период истории благодаря своим географическим особенностям и стратегическому положению. Хотя остров был известен под разными именами с древних времен, на нем также проживало множество цивилизаций. Кипр, который в ходе этого процесса развивался как экономически, так и политически, во все времена привлекал внимание могущественных государств. Наше исследование будет посвящено экономическим ресурсам, которые увеличивают значение Кипра и отношения хеттов с регионом. Источники нашего исследования включают первичные документы, такие как королевские надписи и переписку, которые свидетельствуют о господстве хеттов, а также вторичные исследования о поселении Кипр / Алашия. Кроме того, данные, полученные в ходе археологических исследований, также послужили источником для нашего исследования.

Ключевые слова: Хетты, Алашия, Торговля, Изгнание, Соглашение.

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü:el-mek:
tolgahanarun@gmail.com

KİTAP TANITIMI

Arş.Gör. Nurcan Gül Arslan*

Fatih Yahya Ayaz, Memlûk-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hakimiyeti, TTK, Ankara 2016, 166 s., ISBN 978-975-16-3189-3.

Kıbrıs ve Doğu Akdeniz araştırmaları güncelliğini yitirmeyen bir akademik çalışma alanıdır. Söz konusu bölgeler güncel meseleler nedeniyle araştırmacılarının dikkatini çekmekle birlikte, bölgenin tarihsel arka planı da akademik incelemelere konu olmaktadır. Bu noktada Türkçe literatürde Memlûk Devleti-Kıbrıs ilişkileri, Kıbrıs'taki Türk hakimiyeti açısından diğer konu alanlarının gerisinde kalmış bir çalışma alanıdır.

Batı'da Memlûk Devleti ve Haçlı Seferleri önemli bir inceleme alanı olarak görülüp bu alandaki çalışmalar tarihsel olarak oldukça geriye götürülebilmektedir. Haçlı seferlerinin çalışma alanı olarak ilgi görmesine paralel olarak Kıbrıs ve Memlûkler ilişkilerine yönelik araştırmalar da yapılmıştır. Ayaz'ın da işaret ettiği gibi 1933 tarihli M. Mustafa Ziyâde'nin "The Mamluk Conquest of Cyprus in the Fifteenth Century" adlı makalesi bu konudaki öncü araştırmalardan biridir. Yine Saîd A. Âşûr'un *Kubrus ve'l-hurûbü's-Salîbiyye* adlı eseri müellifin de "başucu" kitabı niteliğinde olup Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair kıymetli bir eserdir. Yabancı dildeki yayınların yanında Türkçe literatürde Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair Eşref Buharalı ve Altan Çetin'in makaleleri bulunmaktadır. Fakat yazar bu çalışmaların kıymetli katkılarının altını çizmekle birlikte birtakım eksiklerinin bulunduğunu belirtmiştir. (s.15-16) Bu nedenlerle Ayaz, Memlûk-Kıbrıs ilişkilerine dair yeni bir kapı aralayacak olan bu çalışmayı kaleme almayı tercih etmiştir.

Eser bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın yöntemi ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Yazar çalışmasının yapısının "Memlûk-Kıbrıs ilişkilerinin bir bütün olarak ortaya konulması" (s.2) üzerinden şekillendiğini bu amaca matuf olarak da

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, İslam Tarihi Anabilim Dalı Melikgazi/Kayseri
ORCID ID: 0000-0002-4824-6021

tespit edilen rivayetlerin kronolojik esasa uygun olarak ele alınıp değerlendirildiğini belirtmiştir. Ayrıca Ayaz, çalışmada hadiselerin çağdaşı tarihçilerin rivayetlerinin öncelikli olarak ele alındığı; gerekli görüldüğü durumlarda da daha sonraki dönemlerde yaşamış tarihçilerin rivayetlerine başvurulması yönteminin tercih edildiğini de kaydetmiştir. Bunun yanında araştırmaya temel olan ana kaynaklar ve ikincil kaynaklar hakkında okuyucu bilgilendirilmiştir. Yazar, Kıbrıs'ın el-Melikü'l-Eşref Barsbay (825-841/1422-1438) dönemindeki fethi sırasında hayatta olan Makrîzî (ö. 845/1442), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Aynî (ö.855/1451) gibi Memlûk dönemi tarihçilerinin yanında Kıbrıslı bir vakanüvis olan Makhairas'ın (ö. 1458'ten sonra) eserini de Memlûkler dönemi tarihçilerinin rivayetlerini mukayese etmek için kullandığını belirtmiştir. Kıbrıs'ın fethinin bir Kıbrıslı kronik yazarının anlatısıyla desteklenmesi, bu eserin öncülü diğer çalışmalardan ayrılan yönlerinden biridir. Ayaz kullandığı kaynaklar hakkında bilgi verdikten sonra, giriş bölümünde konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak adına genel hatları ile Memlûk Devleti ve Kıbrıs adasının tarihini anlatmıştır.

“Kıbrıs'ın Fethine Giden Süreç” başlıklı birinci bölümde yazar, Kıbrıs'ın fethinin anlaşılabilmesi için Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'de Haçlılar ve müttefikleri ile olan mücadelesinin dini, siyasi ve ticari nedenlerini öncelikli olarak kaleme almayı tercih etmiştir. “Doğu Akdeniz'de Memlûklerin Haçlılar ve Müttefikleriyle Mücadelesinin Belirleyicileri: Din, Siyaset ve Ticaret” başlıklı bu kısımda Memlûklerin Haçlılar ile mücadelelerinin tarihî arka planı ve Memlûklerin genel stratejilerine bağlı olarak Haçlılar ile mücadele siyasetleri özet bir biçimde belirtilmiştir. Memlûklerin selefleri Eyyûbîlerden Haçlılar ile mücadele geleneğini devraldığı ve Doğu Akdeniz'in Müslüman-Haçlı savaşları bağlamında birtakım gerilimlere konu olduğunun altı çizilmiştir. Daha sonra bu mücadelelerin dini, siyasi ve ticari sebepleri kaydedilmiştir. Ticari sebeplerle ilgili net bir ayırım yapılabilirken yazarın aktardığı dini ve siyasi gerekçelerin iç içe geçtiği görülmektedir. Bu durumun Orta Çağ'ın laik olmayan düşünce ve siyaset ortamı ile ilişkisi var olsa gerektir. Dönemin dini ve siyasi olgularının iç içe geçmişliği Kıbrıs'ın fethinin nedenlerinde de siyasi ve dini ayırımının net bir şekilde yapılamamasına yol açmış gözükmektedir. Kanaatimizce başlıkla içeriğin uyumunun tam olarak sağlanabilmesi için söz konusu din-siyaset bağdaşıklığına işaret edilebilseydi okuyucunun zihninde oluşabilecek olası bir karmaşanın önüne geçilebilirdi.

Birinci bölümde Kıbrıs'ın fethinin bağlamının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması açısından Memlûk Devleti'nde denizcilik meselesi de güncel çalışmalar ve Memlûk tarihinin

ana kaynaklarına atıfla özet bir biçimde kaleme alınmıştır. Daha sonrasında da adanın fethine kadar geçen süreçte Memlûk-Kıbrıs ilişkileri hakkında bilgi verilmiştir. Yaklaşık 23 sayfa olan bu kısım eserin genel hacmine oranla hiç de küçük değildir. el-Melikü’z-Zâhir Baybars (658-676/1260-1277) döneminden adanın fethine giden seferlerin ilki kabul edilen 1424 tarihli birinci Kıbrıs seferine kadar geçen süreçte Memlûk-Kıbrıs ilişkileri genel bir anlatımla okuyucuya sunulmuştur. Fakat bu hacmi az olmayan ve ele aldığı tarihsel süreç bakımından yoğun olan anlatının tek bir başlık altında toplanması alanın uzmanları kadar konunun seyrine aşina olmayan okuyucunun hadiseleri takibini zorlaştırabilmektedir. Eserin ek kısmında verilen Memlûk-Kıbrıs ilişkileri kronolojisi bu zorluğun aşılmasına bir nebze katkı sağlamakla birlikte kanaatimizce konu birkaç alt başlığa ayrılışaydı okuyucu için hadiselerin takibi daha kolay bir hale gelebilirdi.

Eserin ana konusunun ele alındığı “Kıbrıs’ın Fethi ve Sonuçları” başlıklı ikinci bölümde Memlûk Sultanı el-Melikü’l-Eşref Barsbay döneminde yapılan üç Kıbrıs seferi ve adanın fethinden sonra Memlûk Devleti ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Bu bölümde söz konusu Kıbrıs seferleri sırasında hayatta olan Memlûk tarihçilerinin anlatıları ve Makhairas’ın aktarımları karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Kıbrıslı vakanüvis Makhairas’ın rivayetleri bazen Müslüman tarihçilerin anlatılarını desteklerken kimi zaman da bu tarihçilerin anlatımından farklılaşmaktadır. Eserin karşılaştırmalı tarih okuması, değerli bir faaliyet olarak bu konu hakkında eserden istifade edecek olanların bakış açısını zenginleştirecek bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yazar, gerekli gördüğünde ana kaynakların dışında yapılan ikincil araştırmalara da başvurarak hem akademik olarak titiz hem de üslup olarak akıcı bir çalışma kaleme almıştır.

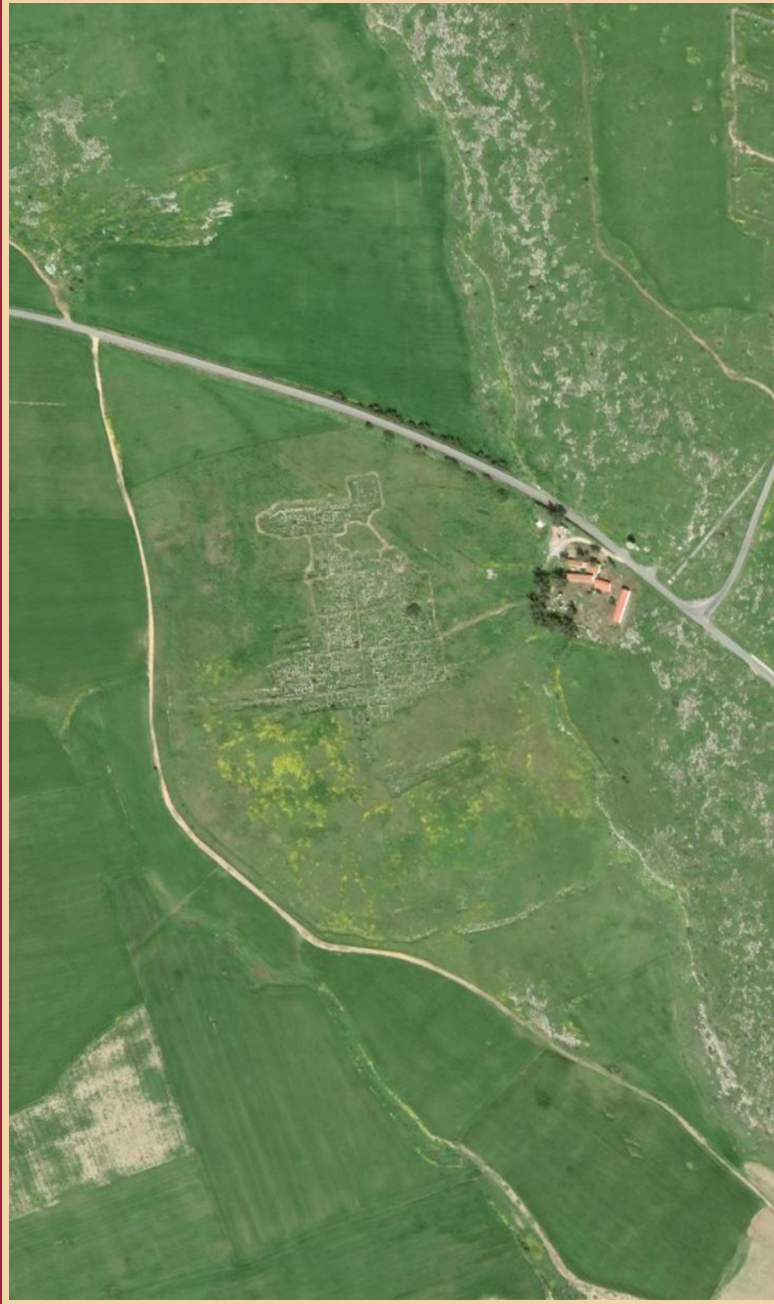
İkinci bölümde 1425 tarihli (ikinci) Kıbrıs seferi hakkında rivayetlerde bizzat sefere katılan Salih b. Yahya’nın (ö.850/1146) *Târîhu Beyrût* adlı eserinden de faydalanılması çalışmanın değerini artıran bir unsur olmaktadır. Kıbrıs seferi anlatısıyla ilgili diğer bir dikkat çekici husus, yazarın da giriş bölümünde belirttiği gibi el-Melikü’l-Eşref Barsbay ile yakın ilişkileri bulunan Aynî’nin rivayetlerinin diğer tarihçilerden ayrışması ve bazen de tek kalmasıdır. Bu bağlamda M. Mustafa Ziyâde’nin “Bedr ed Din al-‘Aini’s Account of the Conquest of Cyprus 1424-1426” adlı makalesine işaret edilmemesi araştırmacıların dikkatini çekebilecek bir husustur. Genel anlamda Ayaz, Kıbrıs’ın fethi ve sonrasındaki gelişmeler ile ilgili kullandığı kaynakların rivayetlerini sistemli bir şekilde bir araya getirip betimleyici bir

anlatımı benimsemiş gözükmektedir. Rivayetler üzerine yapılabilecek ikincil yorumların ise eserin konu alanının dışında bırakıldığı izlenimi edinilmektedir.

Giriş ve iki bölümün ardından müellif bir sonuç bölümü kaleme almıştır. Diğer bölümlerde daha çok olayların nasıl gerçekleştiğinin aktarımına odaklanan yazar, bu bölümde konu ile ilgili kendi değerlendirmelerini sunmuştur. Kısmen eser içinde aktardığı hadiselerin derlenip toparlanıp gerekli değerlendirmelerin altının çizildiği sonuç bölümünde okuyucunun da aklına ilk gelebilecek sorulardan olan söz konusu mücadeleler esnasında adaya Türk nüfusunun yerleştirilip yerleştirilmediği meselesi de bir paragrafla açıklanmıştır. Yazar burada Çerkez Memlûklerinin adaya Türk veya Çerkez nüfus yerleştirmedeğini ifade etmiştir. Ayaz burada meseleye Memlûklerin adaya yönelik bir iskân politikasının olup olmadığı veçhesinden bakmıştır. Memlûk Devleti'nin Kıbrıs adasına yönelik bir iskân politikasının olmaması Mısır ile Kıbrıs hattında herhangi bir nüfus geçişinin yaşanmadığı değerlendirmesini yapabilmek için yeterli bir gerekçe gibi gözükmemektedir. Nitekim Gökçe Yükselen Peler'in "Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türk Askeri Varlığı" başlıklı çalışması¹⁷⁹ Kıbrıs'taki Memlûk hakimiyeti sırasında adaya gelen ve yerleşen Memlûklerin bulunduğuna işaret etmektedir.

Genel olarak eser, Memlûk-Kıbrıs ilişkileri üzerine Türkçe literatüre oldukça değerli bir katkı sağlamış gözükmektedir. Hadiselerin arka planlarının izah edilip olayların anlatımına geçilmesi okuyucunun konuyu doğru bir bağlamda değerlendirebilmesine matuftur. Ayrıca karşılaştırmalı eser okumaları, hadiselerin düzenli ve akıcı bir üslupla sunulması çalışmanın öne çıkan niteliklerindedir. Kitabın bir diğer olumlu tarafı da Memlûk tarihi ile ilgili askeri ve idari terimlerin, geçtikleri yerlerde dipnotlarda doyurucu bilgilerle açıklanmasıdır (s. 85,86,87,92, 98,106,123). Bu durum yazarın Memlûk tarihine hakimiyetinin ve akademik titizliğinin bir meyvesi olsa gerektir. Sonuç olarak Ayaz; literatüre Doğu Akdeniz, Kıbrıs ve Memlûk tarihi gibi farklı alanlarda çalışan araştırmacıların faydalanabileceği, Memlûk-Kıbrıs ilişkileri üzerine derli toplu bir anlatımı bulabilecekleri kıymetli bir eser katmıştır.

¹⁷⁹ Söz konusu çalışmanın tam metni için bkz. Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu (I.Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı 13-15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa), (ed. Zeki Akçam), Hiper Yayın, s. 129-156.

*Alasya Antik Kenti (Günümüz)
(KKTC, Gazimağusa/Tuzla)
Kaynak:<https://maps.palsurveying.com>*

Posta Adresi: Haspolat Kavşağı Yanı,
PK, 717 Haspolat - Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs
Mersin 10, Türkiye